

T.C.
TARIM VE ORMAN BAKANLIĞI
BİTKİSEL ÜRETİM GENEL MÜDÜRLÜĞÜ

Örtü Altı Yetiştiriciliğinde Üretim Modellerinin ve Pazar Kanallarının Geliştirilmesi Projesi

ÖRTÜ ALTINDA YETİŞTİRİLEN TARIM ÜRÜNLERİNİN DIŞ TİCARETİNE YÖNELİK ANALİZİ VE HEDEF PAZARLARIN DEĞERLENDİRİLMESİ RAPORU

İçindekiler

ÖNSÖZ.....	1
1. GİRİŞ.....	2
1.1. Çalışmanın Arka Planı ve Amacı.....	4
1.2. Raporun Kapsamı.....	4
1.3. Örtü Altı Dış Ticaret İstatistikleri Raporunun Yapısı	4
2. METODOLOJİ.....	5
2.1. Dış Ticaret İstatistiklerinin Ayrıştırılmasında Kullanılan Metot.....	5
2.1.1. Teknik Verilerin Elde Edilmesinde Kullanılan Metot	6
2.1.2. Norm Değerlerin Elde Edilmesinde Kullanılan Metot.....	7
2.2. Dış Ticaret İstatistiklerinin Gelecek Öngörülerinin Yapılmasında Kullanılan Metot ...	8
3. ÖRTÜ ALTI ÜRÜNLERİN DIŞ TİCARET İSTATİSTİKLERİ.....	10
3.1. Örtü Altı Domates Dış Ticaret İstatistikleri	10
3.1.1. Yıllar İtibariyle ve Aylık İhracat/İthalat Miktarı, Değeri ve Fiyatı	10
3.1.2. Örtü Altı Domates İhracat Miktarı, Fiyatı ve Değerinin Ülkeler İtibariyle Dağılımı	17
3.1.3. Örtü Altı Domates İhracatının Değerlendirilmesi	22
3.2. Örtü Altı Hıyar Dış Ticaret İstatistikleri	24
3.2.1. Yıllar İtibariyle ve Aylık İhracat/İthalat Miktarı, Değeri ve Fiyatı	24
3.2.2. Örtü Altı Hıyar İhracat Miktarı, Fiyatı ve Değerinin Ülkeler İtibariyle Dağılımı ..	31
3.2.3. Örtü Altı Hıyar İhracatının Değerlendirilmesi	36
3.3. Örtü Altı Patlıcan Dış Ticaret İstatistikleri.....	38
3.3.1. Yıllar İtibariyle ve Aylık İhracat/İthalat Miktarı, Değeri ve Fiyatı	38
3.3.2. Örtü Altı Patlıcan İhracat Miktarı, Fiyatı ve Değerinin Ülkeler İtibariyle Dağılımı	45
3.3.3. Örtü Altı Patlıcan İhracatının Değerlendirmesi	50

3.4.	Örtü Altı Sivri Biber Dış Ticaret İstatistikleri	51
3.4.1.	Yıllar İtibariyle ve Aylık İhracat/İthalat Miktarı, Değeri ve Fiyatı	52
3.4.2.	Örtü Altı Sivri Biber İhracat Miktarı, Fiyatı ve Değerinin Ülkeler İtibariyle Dağılımı 59	
3.4.3.	Örtü Altı Sivri Biber İhracatının Değerlendirmesi.....	64
3.5.	Örtü Altı Dolmalık Kabak Dış Ticaret İstatistikleri	65
3.5.1.	Yıllar İtibariyle ve Aylık İhracat/İthalat Miktarı, Değeri ve Fiyatı	66
3.5.2.	Örtü Altı Dolmalık Kabak İhracat Miktarı, Fiyatı ve Değerinin Ülkeler İtibariyle Dağılımı 73	
3.5.3.	Örtü Altı Dolmalık Kabak İhracatının Değerlendirmesi.....	78
4.	SONUÇ VE ÖNERİLER	80
	KAYNAKÇA	81
	EK-1 Delphi Sürecinde Kullanılan Soru Formu	82
	EK-2. Delphi Sürecine Katılan Uzman Görüşleri	85

Şekiller Listesi

Şekil 1 Türkiye Örtü Altı Domates İhracat Miktarı ve Değeri	11
Şekil 2 Türkiye Örtü Altı Domates İhracatının Coğrafi Dağılımı	17
Şekil 3 Türkiye Örtü Altı Domates İhracat Fiyatının Coğrafi Dağılımı	18
Şekil 4 Türkiye Örtü Altı Hıyar İhracat Miktarı ve Değeri	25
Şekil 5 Türkiye Örtü Altı Hıyar İhracatının Coğrafi Dağılımı	31
Şekil 6 Türkiye Örtü Altı Hıyar İhracat Fiyatının Coğrafi Dağılımı	32
Şekil 7 Türkiye Örtü Altı Patlıcan İhracat Miktarı ve Değeri	39
Şekil 8 Türkiye Örtü Altı Patlıcan İhracatının Coğrafi Dağılımı	45
Şekil 9 Türkiye Örtü Altı Patlıcan İhracat Fiyatının Coğrafi Dağılımı	46
Şekil 10 Türkiye Örtü Altı Sivri Biber İhracat Miktarı ve Değeri	52
Şekil 11 Türkiye Örtü Altı Sivri Biber İhracatının Coğrafi Dağılımı	59
Şekil 12 Türkiye Örtü Altı Sivri Biber İhracat Fiyatının Coğrafi Dağılımı	60
Şekil 13 Türkiye Örtü Altı Dolmalık Kabak İhracat Miktarı ve Değeri	67
Şekil 14 Türkiye Örtü Altı Dolmalık Kabak İhracatının Coğrafi Dağılımı	73
Şekil 15 Türkiye Örtü Altı Dolmalık Kabak İhracat Fiyatının Coğrafi Dağılımı	74

Tablolar Listesi

Tablo 1 Yıllar İtibariyle Örtü Altı İhracat Oranı	8
Tablo 2 Türkiye Domates (Örtü altı + Açıkta) İhracat ve İthalat Miktar, Değer ve Fiyatları	12
Tablo 3 Türkiye Örtü Altı Domates İhracat ve İthalat Miktarı ve Değerleri	13
Tablo 4 Aylar İtibariyle Örtü Altı Domates İhracat Miktarı (ton)	14
Tablo 5 Aylar İtibariyle Örtü Altı Domates İhracat Değeri (bin \$)	15
Tablo 6 Aylar İtibariyle Örtü Altı Domates İhracat Fiyatı (\$/ton)	16
Tablo 7 Türkiye Örtü Altı Domates İhracat Miktarının Ülkeler İtibariyle Dağılımı (ton)	19
Tablo 8 Türkiye Örtü Altı Domates İhracat Değerinin Ülkeler İtibariyle Dağılımı (bin \$).....	20
Tablo 9 Türkiye Örtü Altı Domates İhracat Fiyatının Ülkeler İtibariyle Dağılımı (\$/ton)	21
Tablo 10 Türkiye Hıyar (örtü altı + açıkta) Hıyar İhracat ve İthalat Miktar, Değer ve Fiyatları	26
Tablo 11 Türkiye Örtü Altı Hıyar İhracat ve İthalat Miktarları ve Değerleri	27
Tablo 12 Aylar İtibariyle Örtü Altı Hıyar İhracat Miktarı (ton).....	28
Tablo 13 Aylar İtibariyle Örtü Altı Hıyar İhracat Değeri (bin \$)	29
Tablo 14 Aylar İtibariyle Örtü Altı Hıyar İhracat Fiyatı (\$/ton).....	30
Tablo 15 Türkiye Örtü Altı Hıyar İhracat Miktarının Ülkeler İtibariyle Dağılımı (ton)	33
Tablo 16 Türkiye Örtü Altı Hıyar İhracat Değerinin Ülkeler İtibariyle Dağılımı (bin \$)	34
Tablo 17 Türkiye Örtü Altı Hıyar İhracat Fiyatının Ülkeler İtibariyle Dağılımı (\$/ton)	35
Tablo 18 Türkiye Patlıcan (örtü altı + açıkta) İhracat ve İthalat Miktar, Değer ve Fiyatları	40
Tablo 19 Türkiye Örtü Altı Patlıcan İhracat ve İthalat Miktar ve Değerleri	41
Tablo 20 Aylar İtibariyle Örtü Altı Patlıcan İhracat Miktarı (ton)	42
Tablo 21 Aylar İtibariyle Örtü Altı Patlıcan İhracat Değeri (bin \$).....	43
Tablo 22 Aylar İtibariyle Örtü Altı Patlıcan İhracat Fiyatı (\$/ton)	44
Tablo 23 Türkiye Örtü Altı Patlıcan İhracat Miktarının Ülkeler İtibariyle Dağılımı (ton)	47
Tablo 24 Türkiye Örtü Altı Patlıcan İhracat Değerinin Ülkeler İtibariyle Dağılımı (bin \$)	48

Tablo 25 Türkiye Örtü Altı Patlıcan İhracat Fiyatının Ülkeler İtibariyle Dağılımı (\$/ton)	49
Tablo 26 Türkiye Sivri Biber (örtü altı + açıkta) İhracat ve İthalat Miktar, Değer ve Fiyatları .	54
Tablo 27 Türkiye Örtü Altı Sivri Biber İhracat ve İthalat Miktar ve Değerleri.....	55
Tablo 28 Aylar İtibariyle Örtü Altı Sivri Biber İhracat Miktarı (ton).....	56
Tablo 29 Aylar İtibariyle Örtü Altı Sivri Biber İhracat Değeri (bin \$)	57
Tablo 30 Aylar İtibariyle Örtü Altı Sivri Biber İhracat Fiyatı (\$/ton).....	58
Tablo 31 Türkiye Örtü Altı Sivri Biber İhracat Miktarının Ülkeler İtibariyle Dağılımı (ton)	61
Tablo 32 Türkiye Örtü Altı Sivri Biber İhracat Değerinin Ülkeler İtibariyle Dağılımı (bin \$)	62
Tablo 33 Türkiye Örtü Altı Sivri Biber İhracat Fiyatının Ülkeler İtibariyle Dağılımı (\$/ton)	63
Tablo 34 Türkiye Dolmalık Kabak (örtü altı + açıkta) İhracat ve İthalat Miktar, Değer ve Fiyatları	68
Tablo 35 Türkiye Örtü Altı Dolmalık Kabak İhracat ve İthalat Miktar ve Değerleri.....	69
Tablo 36 Aylar İtibariyle Örtü Altı Dolmalık Kabak İhracat Miktarı (ton)	70
Tablo 37 Aylar İtibariyle Örtü Altı Dolmalık Kabak İhracat Değeri (bin \$)	71
Tablo 38 Aylar İtibariyle Örtü Dolmalık Kabak Biber İhracat Fiyatı (\$/ton).....	72
Tablo 39 Türkiye Örtü Altı Dolmalık Kabak İhracat Miktarının Ülkeler İtibariyle Dağılımı (ton)	75
Tablo 40 Türkiye Örtü Altı Dolmalık Kabak İhracat Değerinin Ülkeler İtibariyle Dağılımı (bin \$)	76
Tablo 41 Türkiye Örtü Altı Dolmalık Kabak İhracat Fiyatının Ülkeler İtibariyle Dağılımı (\$/ton)	77

ÖNSÖZ

Dış ticaret verileri olmaksızın, ürünlerin ihracat potansiyelini belirlemek, ihracat stratejileri geliştirmek ve hedef pazarları tespit etmek mümkün değildir. Bunu sebeple, örtü altı yetiştiriciliğine ait istatistiklerin sağlıklı bir şekilde üretilmesi konusu, örtü altı ürün piyasalarının sağlıklı veriler ile izlenmesi ve alınacak kararların izleme değerlendirmeye dayanarak alınması bakımından Türkiye için önemli bir gerekliliktir. Hâlihazırda açıkta ve serada birleştirilmiş bir şekilde üretilen dış ticaret istatistiklerinin ayrıştırlarak örtü altı ürünler için dış ticaret istatistiklerinin yıllar ve ülkeler bazında ortaya konulması örtü altı tarım ürünleri piyasalarının daha etkin yönlendirilebilmesi için hazırlanacak yol haritası ve planlara ışık tutacaktır. Seçilmiş ürünler için üretilen dış ticaret istatistikleri, başta Türkiye'nin üretim yönetiminde başat rol oynayan Tarım ve Orman Bakanlığına (TOB) ve örtü altı ürün piyasalarında rol alan diğer taraflara önemli katkılar sağlayabilecektir. Örtü altı dış ticaret istatistiklerinin üretilmesi sürecine verdikleri destekler için SERA-BİR yöneticilerine, Yaş Meyve ve Sebze İhracatçılar Birliklerinin temsilcilerine ve Delphi sürecine katılan örtü altı ürün üreticileri ile ihracatçılarına teşekkürlerimizi sunarız.

1. GİRİŞ

Örtü altında yetiştirilen sebzelerin ihracatının artırılması, ülke ekonomisi için önemli bir konudur. Örtü altı ürün ihracatının artırılması, dış ticaret verilerinin ulusal ve uluslararası düzeyde izlenmesini ve etkin bir dış ticaret stratejisi oluşturulmasını gerektirmektedir. Bir ülkenin diğer ülkelerle yaptığı mal ve hizmet ticaretinin sayısal boyutunu yansıtan dış ticaret istatistikleri, örtü altında üretilen ürünlerin ihracatının artırılmasında oldukça büyük önem taşımaktadır. Dış ticaret istatistikleri, hangi ürünlerin hangi ülkelere ihracatının yapıldığını, hangi ürünlerin hangi ülkelere ithal edildiğini ve ticaret hacimlerinin ne olduğunu göstermektedir. Dış ticaret istatistikleri, bir ülkenin potansiyel müşterilerinin coğrafi konumlarını, ülkelerin hangi ürünlere ihtiyaç duyduklarını ve ülkelerin ne kadar ödeme yapabileceklerini anlamasına yardımcı olmaktadır. İhraç ürünleri için hedef pazarlarının belirlenmesinde dış ticaret istatistikleri önemli bir yapı taşıdır. Ayrıca, uluslararası ticarete yaşanan eğilimleri ve değişimleri takip etmek için de kullanılmaktadır. Bu eğilimler, ürünlerin ihracatını artırmak için önemli ipuçları vermektedir. Dış ticaret verileri olmaksızın, ürünlerin ihracat potansiyelini belirlemek, ihracat stratejileri geliştirmek ve hedef pazarları tespit etmek mümkün değildir.

Örtü altı ürünlerin ihracatının olması gereken seviyeye ulaştırılabilmesi için Türkiye'nin örtü altı yetiştiriciliğine ilişkin hedeflerini ve bu hedeflere ulaşılabilmesi için tahsis edilebilecek kaynakların belirlenmesi, ihracata konu ürünler için potansiyel pazarların araştırılması, rekabet analizinin yapılması ve ihraç ürünleri için lojistik ve dağıtım planının yapılması gerekmektedir. Bu sebeple, örtü altı yetiştiriciliğine ait istatistiklerin sağlıklı bir şekilde üretilmesi, örtü altı ürün piyasaları sağlıklı veriler ile izlenmesi ve alınacak kararların izleme değerlendirmeye dayanarak alınması Türkiye için bir öncelik olmaktan öte, olmazsa olmaz bir gereklilik haline gelmiştir. Günümüzde Türkiye dâhil birçok ülkede örtü altında yetiştirilen ürünler için münhasıran istatistik üretilmemekte, tarım ürünleri dış ticaret istatistikleri örtü altı ve açıkta yetiştiricilik için toplulaştırılmış bir şekilde üretilmektedir. Bu durum örtü altı ürün piyasalarına ilişkin kararların alınmasını ve piyasaya ilişkin analizlerin yapılmasını güçleştirmektedir. Örtü altında yetiştirilen ürünlerin arz zincirinde faaliyet gösteren aktörler ve politika yapıcılar örtü altında yetiştirilen ürünlere ait dış ticaret istatistiklerini ve arz zinciri boyunca yapısal gelişmeleri izleyerek fonksiyonlarını buna göre yerine getirmek istemektedirler. Bunu gerçekleştirmek, örtü altı ürünler için dış ticaret istatistiklerinin elde edilmesi ile mümkündür. Örtü altı ürünler için münhasır istatistik üretilmemesi ve kararların bu istatistiklere dayandırılmaması örtü altı ürünlerin dış ticaretinde yaşanan problemleri her geçen gün derinleştirmektedir. Bu bağlamda,

Örtü Altı Yetiştiriciliğinde Üretim Modellerinin ve Pazar Kanallarının Geliştirilmesi Projesi

Ek-11

toplulaştırılmış olarak üretilen dış ticaret verilerinden örtü altı istatistiklerinin ayrıştırılmasına olan ihtiyaç her geçen gün artmaktadır. Söz konusu bilgi boşluğunu doldurma ve ilgili taraflara ihtiyaç duydukları verileri üretme arzusu bu çalışmanın örtü altı dış ticaret verilerinin oluşturulmasına odaklanmasını sağlamıştır. Açıkta ve örtü altında üretilen tarım ürünleri için toplulaştırılmış bir şekilde üretilen dış ticaret istatistiklerinden örtü altı istatistiklerinin nasıl ayrıştırılacağına merak edilmesi bu çalışmanın ortaya çıkmasının temel gerekçesidir.

1.1. Çalışmanın Arka Planı ve Amacı

Bu çalışmanın genel amacı tarım ürünleri için toplulaştırılmış bir şekilde üretilmiş dış ticaret verilerinde açıkta ve örtü altında yapılan yetiştiricilik ayrımını yapmak için uygun metodoloji/yaklaşım geliştirilmesi ve örtü altı tarım ürünleri için münhasır dış ticaret verilerinin elde edilmesidir. Elde edilen çıktılar göz önüne alınarak örtü altı dış ticaretindeki mevcut durum tespit edilerek hedef pazarlara yönelik değerlendirmeler yapılmaktadır.

1.2. Raporun Kapsamı

Türkiye’de hâlihazırda toplulaştırılmış bir şekilde üretilen dış ticaret istatistiklerinden yararlanarak örtü altı tarım ürünleri için ihracat miktarı, ihracat fiyatı ve ihracat değeri istatistiklerini yıllık, aylık ve ülkeler bazında ortaya koymayı hedefleyen bu rapor, seçilmiş örtü altı ürünlerini ve 2011-2022 yılları arasındaki zaman dilimini kapsamaktadır.

1.3. Örtü Altı Dış Ticaret İstatistikleri Raporunun Yapısı

Rapor altı bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde çalışmanın gerekçesi, arka planı ve amaçları açıklanmıştır. İkinci bölümde raporun hazırlanmasında izlenen yol ile kullanılan yöntem ve yaklaşımlar verilmiştir. Türkiye’de örtü altında yetiştirilen seçilmiş ürünler için yıllar, aylar ve ülkeler itibarıyla dış ticaret istatistikleri üçüncü bölümde irdelenmiştir. Dördüncü bölümde sonuç ve önerilere yer verilmiştir. Beşinci bölümde raporun hazırlanmasında yararlanılan kaynaklar verilmiştir. Rapora ait ekler altıncı bölümde yer almaktadır.

2. METODOLOJİ

Türkiye’de tarım ürünleri dış ticareti için üretilen istatistikler açıkta ve örtü altında yapılan yetiştiriciliği kapsayacak bir şekilde toplulaştırılmış olarak üretilmekte ve ilgili taraflarla paylaşılmaktadır. Bu sebeple, dış ticaret rakamları içinden örtü altı yetiştiriciliğinin payının ayrıştırılması gerekmektedir. Türkiye’de örtü altında çok sayıda tarım ürünü yetiştirilmekte ve dış piyasaya arz edilmektedir. Örtü altında yetiştirilen tarım ürünlerinin büyük bir kısmı dış ticarete konu olmaktadır. Ancak, örtü altında yetiştirilen domates, hıyar, sivri biber, patlıcan ve dolmalık kabağın ticaret hacmi oldukça fazladır ve toplam örtü altı dış ticaretinin neredeyse tamamına yakın kısmını oluşturmaktadır. Bu sebeple, çalışmada domates, hıyar, sivri biber, patlıcan ve dolmalık kabak için ihracat miktarı, ihracat fiyatı ve ihracat değerine ait istatistikler aylık olarak ve ülkeler itibariyle ortaya konulmuştur. Çalışmada örtü altı dış ticaret verilerinin elde edilmesinde Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) tarafından resmi olarak paylaşılan, açık alanda ve örtü altında yapılan yetiştiriciliği toplu bir şekilde ifade eden dış ticaret istatistikleri esas alınmıştır (TÜİK, 2022). İstatistiklerin ayrıştırılmasında domates, hıyar, sivri biber ve patlıcan için 2011-2022 dönemi esas alınmıştır. 2011 yılında dolmalık kabak özelinde veri olmadığından, dolmalık kabak için 2012-2022 dönemi esas alınmıştır. Ayrıca ilgili döneme ait Trademap istatistiklerinden de yararlanılmıştır (Trademap, 2023).

2.1. Dış Ticaret İstatistiklerinin Ayrıştırılmasında Kullanılan Metot

Örtü altı ürünleri için dış ticaret verilerinin elde edilmesinde iki aşamalı sistematik bir yaklaşım kullanılmıştır. Birinci aşamada incelenen ürünlere ait ihracat miktarı ve ihracat verileri ülke bazında, yıllık ve aylık olarak elde edilmiştir. Benzer şekilde ithalat miktarı ve değeri verileri ülke bazında, yıllık ve aylık olarak incelenmiştir. İkinci aşamada ise TÜİK’ten elde edilen dış ticaret verileri *teknik veriler* ve *norm değerler* kullanılarak ayrıştırılmış ve örtü altı ihracat miktarı ve değeri verileri elde edilmiştir.

Örtü altı ürünlerin ihracat miktarı ve değeri için istatistiklerin elde edilmesinde bir yıllık zaman dilimi, *yaz dönemi* ve *diğer dönem* olarak iki parça halinde değerlendirilmiştir. Açıkta ve örtü altında yetiştirilen ürünlerin aynı anda uluslararası ürün piyasalarında bulunduğu dönem *yaz dönemi* olarak isimlendirilmiştir. Yaz dönemi dışındaki diğer zaman dilimlerinde açıkta ürün yetiştirmek teknik olarak mümkün olmadığından piyasada bulunan ürünlerin tamamının örtü altında yetiştirilen ürünlerden oluştuğu kabul edilmiş ve bu dönem *diğer dönem* olarak

isimlendirilmiştir. Yaz dönemi ve diğer dönemin kapsadığı aylar uyarlamada kullanılan teknik veriyi oluşturmuştur.

Örtü altı ürünlerin ihracat miktarı istatistiği, *yaz dönemi* ihracat miktarı ile *diğer dönem* ihracat miktarının toplanması yoluyla oluşturulmuştur. Yaz döneminde dış ticarete konu olan domates, hıyar, sivri biber, patlıcan ve dolmalık kabak miktarları hem açıkta hem de örtü altı yetiştiriciliğini kapsadığından, yaz döneminde gerçekleştirilen ihracat miktarı, *örtü altı ihracat oranı* ile çarpılarak örtü altı ihracat miktarı ayrıştırılmıştır. Aynı yaklaşım ile *örtü altı ihracat değeri* de hesaplanmıştır. Örtü altı ihracat oranı, çalışma kapsamında belirlenen norm değerler yardımıyla tespit edilmiştir. Örtü altı ihracat fiyatı; örtü altı ihracat değerinin, örtü altı ihracat miktarına bölünmesi yoluyla hesaplanmıştır. Ülkeler özelinde elde edilen Türkiye örtü altı ihracat fiyatları ise ilgili yıla ait *aylık fiyatların ortalaması* alınarak hesaplanmıştır.

2.1.1. Teknik Verilerin Elde Edilmesinde Kullanılan Metot

Örtü altı ürünleri için dış ticaret verilerinin ayrıştırılmasında kullanılan teknik veriler akademisyenlerle yapılan bireysel görüşmeler ve daha önce yapılmış araştırma sonuçları incelenerek elde edilmiştir. Çalışmada, örtü altı ürünlerin piyasaya arz edildiği zaman dilimleri bilimsel veriler ışığında ve uzman görüşleri doğrultusunda ortaya konulmuştur (Türkten, 2021; YMSİB, 2023; SERA-BİR, 2023). Yılın hangi aylarında sadece örtü altı ürünlerin piyasaya arz edildiği ve hangi aylarda hem açık hem de açıkta yetiştirilen tarım ürünlerinin birlikte piyasada bulunduğu tespit edilmiştir. Domates, hıyar, sivri biber, patlıcan ve dolmalık kabağın diğer dönemde uluslararası piyasaya arz edilen miktarı tamamen örtü altı ihracat miktarı olarak kabul edilmiştir.

Akademisyen görüşmeleri ve daha önceki bilimsel araştırma sonuçları Haziran-Ekim arasındaki 5 aylık dönemin domates ve sivri biber için yaz dönemi olduğunu göstermiştir. Bu 5 aylık dönemde açıkta ve örtü altında yetiştirilen domates ve sivri biber piyasada aynı anda bulunmaktadır. Bunun dışında kalan zaman diliminde, yani Kasım-Mayıs ayları arasındaki 7 aylık dönemde domates ve sivri biber piyasalarında sadece örtü altında yetiştirilen ürünler alınıp satılmaktadır.

Patlıcan, hıyar ve dolmalık kabak için teknik olarak yaz döneminin Haziran-Eylül ayları arasındaki 4 aylık dönemin oluşturduğu tespit edilmiştir. Yaz dönemi dışındaki Ekim-Mayıs

ayları arasındaki 8 aylık dönemde patlıcan, hıyar ve dolmalık kabak ihracat miktarının tamamı örtü altı yetiştiriciliğe ait kabul edilmiştir.

2.1.2. Norm Değerlerin Elde Edilmesinde Kullanılan Metot

Norm değerlerin elde edilmesinde ihracatçılar, ihracatçılar birliği ve SeraBir ile yapılan bireysel görüşmelerden elde edilen veriler ve örtü altı üretimin ekonomik boyutu ile araştırma sonuçları kullanılmıştır. Çalışmada, yaz dönemi toplam ihracat miktarı, yaz dönemi örtü altı üretim miktarı, yaz döneminde üretilen örtü altı ürünlerin ihracat miktarı ve örtü altı ihracat oranı için norm değerler üretilmiş ve dış ticaret istatistiklerinin ayrıştırılmasında kullanılmıştır.

Yaz dönemi toplam ihracat miktarı, yaz dönemi içinde yer alan aylarda gerçekleşen ihracat miktarının toplamını ifade etmektedir ve TÜİK verileri kullanılarak hesaplanmıştır. *Yaz dönemi örtü altı üretim miktarı* SeraBir ve ilgili piyasa aktörleri ile yapılan bireysel görüşmeler ve örtü altı yetiştiriciliğinin ekonomik boyutu ile ilgili 2021 yılında yapılmış bilimsel araştırma sonuçları kullanılarak belirlenmiştir. *Yaz döneminde üretilen örtü altı ürünlerin ihracat miktarı* SeraBir, ihracatçılar ve ihracatçılar birliği ile yapılan bireysel görüşmeler yoluyla elde edilen veriler kullanılarak tespit edilmiştir (YMSİB, 2023; SERA-BİR, 2023). Yaz dönemi ihracat miktarı verilerinin ayrıştırılmasında norm değer olarak kullanılacak *örtü altı ihracat oranı*; yaz döneminde ihraç edilen örtü altı üretim miktarının, yaz dönemi toplam ihracat miktarına bölünmesiyle hesaplanmıştır. Örtü altı ürünlerle ilgili saha çalışmaları 2021 yılına ait olduğundan, hesaplanan örtü altı ihracat oranı 2021 yılını temsil etmektedir. Çalışmada incelenen dönem olan 2011-2022 yılları arasında örtü altı ihracat oranının yıllar itibariyle dağılımının belirlenmesinde Delphi metoduyla alınmış uzman görüşlerinden yararlanılmıştır (Rowe and Wright, 2001). Yıllar itibariyle örtü altı ihracat oranının ortaya konulması amacıyla ihracatçı birlikleri, ihracatçılar ve SeraBir'de bulunan 5 uzman Delphi sürecine dâhil edilmiştir. Delphi metodunda birbirlerinden etkilenecekleri düşüncesiyle uzmanların yüz yüze görüşmesi ve aynı ortamda bulunması tavsiye edilmemektedir. Bu sebeple, seçilen uzmanlarla iletişim elektronik posta yoluyla sağlanmıştır. Birinci turda hazırlanan sorular uzmanlara elektronik posta ile gönderilmiştir ve uzmanların görüşleri alınmıştır. Daha sonra, gelen cevaplar özetlenip tablollaştırılmış ve uzman ismi verilmeksizin gelen bütün cevaplar bütün uzmanlara gönderilip uzmanlardan tahminlerini tekrar gözden geçirmeleri istenerek ikinci tur başlatılmıştır. Son aşamada, elde edilen görüşler uzmanlara eşit ağırlık verilerek toparlanmış ve yıllar itibariyle örtü altı ihracat oranı oluşturulmuştur. Delphi sürecinde kullanılan soru formu Ek-1'de verilmiştir.

Bu çalışmada kullanılan örtü altı ihracat oranı 2021 yılı için 0,167 olarak tespit edilmiştir. Bu oran 2021 yılında yaz döneminde üretilen toplam örtü altı domates miktarının (81026,2 ton), yaz döneminde üretilen örtü altı domatesin ihraç edilen kısmı ile (0,40) çarpımı sonucunda elde edilen rakamın (32410,40 ton), Haziran-Ekim ayları arasında toplam domates ihracat miktarına (açıkta üretim + örtü altı üretim) (195661,07 ton) bölünmesiyle bulunmuştur. Daha sonra, Delphi metoduyla çalışmada alınan bütün ürünler için 2011-2022 yılları arasındaki dönem kapsayacak şekilde örtü altı ihracat oranları elde edilmiştir. Örtü altı ihracat oranı için Delphi sürecine katılan uzmanların görüşleri Ek-2'de, örtü altı ihracat oranının yıllar itibarıyla dağılımı ise Tablo 1'de verilmiştir.

Tablo 1 Yıllar İtibarıyla Örtü Altı İhracat Oranı

Yıllar	Örtü altı ihracat oranı				
	Domates	Hıyar	Sivri Biber	Patlıcan	Dolmalık kabak
2011	0,1332	0,1212	0,1606	0,1532	0,1272
2012	0,1334	0,1172	0,1528	0,1546	0,1292
2013	0,1394	0,1172	0,1570	0,1546	0,1336
2014	0,1392	0,1172	0,1526	0,1504	0,1296
2015	0,1414	0,1192	0,1548	0,1584	0,1312
2016	0,1410	0,1150	0,1486	0,1558	0,1310
2017	0,1486	0,1170	0,1428	0,1512	0,1180
2018	0,1562	0,1170	0,1428	0,1470	0,1200
2019	0,1582	0,1210	0,1450	0,1470	0,1242
2020	0,1844	0,1428	0,1484	0,1550	0,1196
2021	0,1670	0,1448	0,1560	0,1642	0,1452
2022	0,1642	0,1168	0,1442	0,1526	0,1152

2.2. Dış Ticaret İstatistiklerinin Gelecek Öngörülerinin Yapılmasında Kullanılan Metot

Dış ticaret istatistiklerinin 2023 yılı değerlerinin tahmin edilmesinde, son yıllarda örtü altı dış ticaretinde yaşanan hızlı değişimleri dikkate alabilmek için dinamik zaman serisi modellerinden biri olan Winters Metodu kullanılmıştır. Winters metodu, serinin içinde uzun dönem eğilimi (trend) ve mevsimlik değişmelerin etkisi olduğunda kullanılmaktadır. Bu yöntem dinamik olarak uzun dönem eğilimi (trend), mevsimlik değişimlerin etkisi ve devresel hareketleri tahmin etmektedir (Yaffee and McGee 1996). Winters metodu ile gelecek öngörülerinin yapılmasında çarpım modelinin kullanılması tercih edilmiştir. Winters metodunda üç farklı düzeltme faktörü kullanılmaktadır. Ortalama değer ve trend unsurları için başlangıç değeri doğrusal regresyon

modeli yardımıyla elde edilmiştir. Mevsimlik değişimler için başlangıç değeri detrend verilerini kullanarak kukla (dummy) değişkenli regresyon yardımıyla bulunmuştur. Çarpım modeline dayalı Winters metodunda düzeltmede kullanılan eşitlikler aşağıdaki gibidir (Yaffee and McGee 1996).

$$L_t = \alpha(Y_t / S_{t-p}) + (1 - \alpha)[L_{t-1} + T_{t-1}]$$

$$T_t = \gamma[L_t - L_{t-1}] + (1 - \gamma)T_{t-1}$$

$$S_t = \delta(Y_t / L_t) + (1 - \delta)S_{t-p}$$

$$\hat{Y}_t = (L_{t-1} + T_{t-1}) / S_{t-p}$$

Eşitliklerde L_t t dönemindeki devresel hareketleri, α devresel hareketlere ait düzeltme faktörünü, T_t t dönemindeki trendi, γ trende ait düzeltme faktörünü, S_t t dönemindeki mevsimlik değişimi, δ mevsimlik değişime ait düzeltme faktörünü, p mevsimlik değişimdeki dönemi, Y_t t dönemindeki gerçek zaman serisi verilerini ve \hat{Y}_t t dönemindeki tahmin değerlerini ifade etmektedir.

3. ÖRTÜ ALTI ÜRÜNLERİN DIŞ TİCARET İSTATİSTİKLERİ

Örtü altı ürünlerin dış ticaret istatistikleri, çalışmada ele alınan domates, hıyar, patlıcan, sivri biber ve dolmalık kabak için ayrı ayrı ortaya konulmuştur. Üretilen dış ticaret istatistikleri yıllar ve aylar itibariyle ve ülke bazında verilmiştir. Ayrıca, hedef pazar analizlerine katkı sağlayabilmek için ele alınan her bir ürün için mevcut pazarlar ve potansiyel pazarlar hakkında değerlendirmelerde bulunulmuştur.

3.1. Örtü Altı Domates Dış Ticaret İstatistikleri

Türkiye 2022 yılı toplam domates ihracat miktarı 520 bin ton civarındadır ve yaklaşık 373 milyon \$'lık değer oluşturmaktadır (Tablo 2). Çalışmada esas alınan 2011-2022 döneminde örtü altı domates ihracatı, toplam domates ihracatının ortalama %75'ini oluşturmuştur. Çalışmanın bundan sonraki bölümlerinde sadece örtü altı domatese ait istatistikler ele alınmıştır. Türkiye örtü altı domates dış ticaret istatistikleri miktar, değer ve fiyat olarak yıllar itibariyle, aylık ve ülkeler bazında ortaya konulmuştur. Üretilen örtü altı domates dış ticaret istatistikleri (ihracat ve ithalat miktarı, değer ve fiyat) zamana bağlı olarak ve ülkeler bazında aşağıda verilmiştir.

3.1.1. Yıllar İtibariyle ve Aylık İhracat/İthalat Miktarı, Değeri ve Fiyatı

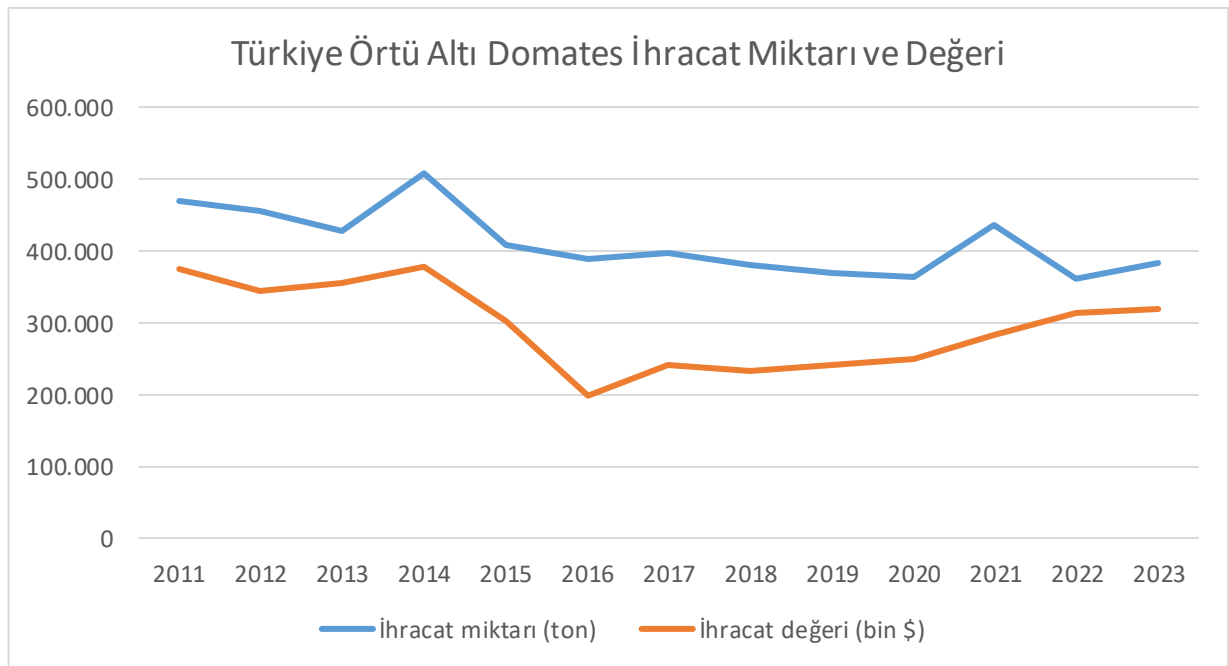
Türkiye örtü altı domates dış ticaretinde net ihracatçı ülke konumundadır. Türkiye örtü altı domates ihracat miktarı ve değeri 2011-2021 yılları arasında dalgalı bir seyir izlemiştir. Örtü altı domates ihracat miktarı 2014 ve 2021 yıllarında önemli artışlar göstermiş olsa da, incelenen dönemde yılda ortalama 8 bin ton civarında azalış göstermiştir. Örtü altı domates ihracat değerinde de benzer gelişmeler yaşanmıştır. Örtü altı domates ihracat değeri 2015-2016 yıllarında önemli azalışlar göstermiş ve zaman içerisinde artış eğilimine girmiştir. İncelenen dönemde, örtü altı domates ihracat değeri 2011-2022 yılları arasında her yıl ortalama 7 milyon \$ civarında azalış göstermiştir. İthalat fiyatının 1028 \$/ton seviyesinde gerçekleşmesi beklenmektedir (Tablo 3).

Şekil 1 Türkiye Örtü Altı Domates İhracat Miktarı ve Değeri

Örtü altı domates dış ticaret istatistikleri yıl içinde de önemli düzeyde değişiklik göstermektedir. İncelenen dönemin ortalaması olarak, örtü altı domates ihracat miktarının en yüksek olduğu

ay yaklaşık 84 bin ton ile Mayıs ayıdır ve bunu 69,7 bin ton Nisan, 69,5 bin ton Mart ve 52,8 bin ton ile Aralık ayları takip etmektedir. Örtü altı domates ihracatının yıl içinde en az olduğu ay Temmuz ayıdır (Tablo 4). Örtü altı domates ihracat değerinin en yüksek olduğu aylar ise Mart ve Nisan aylarıdır. Temmuz ayı, en düşük örtü altı domates ihracat değerinin elde edildiği aydır (Tablo 5). Örtü altı domates ihracat fiyatları yıl içinde değişmekte olup 2011-2022 dönemi ortalamasına göre en yüksek ihracat fiyatı 824 \$/ton ile Ocak ayında gerçekleşmişken, en düşük ihracat fiyatı Ağustos ve Eylül ayında gerçekleşmiştir (Tablo 6).

Türkiye 2022 yılında yaklaşık 361 bin ton örtü altı domates ihraç ederek, yaklaşık 312 milyon \$'lık bir döviz katkısı sağlamıştır. Türkiye örtü altı domates ithalatı incelenen dönemde 500 ton ile 1000 ton arasında değişim göstermiştir. Türkiye, 2022 yılında sınırlı düzeyde (686 ton) örtü altı domates ithalatı yapmıştır ve bunun için ithalat yaptığı ülkelere 837 bin \$ ödeme yapmıştır. Türkiye'nin 2022 yılında örtü altı domates net ihracat miktarı 360 bin ton ve elde ettiği ihracat değeri yaklaşık 312 milyon \$'dır (Tablo 3).

Örtü altı domates ihracat fiyatı incelenen dönemde artış eğilimindedir. Örtü altı domates ihracat fiyatı 2011 yılında 799 \$/ton seviyelerinden, 2022 yılında 866 \$/ton seviyelerine yükselmiştir. Domates ihracat fiyatının 2023 yılında 830,38 \$/ton seviyelerinde gerçekleşeceği öngörülmektedir. Örtü altı domates ithalat fiyatı da incelenen dönemde artış eğiliminde olmuştur. İthalat fiyatının 1028 \$/ton seviyesinde gerçekleşmesi beklenmektedir (Tablo 3).

Örtü Altı Yetiştiriciliğinde Üretim Modellerinin ve Pazar Kanallarının Geliştirilmesi Projesi

Ek-11

Şekil 1 Türkiye Örtü Altı Domates İhracat Miktarı ve Değeri

Örtü altı domates dış ticaret istatistikleri yıl içinde de önemli düzeyde değişiklik göstermektedir. İncelenen dönemin ortalaması olarak, örtü altı domates ihracat miktarının en yüksek olduğu ay yaklaşık 84 bin ton ile Mayıs ayıdır ve bunu 69,7 bin ton Nisan, 69,5 bin ton Mart ve 52,8 bin ton ile Aralık ayları takip etmektedir. Örtü altı domates ihracatının yıl içinde en az olduğu ay Temmuz ayıdır (Tablo 4). Örtü altı domates ihracat değerinin en yüksek olduğu aylar ise Mart ve Nisan aylarıdır. Temmuz ayı, en düşük örtü altı domates ihracat değerinin elde edildiği aydır (Tablo 5). Örtü altı domates ihracat fiyatları yıl içinde değişmekte olup 2011-2022 dönemi ortalamasına göre en yüksek ihracat fiyatı 824 \$/ton ile Ocak ayında gerçekleşmişken, en düşük ihracat fiyatı Ağustos ve Eylül ayında gerçekleşmiştir (Tablo 6).

Örtü Altı Yetiştiriciliğinde Üretim Modellerinin ve Pazar Kanallarının Geliştirilmesi Projesi

Tablo 2 Türkiye Domates (Örtü altı + Açıkta) İhracat ve İthalat Miktar, Değer ve Fiyatları

Yıllar	İhracat miktarı (ton)	İhracat fiyatı (\$/ton)	İhracat değeri (bin \$)	İthalat miktarı (ton)	İthalat fiyatı (\$/ton)	İthalat değeri (bin \$)	Net ihracat (ton)	Net ihracat (bin \$)
2011	576573,30	750,06	432462,09	680,75	905,35	616,32	575892,55	431845,77
2012	560291,32	715,15	400691,38	131,99	766,65	101,19	560159,33	400590,19
2013	483019,23	809,94	391217,81	51,24	878,42	45,01	482967,99	391172,80
2014	585202,23	728,79	426490,30	0,10	600,00	0,06	585202,13	426490,24
2015	541088,54	675,11	365291,86	494,34	862,50	426,37	540594,20	364865,49
2016	485963,19	604,73	293874,83	786,95	724,73	570,33	485176,24	293304,50
2017	525689,61	551,92	290137,91	552,85	813,95	449,99	525136,76	289687,92
2018	635475,40	456,08	289827,40	1042,00	811,15	845,22	634433,40	288982,18
2019	534614,76	566,76	303000,81	1044,92	1023,08	1069,04	533569,84	301931,77
2020	518445,65	601,33	311758,70	3978,04	1045,25	4158,06	514467,61	307600,64
2021	616526,84	584,65	360452,06	1365,88	936,41	1279,03	615160,96	359173,03
2022	520178,34	718,20	373590,60	988,59	1220,58	1206,65	519189,75	372383,95
2023	552574,00	635,97	351421,00	1460,75	1045,96	1527,89	551113,25	349893,11

Örtü Altı Yetiştiriciliğinde Üretim Modellerinin ve Pazar Kanallarının Geliştirilmesi Projesi

Tablo 3 Türkiye Örtü Altı Domates İhracat ve İthalat Miktarı ve Değerleri

Yıllar	İhracat miktarı (ton)	İhracat fiyatı (\$/ton)	İhracat değeri (bin \$)	İthalat miktarı (ton)	İthalat fiyatı (\$/ton)	İthalat değeri (bin \$)	Net ihracat (ton)	Net ihracat (bin \$)
2011	470363,97	799,21	375918,12	555,36	905,34	502,79	469808,61	375415,33
2012	456480,33	756,30	345237,30	107,54	766,60	82,44	456372,79	345154,86
2013	426997,33	832,19	355343,97	45,30	878,37	39,79	426952,03	355304,18
2014	507788,74	743,77	377680,23	0,09	555,56	0,05	507788,65	377680,18
2015	408495,83	742,39	303263,75	373,23	862,50	321,91	408122,60	302941,84
2016	389054,62	509,18	198098,08	630,03	724,74	456,61	388424,59	197641,47
2017	396179,01	605,01	239692,68	416,63	813,94	339,11	395762,38	239353,57
2018	380490,56	611,91	232826,18	623,85	811,14	506,03	379866,71	232320,15
2019	369510,95	654,68	241911,81	722,25	905,85	654,25	368788,70	241257,56
2020	363725,48	683,06	248445,83	2790,99	1045,25	2917,29	360934,49	245528,54
2021	435011,08	647,29	281578,78	963,76	936,42	902,48	434047,32	280676,30
2022	360968,76	866,01	312601,43	685,98	1220,57	837,29	360282,78	311764,14
2023	383991,00	830,38	318857,00	1005,15	1028,24	1033,54	382985,85	317823,46

Örtü Altı Yetiştiriciliğinde Üretim Modellerinin ve Pazar Kanallarının Geliştirilmesi Projesi

Tablo 4 Aylar İtibariyle Örtü Altı Domates İhracat Miktarı (ton)

Yıllar	Ocak	Şubat	Mart	Nisan	Mayıs	Haziran	Temmuz	Ağustos	Eylül	Ekim	Kasım	Aralık	Toplam
2011	32482,43	47882,56	78329,21	107271,72	135215,01	5449,08	522,12	437,42	755,76	918,06	19416,89	41683,71	470363,97
2012	38308,92	42143,04	87058,75	76101,66	121186,53	4375,50	518,67	469,40	938,19	1510,77	44414,71	39454,19	456480,33
2013	28926,86	43166,58	53035,92	74338,43	132852,25	3136,98	418,40	149,37	742,36	1026,97	34101,93	55101,29	426997,33
2014	41592,41	62187,69	88670,33	100703,28	121196,48	4555,21	654,81	239,57	868,82	1099,23	34597,55	51423,37	507788,74
2015	45390,19	44365,95	66433,26	68616,77	97001,96	4937,06	375,64	513,33	1119,64	2436,03	33062,59	44243,41	408495,83
2016	16033,27	58424,05	69155,14	82918,91	70352,01	877,53	518,78	1807,38	1830,14	1203,77	37048,02	48885,62	389054,62
2017	34767,64	70273,14	94764,87	61681,16	51077,06	1642,55	638,08	1516,07	2241,55	1872,26	26715,09	48989,53	396179,01
2018	39106,64	42641,07	59361,33	57109,28	63876,10	1057,88	1587,95	2381,02	2194,25	2203,41	44022,57	64949,06	380490,56
2019	42675,18	48044,43	54001,38	39216,91	50300,68	1743,97	1865,68	2383,83	2158,44	2064,67	60497,52	64558,27	369510,95
2020	44317,50	43939,32	67054,99	54950,04	49529,88	1879,79	789,89	1992,55	3291,19	4612,13	42977,72	48390,48	363725,48
2021	48817,64	53871,03	63702,25	59006,79	68483,41	2459,97	626,41	3423,00	4020,14	3615,78	49091,04	77893,62	435011,08
2022	52905,98	44466,84	52547,51	54721,87	42305,67	6115,31	1261,20	5922,36	9865,96	8152,53	34929,07	47774,46	360968,76
2023	45711,90	49215,71	66030,11	55419,00	40225,30	5316,26	1050,16	6696,90	11957,00	6907,84	39833,00	55627,82	383991,00

Örtü Altı Yetiştiriciliğinde Üretim Modellerinin ve Pazar Kanallarının Geliştirilmesi Projesi

Tablo 5 Aylar İtibariyle Örtü Altı Domates İhracat Değeri (bin \$)

Yıllar	Ocak	Şubat	Mart	Nisan	Mayıs	Haziran	Temmuz	Ağustos	Eylül	Ekim	Kasım	Aralık	Toplam
2011	31093,16	45583,72	67430,48	88102,26	95825,53	3354,94	298,75	149,89	268,99	427,89	12964,66	30417,85	375918,12
2012	30883,50	32664,65	64424,35	59206,33	93242,13	2625,43	288,50	167,56	382,67	806,78	29029,01	31516,40	345237,30
2013	27425,27	37368,88	51156,86	70028,29	96478,63	2187,66	214,64	56,08	366,82	806,83	26929,61	42324,40	355343,97
2014	33967,69	48150,68	73993,62	77805,37	75295,74	2960,02	439,99	85,91	446,19	867,17	25210,89	38456,97	377680,23
2015	37011,61	34422,21	49544,60	55198,07	68190,44	2902,40	150,57	146,72	324,62	1195,94	21623,60	32552,97	303263,75
2016	10812,20	30211,66	38936,42	39904,73	30153,58	308,37	235,99	729,13	911,21	544,15	16298,91	29051,75	198098,08
2017	27695,55	40908,81	54463,27	36705,84	22949,43	632,40	243,51	536,40	838,07	859,18	15029,64	38830,57	239692,68
2018	30530,94	30988,54	42469,47	35272,98	31113,41	509,83	810,69	781,26	825,76	770,93	21433,27	37319,08	232826,18
2019	33126,18	40227,12	40499,95	29294,25	22961,76	583,64	902,52	978,44	662,23	753,32	28306,18	43616,21	241911,81
2020	39813,96	33447,05	52151,35	33363,47	23313,22	805,09	338,54	721,06	1134,18	2270,65	27648,00	33439,27	248445,83
2021	35107,69	41277,60	51537,03	41505,38	30896,98	1122,19	337,37	1181,07	1719,74	1979,13	27905,80	47008,80	281578,78
2022	47742,88	44264,93	56927,20	59274,72	26364,31	2515,66	801,48	1618,34	3416,41	4605,43	25712,31	39357,76	312601,43
2023	42741,82	48669,92	58617,22	61654,93	25524,80	2420,56	523,44	1591,80	3928,50	4206,52	27382,99	41594,50	318857,00

Örtü Altı Yetiştiriciliğinde Üretim Modellerinin ve Pazar Kanallarının Geliştirilmesi Projesi

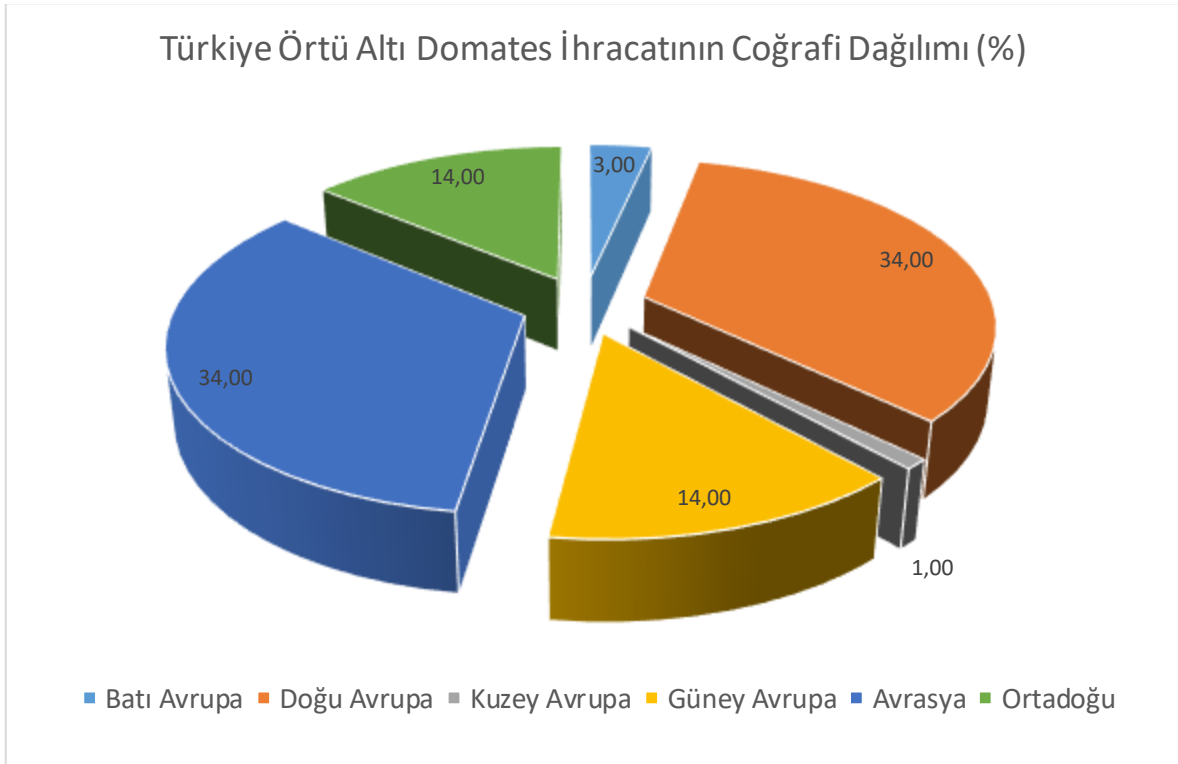

Tablo 6 Aylar İtibariyle Örtü Altı Domates İhracat Fiyatı (\$/ton)

Yıllar	Ocak	Şubat	Mart	Nisan	Mayıs	Haziran	Temmuz	Ağustos	Eylül	Ekim	Kasım	Aralık
2011	957,23	951,99	860,86	821,30	708,69	615,69	572,18	342,67	355,92	466,08	667,70	729,73
2012	806,17	775,09	740,01	777,99	769,41	600,03	556,23	356,96	407,88	534,02	653,59	798,81
2013	948,09	865,69	964,57	942,02	726,21	697,38	513,01	375,45	494,12	785,64	789,68	768,12
2014	816,68	774,28	834,48	772,62	621,27	649,81	671,94	358,59	513,56	788,89	728,69	747,85
2015	815,41	775,87	745,78	804,44	702,98	587,88	400,83	285,82	289,93	490,94	654,02	735,77
2016	674,36	517,11	563,03	481,25	428,61	351,41	454,89	403,42	497,89	452,04	439,94	594,28
2017	796,59	582,14	574,72	595,09	449,31	385,01	381,63	353,81	373,88	458,90	562,59	792,63
2018	780,71	726,73	715,44	617,64	487,09	481,94	510,53	328,12	376,33	349,88	486,87	574,59
2019	776,24	837,29	749,98	746,98	456,49	334,66	483,75	410,45	306,81	364,86	467,89	675,61
2020	898,38	761,21	777,74	607,16	470,69	428,29	428,59	361,88	344,61	492,32	643,31	691,03
2021	719,16	766,23	809,03	703,40	451,16	456,18	538,58	345,04	427,78	547,36	568,45	603,50
2022	902,41	995,46	1083,35	1083,20	623,19	411,37	635,49	273,26	346,28	564,91	736,13	823,82
2023	935,03	988,91	887,73	1112,52	634,55	455,31	498,44	237,69	328,55	608,95	687,44	747,73

3.1.2. Örtü Altı Domates İhracat Miktarı, Fiyatı ve Değerinin Ülkeler İtibariyle Dağılımı

Domates ihracatında Meksika, Hollanda, İspanya, Fas, Fransa, Kanada, Çin ve İran'dan sonra dokuzuncu sırada yer almakta olan Türkiye, dünya domates ithalatının ilk 10 sırasında yer alan ülkelerden (Amerika Birleşik Devletleri, Almanya, Fransa, Birleşik Krallık, Rusya, Hollanda, Kanada, Polonya, İspanya ve İsveç) ABD ve Kanada hariç hepsine domates ihraç etmektedir. Türkiye örtü altı domates ihracatının %34'ü Avrasya, %34'ü Doğu Avrupa, %14'ü Güney Avrupa, %14'ü Orta Doğu, %3'ü Batı Avrupa ve %1'i Kuzey Avrupa'ya yapılmaktadır (Şekil 2 Türkiye Örtü Altı Domates İhracatının Coğrafi Dağılımı). Avrasya'da Rusya ve Gürcistan en önemli payı almaktadır. Doğu Avrupa'da Bulgaristan, Romanya, Ukrayna, Belarus, Polonya ve Moldova domates ihracatı yaptığımız önemli ülkelerdir. Batı Avrupa'da Almanya, Hollanda, Avusturya ve Birleşik Krallık ön plana çıkmaktadır. Güney Avrupa'da Sırbistan, Yunanistan, Bosna-Hersek ve Makedonya domates ihraç ettiğimiz önemli ülkelerdendir. Kuzey Avrupa'da Letonya, Litvanya ve Estonya önemli pazarlardır. Ortadoğu pazarında ise Suriye, Irak, Suudi Arabistan ve İsrail domates ihracatı yaptığımız ülkelerdir.

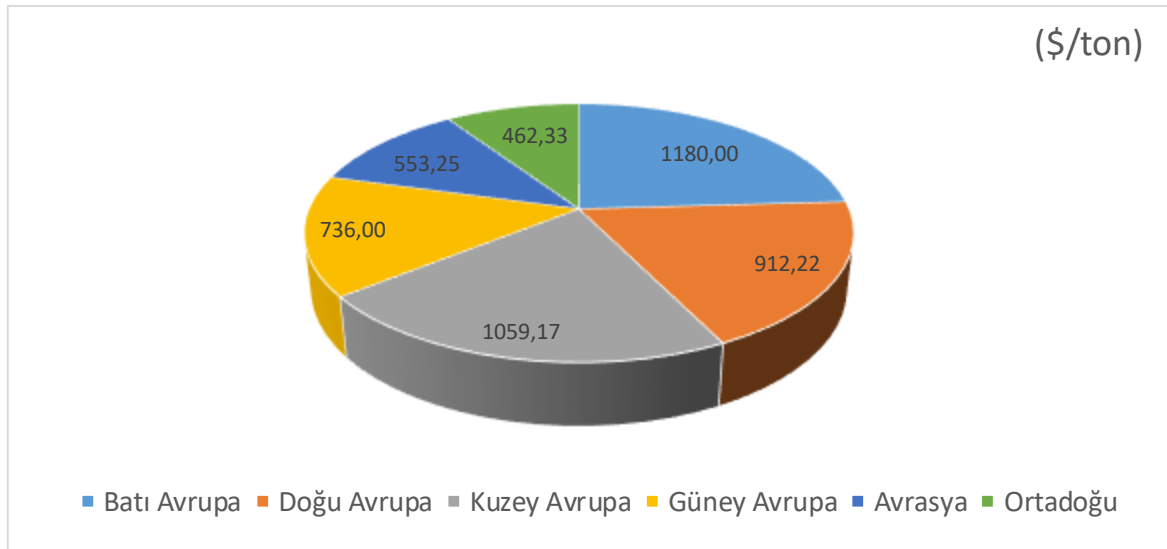
Şekil 2 Türkiye Örtü Altı Domates İhracatının Coğrafi Dağılımı

Türkiye 2011 yılında 45 farklı ülkeye domates ihraç ederken, 2022 yılı itibariyle 56 farklı ülkeye domates ihraç etmiştir. 2011-2021 yılı ortalamasına göre Rusya, Türkiye'nin miktar olarak en fazla domates ihraç ettiği ülkedir. İncelenen dönemde miktar olarak en fazla domates ihracatı yapılan ülkeler sırasıyla Ukrayna, Irak, Suudi Arabistan, Romanya, Bulgaristan, Suriye ve İsrail'dir. Ancak, son yıllarda yaşanan siyasal gelişmeler, pandemi, savaş vb. gibi koşullar domates ihracatı yapılan ülkelerin sıralamasında değişikliğe yol açmıştır. 2022 yılı itibariyle miktar olarak en fazla ihracat yapılan ülke 67 bin ton ile Suriye'dir. Ukrayna (48 bin ton), Romanya (39 bin ton) ve İsrail (32 bin ton) miktar olarak en fazla domates ihraç ettiğimiz ülkelerdir. Mevcut sıralamanın 2023 yılında da devam edeceği, enerji krizinden dolayı Birleşik Krallık, Almanya ve Hollanda'nın Türkiye domates ihracatından alacağı payın artması beklenmektedir (Tablo 7).

Türkiye örtü altı domates ihracat değerinde ülkelerin sıralaması değişiklik göstermektedir. 2011-2021 yılları ortalamasına göre yaklaşık 123 milyon \$'lık ihracat değeri ile Rusya birinci sırada yer alırken, Ukrayna, Romanya, Bulgaristan, Belarus, Irak ve Suudi Arabistan Rusya'yı takip etmektedir. Türkiye domates ihracatında 2022 yılında 54 milyon \$'lık ihracat değeri ile Romanya ilk sırada yer almaktadır. Ukrayna ve İsrail ise Romanya'yı takip etmektedir. Uzun yıllar ortalamasında birinci sırada yer alan Rusya beşinci sırada yer almaktadır (Tablo 8).

İncelenen 2011-2022 döneminde en yüksek domates ihracat fiyatı Batı Avrupa'da gerçekleşmiştir. Batı Avrupa'da domates ihracat fiyatı ortalama 1180 \$/ton seviyesindedir. En düşük domates ihracat fiyatları Orta Doğu pazarındadır (Şekil 3).

Şekil 3 Türkiye Örtü Altı Domates İhracat Fiyatının Coğrafi Dağılımı

Örtü Altı Yetiştiriciliğinde Üretim Modellerinin ve Pazar Kanallarının Geliştirilmesi Projesi

Tablo 7 Türkiye Örtü Altı Domates İhracat Miktarının Ülkeler İtibariyle Dağılımı (ton)

Ülkeler/Yıllar	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Rusya	273469,61	278179,11	281006,94	306095,05	254738,00	0,00	1505,48	26444,09	66918,43	48084,51	55028,90	25151,22	34155,90
Ukrayna	34806,93	28712,61	33433,89	32650,82	8864,36	26805,86	23968,83	37896,86	43860,95	47757,16	65382,17	47769,88	40806,80
Bulgaristan	27939,62	16387,64	16652,90	21682,58	11887,23	10115,42	13628,56	16931,83	22281,51	26842,94	36540,93	33031,89	35138,63
Romanya	23141,91	13831,35	10247,94	17823,38	12704,22	24588,25	29753,04	32988,53	26789,54	39682,45	43631,61	38908,46	41390,01
Moldova	17403,47	12279,32	15329,20	14370,42	6903,58	6458,31	5903,07	6924,93	7094,61	7529,12	8613,22	7219,74	8233,722
Azerbaycan	9030,99	6573,32	1707,99	50,78	44,93	10699,00	5427,65	38,05	36,95	36,37	43,50	124,53	2393,142
Bosna	5550,29	4199,62	4355,37	5331,78	2328,43	4279,60	3407,14	4527,84	6096,93	5019,41	8004,20	5929,63	6279,63
Gürcistan	4797,71	5066,93	8753,45	17721,83	12459,12	45558,30	28683,36	28879,23	11639,59	10984,51	13441,84	13564,48	15592,00
Polonya	4844,75	4382,21	2433,88	6296,58	2450,97	9648,55	13153,14	12099,60	5099,25	7092,65	13311,34	15366,08	16346,11
Belarus	4233,28	5295,17	6020,66	14725,87	8986,91	69718,59	74045,86	32379,75	5616,57	11966,57	11049,28	4468,07	18687,18
Irak	15804,23	36198,89	16183,20	37677,92	25204,19	71663,86	56891,31	53306,73	49883,98	23423,92	10744,77	1287,94	1370,08
S. Arabistan	25634,84	26247,62	16140,50	10968,24	27164,97	48826,35	51305,18	41169,08	23390,04	56341,08	0,00	7523,67	25209,47
Suriye	47,04	45,65	3159,78	6093,46	14705,85	14978,60	25553,55	31162,18	38244,38	12948,63	91395,83	67051,39	71327,86
İsrail	0,00	0,00	0,00	55,86	6944,43	14200,49	15649,07	20127,95	26937,35	28661,57	24186,62	32108,17	26459,50
Katar	0,00	50,21	46,97	66,01	40,85	38,91	7804,73	3842,95	4618,89	2909,80	43,50	641,08	1582,105
Macaristan	11,76	54,78	51,24	60,93	49,02	42,80	39,62	875,13	1441,09	1600,39	2088,05	1798,35	1913,043
BAE	376,29	59,34	55,51	50,78	776,14	1439,50	3842,94	5326,87	7057,66	7129,02	2262,06	2644,46	2813,118
Hollanda	1552,20	1962,87	1793,39	2437,39	1756,53	4279,60	6259,63	5402,97	3658,16	3746,37	6307,66	10644,25	6004,20
Almanya	4468,46	4062,67	1750,69	2691,28	1552,28	4123,98	6220,01	4147,35	4729,74	6401,57	11701,80	16310,01	12506,5
Kosova	3433,66	1643,33	1878,79	2285,05	1797,38	2723,38	2139,37	3196,12	2401,82	3564,51	7003,68	4562,28	4821,56
Yunanistan	1081,84	228,24	42,70	50,78	40,85	46,69	118,85	38,05	1478,04	800,20	4872,12	3830,96	4075,30
Sırbistan	3057,37	1415,09	1537,19	1828,04	1225,49	2567,76	2495,93	2549,29	1773,65	3055,29	4219,61	2898,94	3252,85
Diğer	9677,74	9604,35	4415,15	6773,90	5870,09	15745,04	18382,71	10235,20	8461,80	8147,45	15138,39	18133,27	3632,29
Toplam	470363,97	456480,33	426997,33	507788,74	408495,83	389054,62	396179,01	380490,56	369510,95	363725,48	435011,08	360968,76	383991,00

Örtü Altı Yetiştiriciliğinde Üretim Modellerinin ve Pazar Kanallarının Geliştirilmesi Projesi

Tablo 8 Türkiye Örtü Altı Domates İhracat Değerinin Ülkeler İtibariyle Dağılımı (bin \$)

Ülkeler/Yıllar	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Rusya	224686,26	219881,64	249415,93	244359,11	214862,37	0,00	1534,03	24470,03	68219,13	49068,05	52655,23	28005,96	28566,40
Ukrayna	20901,05	22405,90	27468,09	21678,85	6853,76	13985,72	12320,20	20325,73	23731,55	28919,09	31227,09	37372,44	38120,31
Bulgaristan	30299,00	14776,16	16736,70	20772,41	10583,90	8181,45	13039,28	16507,38	19038,46	22807,33	31114,46	28605,84	29178,29
Romanya	25449,66	13844,02	9523,22	18959,55	13404,26	21117,26	31951,03	35063,62	28981,03	39925,24	45193,39	54230,41	55315,63
Moldova	12330,11	8769,03	9381,08	8308,97	3517,86	2971,47	3859,05	5541,26	6410,66	6484,44	6955,00	6254,22	6379,37
Azerbaycan	5864,32	5213,08	1385,84	37,77	30,33	4140,25	2492,80	23,28	24,19	24,84	28,16	43,45	44,32
Bosna	2819,39	1760,71	2025,46	2568,23	1061,42	1842,31	1725,79	2351,54	2733,60	2434,77	3857,63	3709,95	3784,19
Gürcistan	2593,84	3245,23	4690,54	7251,46	5367,77	19215,51	15675,90	14714,61	3556,10	4521,71	2393,42	2474,24	2523,75
Polonya	5789,14	4764,27	2665,08	6496,10	2577,74	8082,40	13902,18	12945,14	5201,10	7627,29	13093,41	23199,09	23663,33
Belarus	4360,65	4660,70	4761,61	11896,93	6550,50	35102,98	44055,51	19440,99	5854,27	9291,87	8222,10	6173,88	6297,43
Irak	7593,55	17192,82	7604,36	15031,67	9128,24	26763,05	20901,20	13038,27	12990,66	9714,23	3266,31	183,50	187,17
S. Arabistan	9059,63	9735,69	6858,14	4532,16	10219,99	22206,79	20589,60	16577,22	11394,05	4844,69	0,00	3075,37	3136,92
Suriye	37,59	34,52	1137,10	1472,95	2122,85	3169,57	7790,01	8358,46	6386,47	14012,34	22244,72	5103,53	5205,66
İsrail	0,00	0,00	0,00	41,54	7520,94	11469,88	12056,54	15087,14	18893,31	19503,00	17007,36	29862,81	30460,41
Katar	0,00	34,52	35,53	45,32	33,36	19,81	4026,84	2258,41	2056,25	1267,07	28,16	483,28	492,95
Macaristan	10,53	37,98	39,09	49,10	36,39	21,79	23,97	1164,13	1814,34	2037,26	2337,10	2622,73	2675,21
BAE	187,96	41,43	42,64	52,88	39,42	23,77	1677,85	3538,96	4281,84	4198,73	1267,10	1401,08	1429,12
Hollanda	2932,16	3555,94	2771,68	2983,67	1971,21	3625,19	7070,93	5774,09	3435,15	3850,91	6166,58	16226,20	16550,91
Almanya	6954,49	5765,46	2487,41	3172,51	1910,56	3783,67	7526,35	4679,81	5563,97	7577,60	13206,04	27568,63	28120,32
Kosova	1766,82	34,52	46,19	981,97	42,46	970,68	26,37	1303,83	1112,79	1565,21	2477,89	2438,29	2487,08
Yunanistan	1466,08	207,14	49,75	75,54	45,49	25,75	119,85	23,28	1136,99	24,84	3773,16	3295,44	3361,39
Sırbistan	2105,14	897,62	1066,03	1057,50	48,52	911,25	982,74	1466,80	1306,32	2186,32	2646,84	3188,85	3252,66
Diğer	8710,77	8378,91	5152,49	5854,04	5337,44	10467,50	16344,64	8172,20	7789,56	6558,97	12417,62	27082,22	27624,18
Toplam	375918,12	345237,30	355343,97	377680,23	303263,75	198098,08	239692,68	232826,18	241911,81	248445,83	281578,78	312601,43	318857,00

Örtü Altı Yetiştiriciliğinde Üretim Modellerinin ve Pazar Kanallarının Geliştirilmesi Projesi

Tablo 9 Türkiye Örtü Altı Domates İhracat Fiyatının Ülkeler İtibariyle Dağılımı (\$/ton)

Ülkeler/Yıllar	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Rusya	771,10	747,37	863,90	782,23	767,03	0,00	1077,53	826,08	882,81	898,52	864,66	923,45	836,35
Ukrayna	563,93	737,44	800,25	651,09	705,02	506,20	468,83	479,19	468,67	532,88	431,65	648,81	934,17
Bulgaristan	1017,55	866,09	979,07	939,19	810,42	783,32	872,25	870,60	739,43	747,74	783,03	788,57	830,38
Romanya	1030,91	928,04	903,21	1042,71	959,28	832,13	979,40	949,44	936,07	885,40	935,59	1155,90	1336,45
Moldova	664,99	673,73	596,05	565,70	463,91	445,11	596,84	715,98	782,07	758,79	727,97	997,42	774,79
Azerbaycan	608,29	753,24	788,30	514,17	628,42	375,21	418,42	356,65	367,71	420,92	384,96	289,38	18,52
Bosna	480,40	396,73	451,72	470,61	420,54	417,12	462,54	463,02	389,32	427,07	436,42	518,86	602,61
Gürcistan	510,08	604,76	521,11	400,72	390,59	409,02	498,91	455,58	265,09	362,50	160,41	151,28	161,86
Polonya	1123,59	1028,54	1075,06	1008,93	965,45	812,28	965,11	955,00	960,45	947,27	890,80	1252,06	1447,64
Belarus	962,33	837,06	770,97	791,12	662,83	488,24	542,80	536,67	900,73	684,61	671,06	1145,88	336,99
Irak	450,62	449,56	458,16	391,39	329,45	362,17	335,14	218,45	225,31	365,16	273,99	118,31	136,61
S. Arabistan	331,59	351,09	413,50	406,94	342,04	440,66	365,93	359,82	421,95	328,83	*	339,00	124,43
Suriye	343,33	375,58	355,56	236,43	131,47	211,30	278,27	239,53	144,82	219,09	219,87	63,12	72,98
İsrail	*	*	*	1383,02	985,03	784,43	704,09	669,64	614,45	598,79	635,47	771,32	1151,21
Katar	*	388,89	326,33	1369,89	882,18	1117,59	470,78	528,09	387,56	384,01	455,03	625,29	311,58
Macaristan	958,35	1087,21	1041,88	972,48	971,20	772,36	1050,76	1188,96	1074,57	1120,27	1015,82	1209,54	1398,41
BAE	531,19	458,69	1123,91	1004,93	309,42	506,00	397,75	593,26	523,08	520,59	508,32	434,13	508,02
Hollanda	1779,92	1724,99	1479,53	1189,15	1026,97	821,80	1027,64	955,64	814,44	900,83	881,79	1264,20	2756,56
Almanya	1460,22	1339,78	1385,94	1149,39	1105,83	886,43	1102,08	1007,04	1015,91	1040,20	1020,68	1401,81	2248,46
Kosova	485,64	406,89	382,00	417,94	423,70	344,95	326,00	363,91	404,29	390,16	317,77	443,23	515,83
Yunanistan	1307,31	938,46	968,73	1180,79	1026,71	870,88	1104,59	808,09	662,96	636,55	704,53	713,37	824,82
Sırbistan	654,06	591,77	661,00	567,73	425,00	345,67	360,05	516,58	648,42	628,70	564,30	912,85	999,94
Diğer	900,08	871,00	1168,27	865,89	917,68	665,07	889,06	798,44	920,56	804,92	820,27	1493,51	830,38

Örtü Altı Yetiştiriciliğinde Üretim Modellerinin ve Pazar Kanallarının Geliştirilmesi Projesi

Almanya ve Hollanda en yüksek fiyatla domates ihraç ettiğimiz ülkelerdir. Macaristan, Romanya, Polonya ve Yunanistan yüksek fiyatla domates ihracat sıralamasında Almanya ve Hollanda'yı izleyen ülkelerdir. Miktar olarak fazla domates ihraç ettiğimiz Suriye, Irak, Suudi Arabistan ve Kosova'da ihracat fiyatları en düşük seviyede seyretmektedir (Tablo 9)

3.1.3. Örtü Altı Domates İhracatının Değerlendirilmesi

Türkiye, dünya domates ithalatının ilk 10 sırasında yer alan ülkelerin (ABD, Almanya, Fransa, Birleşik Krallık, Rusya Federasyonu, Hollanda, Kanada, Polonya, İspanya, İsveç) ABD ve Kanada hariç tamamına domates ihraç etmektedir.

Türkiye domates ihracatında Ukrayna, Romanya, Bulgaristan, Suriye ve Gürcistan pazarının lideri konumundadır. Lider konumunda olduğumuz Romanya ve Bulgaristan pazarlarında en önemli rakibimiz Almanya, Hollanda ve Yunanistan'dır. Lider konumunda olduğumuz Ukrayna pazarındaki rakiplerimiz Polonya, Belarus, Azerbaycan, Fas, Hollanda ve İspanyadır. Önemli düzeyde domates ihraç ettiğimiz Suriye pazarındaki en önemli rakiplerimiz İran ve Suudi Arabistan'dır. Gürcistan pazarındaki rakibimiz Azerbaycan ve İran'dır. Türkiye, Rusya pazarında Azerbaycan'dan sonra ikinci sıradadır. Rusya pazarındaki önemli rakibimiz Çin'dir.

Türkiye örtü altı domates dış ticaretinde ihracat fiyatları ihraç yapılan ülkenin iç piyasa fiyatlarına göre belirlenmektedir. Önce ihracat yapılan ülkelerin iç piyasa fiyatları belirlenmekte, daha sonra ürün kalitesi bu fiyatlara göre ayarlanmaktadır. Bu bağlamda son 12 yıllık veriler ışığında Türkiye örtü altı domates ihracatının gerçekleştiği ülkeleri 3 kategoriye ayırmak mümkündür. Son 12 yılda ortalama Türkiye domates ihracat fiyatı 696,57 \$/ton ve buna ait standart sapma 272,35 \$/tondur. Bu veriler kullanılarak yapılan gruplandırmada 424,22 \$/tondan daha düşük fiyata sahip ülkeler üçüncü kategoriye, 968,92 \$/tondan daha fazla fiyata sahip olan ülkeler birinci kategoriye ve diğerleri ikinci kategoriye dâhil edilmiştir.

Birinci Kategori

Lüksemburg (1764 \$/ton), Slovakya (1373 \$/ton), Danimarka (1301 \$/ton), Norveç (1232 \$/ton), Birleşik Krallık (1166 \$/ton), İtalya (1157 \$/ton), İspanya (1079 \$/ton), Belçika (1069 \$/ton), Almanya (1160 \$/ton), İsviçre (1157 \$/ton), Hollanda (1156 \$/ton), İsveç (1121 \$/ton), Fransa (1040 \$/ton), Macaristan (1039 \$/ton), Litvanya (1001 \$/ton), Polonya (999 \$/ton), Çekya (988 \$/ton),

Örtü Altı Yetiştiriciliğinde Üretim Modellerinin ve Pazar Kanallarının Geliştirilmesi Projesi

İkinci Kategori

Romanya (962 \$/ton), Avusturya (928 \$/ton), Letonya (911 \$/ton), Yunanistan (910 \$/ton), Bulgaristan (850 \$/ton), Slovenya (849 \$/ton), İsrail (794 \$/ton), Hırvatistan (788 \$/ton), Rusya (784 \$/ton), Belarus (750 \$/ton), Moldova (665 \$/ton), Karadağ (656 \$/ton), Katar (631 \$/ton), Ukrayna (582 \$/ton), BAE (576 \$/ton), Sırbistan (573 \$/ton), Kuzey Makedonya (548 \$/ton), Kazakistan (542 \$/ton), Kuveyt (532 \$/ton), Azerbaycan (492 \$/ton), Bosna-Hersek (444 \$/ton)

Üçüncü Kategori

Arnavutluk (408 \$/ton), Gürcistan (394 \$/ton), Kosova (392 \$/ton), Suudi Arabistan (376 \$/ton), Bahreyn (361 \$/ton), Irak (331 \$/ton), Umman (325 \$/ton), Suriye (234 \$/ton)

Birinci kategoride yer alan ülkelerde domates iç piyasa fiyatları yüksek oluşmaktadır. Bu pazarlarda ihracat ürününden beklentiler ve standartlar nispeten daha yüksektir. Bu kategoride yer alan ülkelerin büyük çoğunluğu aynı zamanda domates ihracatçısı ülkelerdir ve bazı pazarlarda rakibimizdir. *Almanya*, Romanya, Bulgaristan, Hollanda ve Polonya pazarlarında en önemli rakibimizdir. *Hollanda*, benzer şekilde Romanya ve Bulgaristan pazarında temel rakibimizdir ve ayrıca Almanya ve Polonya pazarında liderliğini sürdürmektedir. Bu kategoride yer alan ülkeler ile domates ihracatımızda İyi Tarım uygulamaları (Global GAP) sertifikalı ürünlerin satışı önemli rol almaktadır.

İkinci kategoride yer alan pazarlarda domates ihracat fiyatı, birinci kategori pazarlardan düşük olsa da katma değerli pazarlardır. Bu kategoride yer alan bazı ülkeler, hâlihazırda Türkiye'nin oldukça fazla rekabet gücüne sahip olduğu pazarlarken, bazı ülkeler ise gelişmekte olan pazarlarımızdır. Rusya, Belarus, Romanya, Bulgaristan, Ukrayna, Sırbistan, Bosna-Hersek ve Azerbaycan pazarları nispeten Türkiye'nin yerleşik olduğu ve derinliği olan piyasalardır. Avusturya, İsrail, Yunanistan ve Katar ikinci kategoride olan ve gelişmekte olan pazarlardır.

Üçüncü kategoride yer alan pazarlar daha çok düşük fiyat ve yüksek miktarlarla ihracat yaptığımız ülkelere oluşmaktadır. Bu pazarlarda ülke içi fiyatlar düşük olduğundan, ihracat fiyatları düşük olmaktadır. Bu kategoride yer alan bazı ülkelere, miktar olarak fazla domates

Örtü Altı Yetiştiriciliğinde Üretim Modellerinin ve Pazar Kanallarının Geliştirilmesi Projesi

ihracatı gerçekleştirilse de sağlanan katma değer ihracat miktarı kadar yüksek olmamaktadır. Bu pazarlarda, fiyat değışkenliği yüksek seviyededir.

3.2. Örtü Altı Hıyar Dış Ticaret İstatistikleri

Türkiye 2022 yılı toplam hıyar ihracat miktarı 85 bin ton civarındadır ve yaklaşık 54,8 milyon \$'lık değer oluşturmaktadır (Tablo 10). Çalışmada esas alınan 2011-2022 döneminde örtü altı hıyar ihracatı, toplam hıyar ihracatının ortalama %96'sını oluşturmuştur. Çalışmanın bundan sonraki bölümlerinde sadece örtü altı hıyara ait istatistikler ele alınmıştır. Türkiye örtü altı hıyar dış ticaret istatistikleri miktar, değer ve fiyat olarak yıllar itibariyle, aylık ve ülkeler bazında ortaya konulmuştur. Üretilen örtü altı hıyar dış ticaret istatistikleri (ihracat ve ithalat miktar, değer, fiyatı) zamana bağlı olarak ve ülkeler bazında aşağıda verilmiştir.

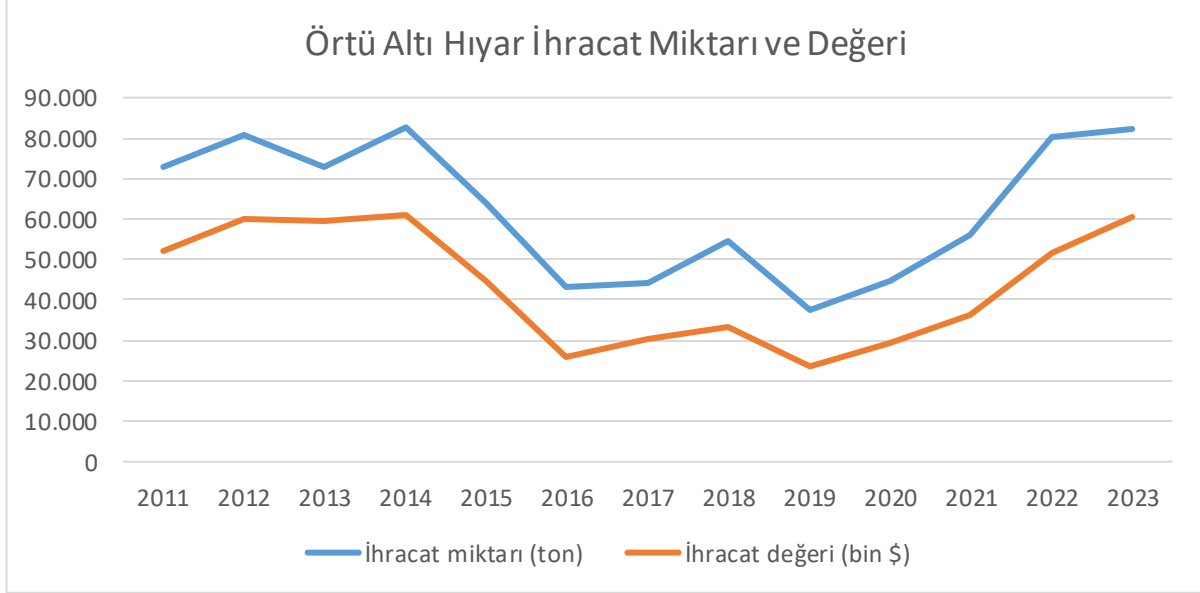
3.2.1. Yıllar İtibariyle ve Aylık İhracat/İthalat Miktarı, Değeri ve Fiyatı

Türkiye, örtü altı hıyar dış ticaretinde net ihracatçı ülke konumundadır. Türkiye örtü altı hıyar ihracat miktarı ve değeri 2011-2022 yılları arasında dalgalı bir seyir izlemiştir. Örtü altı hıyar ihracat miktarı 2014-2019 yıllarında önemli azalışlar göstermiş, daha sonra artış eğilimine girmiştir. Örtü altı hıyar ihracat değerinde de benzer gelişmeler yaşanmıştır. Örtü altı hıyar ihracat değeri 2014-2019 yıllarında önemli azalışlar göstermiş ve zaman içerisinde artış eğilimine girmiştir. Örtü altı hıyar ihracat değeri 2014-2019 yılları arasında her yıl ortalama 8 bin \$ civarında azalış göstermiştir (Şekil 4, Tablo 11). Türkiye, 2022 yılında yaklaşık 80 bin ton örtü altı hıyar ihraç ederek yaklaşık 52 milyon \$'lık bir döviz katkısı sağlamıştır. Türkiye örtü altı hıyar ithalatı, incelenen dönemde 4 ton ile 691 ton arasında değışim göstermiştir. Türkiye, 2022 yılında sınırlı düzeyde (87 ton) örtü altı hıyar ithalatı yapmıştır ve bunun için ithalat yaptığı ülkelere 82 bin \$ ödeme yapmıştır. Türkiye'nin 2022 yılında örtü altı hıyar net ihracat miktarı 79,95 bin ton ve elde ettiği ihracat değeri yaklaşık 51,58 milyon \$'dır (Tablo 11).

Örtü altı hıyar ihracat fiyatı, incelenen dönemde azalış eğilimindedir. Örtü altı hıyar ihracat fiyatı 2011 yılında 716 \$/ton seviyelerinden, 2022 yılında 645 \$/ton seviyelerine düşmüştür. Hıyar ihracat fiyatının 2023 yılında 734,35 \$/ton seviyelerinde gerçekleşeceği öngörülmektedir. Örtü altı hıyar ithalat fiyatı ise incelenen dönemde artış eğiliminde olmuştur. İthalat fiyatının 2023 yılında 869 \$/ton seviyesinde gerçekleşmesi beklenmektedir (Tablo 11).

Örtü Altı Yetiştiriciliğinde Üretim Modellerinin ve Pazar Kanallarının Geliştirilmesi Projesi

Şekil 4 Türkiye Örtü Altı Hıyar İhracat Miktarı ve Değeri

Örtü altı hıyar dış ticaret istatistikleri yıl içinde de önemli düzeyde değişiklik göstermektedir. İncelenen dönemin ortalaması olarak, örtü altı hıyar ihracat miktarının en yüksek olduğu ay yaklaşık 17 bin ton ile Aralık ayıdır ve bunu 15 bin ton ile Kasım ve 8 bin ton ile Ocak ayları takip etmektedir. Örtü altı hıyar ihracatının yıl içinde en az olduğu ay Temmuz ayıdır (Tablo 12). Örtü altı hıyar ihracat değerinin en yüksek olduğu aylar ise Aralık ve Kasım aylarıdır. Temmuz ayı en düşük örtü altı hıyar ihracat değerinin elde edildiği aydır (Tablo 13). Örtü altı hıyar ihracat fiyatları yıl içinde değişmekte olup 2011-2022 dönemi ortalamasına göre en yüksek ihracat fiyatı 917 \$/ton ile Ağustos ayında gerçekleşmişken, en düşük ihracat fiyatı Nisan ve Mayıs aylarında gerçekleşmiştir (Tablo 14).

Örtü Altı Yetiştiriciliğinde Üretim Modellerinin ve Pazar Kanallarının Geliştirilmesi Projesi

Tablo 10 Türkiye Hıyar (örtü altı + açıkta) Hıyar İhracat ve İthalat Miktar, Değer ve Fiyatları

Yıllar	İhracat miktarı (ton)	İhracat fiyatı (\$/ton)	İhracat değeri (bin \$)	İthalat miktarı (ton)	İthalat fiyatı (\$/ton)	İthalat değeri (bin \$)	Net ihracat (ton)	Net ihracat (bin \$)
2011	73726,31	717,86	52925,44	0,00	0,00	0,00	73726,31	52925,44
2012	81335,13	747,12	60767,32	18,40	824,45	15,17	81316,73	60752,15
2013	73741,22	817,21	60262,03	0,00	0,00	0,00	73741,22	60262,03
2014	97698,45	759,26	74178,06	0,00	0,00	0,00	97698,45	74178,06
2015	64667,19	705,39	45615,24	244,79	735,41	180,02	64422,4	45435,22
2016	43999,12	600,44	26418,85	691,40	773,04	534,48	43307,72	25884,37
2017	45005,54	689,06	31011,61	2,42	611,57	1,48	45003,12	31010,13
2018	56382,38	620,99	35013,01	0,00	0,00	0,00	56382,38	35013,01
2019	41466,95	624,88	25911,68	107,00	568,97	60,88	41359,95	25850,8
2020	47767,65	667,61	31889,92	25,15	697,42	17,54	47742,5	31872,38
2021	58318,87	651,39	37988,29	3,66	1185,79	4,34	58315,21	37983,95
2022	85128,80	644,02	54824,99	87,34	937,94	81,92	85041,46	54743,07
2023	80908,80	701,20	56733,20	66,73	868,87	57,98	80842,07	56675,22

Örtü Altı Yetiştiriciliğinde Üretim Modellerinin ve Pazar Kanallarının Geliştirilmesi Projesi

Tablo 11 Türkiye Örtü Altı Hıyar İhracat ve İthalat Miktarları ve Değerleri

Yıllar	İhracat miktarı (ton)	İhracat fiyatı (\$/ton)	İhracat değeri (bin \$)	İthalat miktarı (ton)	İthalat fiyatı (\$/ton)	İthalat değeri (bin \$)	Net ihracat (ton)	Net ihracat (bin \$)
2011	73028,61	715,93	52283,73	0,00	0,00	0,00	73028,61	52283,73
2012	80712,93	744,91	60123,66	18,40	824,45	15,17	80694,53	60108,49
2013	73033,56	815,72	59574,96	0,00	0,00	0,00	73033,56	59574,96
2014	82671,53	737,70	60986,73	0,00	0,00	0,00	82671,53	60986,73
2015	63867,10	701,73	44817,25	244,79	735,41	180,02	63622,31	44637,23
2016	43236,61	594,38	25698,84	691,40	773,04	534,48	42545,21	25164,36
2017	43998,85	684,59	30120,98	2,42	611,57	1,48	43996,43	30119,50
2018	54394,06	616,72	33545,96	0,00	0,00	0,00	54394,06	33545,96
2019	37500,06	628,45	23566,84	107,00	568,97	60,88	37393,06	23505,96
2020	44622,59	659,27	29418,53	25,15	697,42	17,54	44597,44	29400,99
2021	55965,14	645,57	36129,43	3,66	1185,79	4,34	55961,48	36125,09
2022	80038,43	645,47	51662,42	87,34	937,94	81,92	79951,09	51580,50
2023	82315,10	734,35	60448,20	66,73	868,87	57,98	82248,37	60390,22

Örtü Altı Yetiştiriciliğinde Üretim Modellerinin ve Pazar Kanallarının Geliştirilmesi Projesi

Tablo 12 Aylar İtibariyle Örtü Altı Hıyar İhracat Miktarı (ton)

Yıllar	Ocak	Şubat	Mart	Nisan	Mayıs	Haziran	Temmuz	Ağustos	Eylül	Ekim	Kasım	Aralık	Toplam
2011	12837,35	3742,79	3385,60	9613,64	4682,72	25,11	13,39	23,08	31,98	3703,97	16474,13	18494,84	73028,61
2012	7808,95	3815,19	4284,60	9140,22	4144,83	27,01	15,38	13,78	30,46	8993,57	23700,59	18738,35	80712,93
2013	9441,34	5827,89	4611,65	6621,26	2233,00	31,64	18,25	19,71	24,20	3830,57	20757,16	19616,89	73033,56
2014	1582,78	8400,29	7384,16	7855,59	1810,21	30,50	22,08	22,02	61,96	8176,94	24474,48	22850,53	82671,53
2015	11281,38	5077,08	4800,51	3985,56	2803,32	31,30	21,84	24,24	28,86	3726,85	16116,37	15969,79	63867,10
2016	5159,25	4059,00	3850,00	4590,06	381,11	34,24	20,47	23,63	22,88	1986,54	9976,21	13133,22	43236,61
2017	5550,20	2515,01	2840,71	3310,76	948,86	39,98	25,48	28,36	51,09	2526,74	9239,97	16921,69	43998,85
2018	7940,56	7548,21	5906,30	3078,21	620,84	28,20	67,55	109,78	105,96	3368,18	12922,73	12697,54	54394,06
2019	5751,46	3978,36	2204,46	3160,18	952,33	81,65	224,88	228,55	89,13	1613,88	8352,11	10863,07	37500,06
2020	7818,01	4191,04	2911,10	1425,40	1087,23	86,68	76,15	68,38	292,73	3547,41	9256,37	13862,10	44622,59
2021	10365,86	6433,00	2985,35	4168,36	990,58	72,61	86,95	88,16	150,81	2412,91	11261,51	16949,05	55965,14
2022	12233,79	6795,07	3576,50	7714,03	6712,69	227,09	103,99	146,55	195,55	3570,51	16827,75	21934,91	80038,43
2023	13371,60	6093,97	2980,55	8369,91	5616,10	317,26	127,28	149,68	232,44	2076,45	17314,10	25665,76	82315,10

Örtü Altı Yetiştiriciliğinde Üretim Modellerinin ve Pazar Kanallarının Geliştirilmesi Projesi

Tablo 13 Aylar İtibariyle Örtü Altı Hıyar İhracat Değeri (bin \$)

Yıllar	Ocak	Şubat	Mart	Nisan	Mayıs	Haziran	Temmuz	Ağustos	Eylül	Ekim	Kasım	Aralık	Toplam
2011	9590,78	4130,99	2887,17	6590,82	2858,75	20,72	11,26	23,94	30,06	2276,13	10711,97	13151,13	52283,73
2012	6209,05	3991,49	4515,58	6464,15	2670,64	21,35	15,09	15,37	37,36	4886,57	16576,90	14720,10	60123,66
2013	9569,18	5354,37	3718,33	4846,10	1678,97	29,57	16,86	18,89	25,67	3136,51	15706,32	15474,20	59574,96
2014	1378,90	7677,45	6600,48	5608,81	1140,52	26,19	20,49	25,56	61,05	5924,68	16311,75	16210,85	60986,73
2015	9425,37	4048,31	3643,59	2386,75	1576,50	31,37	19,03	25,43	30,19	2323,47	10592,48	10714,77	44817,25
2016	3158,34	3141,87	2457,30	2086,18	357,22	30,20	18,28	23,38	23,85	1323,63	5205,89	7872,71	25698,84
2017	4150,27	2266,10	2239,76	1670,84	508,11	34,55	22,84	25,32	45,58	1637,86	6031,11	11488,64	30120,98
2018	5757,54	5265,40	3662,02	1370,54	355,53	21,41	51,65	78,85	77,20	1735,83	7679,33	7490,66	33545,96
2019	4012,74	3046,23	1663,07	1229,28	391,80	49,18	127,14	185,26	57,07	1052,22	5145,07	6607,79	23566,84
2020	6090,31	3659,66	2098,73	415,03	315,76	91,51	51,73	50,90	151,21	1983,46	5586,50	8923,73	29418,53
2021	7477,10	5042,96	1790,34	1593,27	524,53	52,50	58,44	81,20	98,23	1415,46	7017,84	10977,56	36129,43
2022	8753,77	5594,75	2867,24	3295,58	1884,84	142,58	65,71	88,83	121,13	2465,05	11306,35	15076,59	51662,42
2023	9910,55	5723,51	2933,00	3868,92	1944,79	146,03	79,70	106,28	135,38	1549,23	15224,11	18826,70	60448,20

Örtü Altı Yetiştiriciliğinde Üretim Modellerinin ve Pazar Kanallarının Geliştirilmesi Projesi

Tablo 14 Aylar İtibariyle Örtü Altı Hıyar İhracat Fiyatı (\$/ton)

Yıllar	Ocak	Şubat	Mart	Nisan	Mayıs	Haziran	Temmuz	Ağustos	Eylül	Ekim	Kasım	Aralık
2011	747,10	1103,72	852,78	685,57	610,49	825,08	841,11	1037,01	939,85	614,51	650,23	711,07
2012	795,12	1046,21	1053,91	707,22	644,33	790,57	981,18	1115,53	1226,53	543,34	699,43	785,56
2013	1013,54	918,75	806,29	731,90	751,89	934,47	924,06	958,50	1060,76	818,81	756,67	788,82
2014	871,19	913,95	893,87	713,99	630,05	858,74	928,12	1160,53	985,26	724,56	666,48	709,43
2015	835,48	797,37	759,00	598,85	562,37	1002,33	871,57	1048,71	1045,87	623,44	657,25	670,94
2016	612,17	774,05	638,26	454,50	937,31	882,11	893,00	989,35	1042,43	666,30	521,83	599,45
2017	747,77	901,03	788,45	504,67	535,49	864,30	896,44	892,56	892,13	648,21	652,72	678,93
2018	725,08	697,57	620,02	445,24	572,66	759,21	764,54	718,22	728,55	515,36	594,25	589,93
2019	697,69	765,70	754,41	388,99	411,41	602,38	565,35	810,59	640,32	651,98	616,02	608,28
2020	779,01	873,21	720,94	291,17	290,43	1055,73	679,33	744,43	516,55	559,13	603,53	643,75
2021	721,32	783,92	599,71	382,23	529,52	723,01	672,13	921,13	651,30	586,62	623,17	647,68
2022	715,54	823,35	801,69	427,22	280,79	627,86	631,89	606,14	619,43	690,39	671,89	687,33
2023	695,30	861,12	628,96	414,04	307,61	687,38	590,71	641,63	526,98	598,36	608,90	673,61

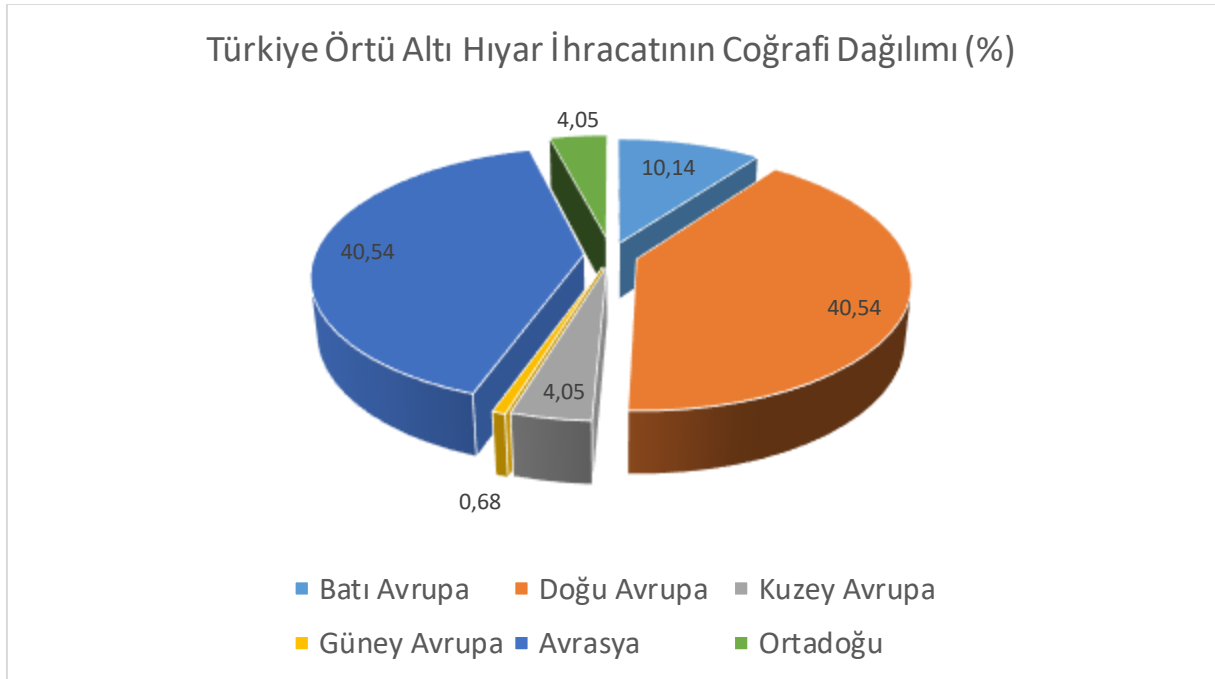

Örtü Altı Yetiştiriciliğinde Üretim Modellerinin ve Pazar Kanallarının Geliştirilmesi Projesi

3.2.2. Örtü Altı Hıyar İhracat Miktarı, Fiyatı ve Değerinin Ülkeler İtibariyle Dağılımı

Türkiye hıyar ihracatında Meksika, İspanya, Hollanda, Kanada ve ABD'den sonra altıncı sırada yer almaktadır. Türkiye dünya hıyar ithalatının ilk 10 sırasında yer alan ülkelerden (ABD, Almanya, Birleşik Krallık, Hollanda, Polonya, Fransa, Kanada, Çekya, Belçika ve İsveç) ABD ve Kanada hariç hepsine hıyar ihraç etmektedir. Türkiye örtü altı hıyar ihracatının %41'i Doğu Avrupa, %41'i Avrasya, %10'u Batı Avrupa, %4'ü Kuzey Avrupa, %4'ü Orta Doğu ve %0,68'i Güney Avrupa'ya yapılmaktadır (Şekil 5). Doğu Avrupa'da Ukrayna, Bulgaristan, Belarus, Polonya, Moldova ve Romanya hıyar ihracatı yaptığımız önemli ülkelerdir. Avrasya'da Rusya ve Gürcistan en önemli payı almaktadır. Batı Avrupa'da Almanya, Avusturya, Hollanda, Birleşik Krallık, Fransa ve İsviçre ön plana çıkmaktadır. Güney Avrupa'da Makedonya ve Bosna-Hersek hıyar ihraç ettiğimiz önemli ülkelerdendir. Kuzey Avrupa'da Letonya, Litvanya, Danimarka ve İsveç önemli pazarlardır. Ortadoğu pazarında ise İsrail, Suriye ve Irak hıyar ihracatı yaptığımız ülkelerdir.

Şekil 5 Türkiye Örtü Altı Hıyar İhracatının Coğrafi Dağılımı

Türkiye 2011 yılında 36 farklı ülkeye hıyar ihraç ederken, 2022 yılı itibariyle 45 farklı ülkeye hıyar ihraç etmiştir. 2011-2021 yılı ortalamasına göre Rusya, Türkiye'nin miktar olarak en fazla hıyar ihraç ettiği ülkedir. İncelenen dönemde miktar olarak en fazla hıyar ihracatı yapılan

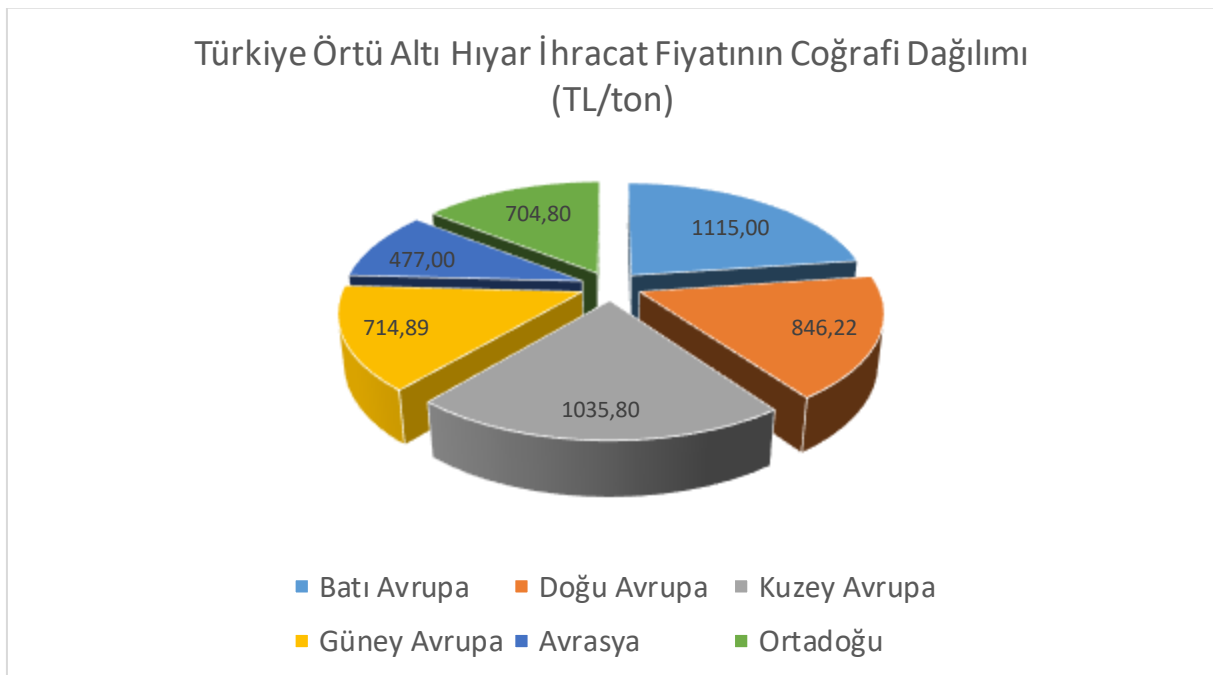
Örtü Altı Yetiştiriciliğinde Üretim Modellerinin ve Pazar Kanallarının Geliştirilmesi Projesi

ülkeler sırasıyla Rusya, Ukrayna, Almanya, Romanya, Bulgaristan, Gürcistan, Moldova, İsrail, Polonya ve Suriye'dir. Ancak, son yıllarda yaşanan siyasal gelişmeler, pandemi, savaş vb. gibi koşullar, hıyar ihracatı yapılan ülkelerin sıralamasında değişikliğe yol açmıştır. 2022 yılı itibarıyla miktar olarak en fazla ihracat yapılan ülke 24 bin ton ile Ukrayna'dır. Rusya (12 bin ton), Gürcistan (9 bin ton), İsrail (8 bin ton), Bulgaristan (4 bin ton) ve Moldova (3 bin ton) miktar olarak en fazla hıyar ihraç ettiğimiz ülkelerdir. Mevcut sıralamanın 2023 yılında da devam edeceği, enerji krizinden dolayı Romanya ve Almanya'nın Türkiye hıyar ihracatından alacağı payın artması beklenmektedir (Tablo 15).

Türkiye örtü altı hıyar ihracat değerinde ülkelerin sıralaması değişmektedir. 2011-2021 yılları ortalamasına göre yaklaşık 17 milyon \$'lık ihracat değeri ile Rusya birinci sırada yer alırken, Ukrayna, Almanya, Bulgaristan, Romanya, Gürcistan, Moldova ve İsrail Rusya'yı takip etmektedir. Türkiye hıyar ihracatında 2022 yılında 16 milyon \$'lık ihracat değeri ile Ukrayna ilk sırada yer almaktadır. Rusya ve İsrail ise Ukrayna'yı takip etmektedir (Tablo 16).

İncelenen 2011-2022 döneminde en yüksek hıyar ihracat fiyatı Kuzey Avrupa'da gerçekleşmiştir. Kuzey Avrupa'da hıyar ihracat fiyatı ortalama 1036 \$/ton seviyesindedir. En düşük hıyar ihracat fiyatları Avrasya pazarındadır (Şekil 6).

Şekil 6 Türkiye Örtü Altı Hıyar İhracat Fiyatının Coğrafi Dağılımı

Örtü Altı Yetiştiriciliğinde Üretim Modellerinin ve Pazar Kanallarının Geliştirilmesi Projesi

Tablo 15 Türkiye Örtü Altı Hıyar İhracat Miktarının Ülkeler İtibariyle Dağılımı (ton)

Ülkeler/Yıllar	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Rusya	42883,14	51046,21	40822,95	53537,33	33518,80	0,00	10634,92	11792,60	2511,26	4349,88	4746,84	12473,43	11470,30
Ukrayna	11344,87	12870,44	13937,17	8564,00	6967,31	8093,85	8618,99	11478,79	13271,43	15579,26	19976,03	23746,04	25188,20
Bulgaristan	4756,76	3098,02	3252,90	3203,78	1587,36	1675,51	1178,92	2841,10	1554,94	2615,02	2906,81	3635,99	3361,14
Moldova	2947,57	3177,40	3373,68	2351,19	2262,21	1781,73	1884,09	2256,67	2267,28	2167,15	2579,84	2570,19	2569,80
Gürcistan	2730,79	2594,26	3729,95	6042,51	6743,67	9942,13	6321,53	6628,89	4644,62	4515,78	6967,73	9254,52	9194,45
Romanya	1939,34	798,40	542,58	918,97	1967,78	4504,67	3573,82	2688,62	1105,20	912,84	765,30	3725,15	4369,37
Almanya	2089,34	1956,61	1797,83	1498,25	1474,80	1855,29	1763,97	2318,57	2552,37	2214,94	2484,53	2844,49	2869,26
Belarus	284,23	1206,82	1882,62	2475,39	3328,71	5739,99	3550,60	2672,76	774,02	449,42	595,15	590,04	587,68
Avusturya	678,65	571,31	692,98	797,99	998,36	1155,25	1191,32	1054,16	977,46	1060,79	1120,77	921,56	796,02
Irak	97,35	36,47	55,30	72,85	1749,94	699,78	430,69	198,17	14,47	13,64	194,80	13,37	230,93
Litvanya	0,00	0,00	0,00	12,35	71,11	1014,19	395,90	610,40	402,31	56,05	402,94	468,79	381,53
Polonya	633,52	698,04	582,93	775,98	476,41	2493,80	778,26	1999,04	719,59	1137,99	1959,21	3002,64	1921,85
İsrail	0,00	0,00	0,00	52,67	283,46	506,06	266,84	2793,65	3044,05	4867,15	4613,93	7991,12	7905,63
Suriye	0,00	0,00	15,72	45,74	33,14	64,00	241,85	939,65	214,57	932,70	1907,44	4566,27	5311,98
Diğer	2643,04	2658,96	2346,95	2322,56	2404,03	3710,36	3167,13	4120,99	3446,49	3749,97	4743,83	4234,83	4278,38
Toplam	73028,61	80712,93	73033,56	82671,53	63867,10	43236,61	43998,85	54394,06	37500,06	44622,59	55965,14	80038,43	82315,10

Örtü Altı Yetiştiriciliğinde Üretim Modellerinin ve Pazar Kanallarının Geliştirilmesi Projesi

Tablo 16 Türkiye Örtü Altı Hıyar İhracat Değerinin Ülkeler İtibariyle Dağılımı (bin \$)

Ülkeler/Yıllar	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Rusya	30335,01	38481,06	34472,00	41592,92	26163,84	0,00	8045,29	8448,27	2002,34	3577,77	3921,04	8884,80	9009,81
Ukrayna	6522,29	8365,75	10366,09	5541,11	4350,76	4160,13	4317,26	5808,59	7368,26	9237,99	12175,39	16205,52	17606,00
Bulgaristan	3619,63	2167,47	2780,85	2375,13	1106,73	1067,48	832,44	1951,50	1063,48	1876,31	2159,93	2986,60	2738,82
Moldova	1917,35	1915,17	1683,67	1080,37	921,65	838,08	1186,34	1543,29	1708,72	1823,08	2039,66	2078,53	2050,62
Gürcistan	1398,00	1154,30	1625,76	2100,21	2123,09	3165,05	1880,40	1297,25	921,68	1311,41	1035,69	1196,55	1178,74
Romanya	1597,48	616,70	495,50	772,29	1826,71	3684,34	3799,07	2511,36	1172,18	908,53	599,36	3198,42	4786,13
Almanya	2700,03	2373,38	2241,15	1732,67	1699,21	2084,76	1949,92	2343,28	2623,28	2419,56	2730,94	3249,31	3456,09
Belarus	315,06	1124,98	2218,43	2087,75	2245,84	3649,27	2763,38	1984,94	667,55	450,67	469,41	462,12	460,75
Avusturya	698,38	669,68	739,08	804,31	1023,55	1076,02	1255,61	1010,22	980,24	1061,46	1271,52	1137,50	1145,16
Irak	29,96	0,04	29,79	25,96	8,41	155,62	112,12	317,20	6,15	2,64	80,97	1,81	41,55
Litvanya	0,00	0,00	0,00	10,98	38,36	647,64	376,30	418,47	327,00	61,88	334,43	356,37	314,95
Polonya	530,63	668,28	563,56	639,17	359,14	1907,99	711,47	1530,65	553,76	929,72	1840,21	2532,96	1769,02
İsrail	0,00	0,00	0,00	55,54	309,31	389,78	163,83	1488,05	1499,73	2363,66	2989,30	5500,29	5940,46
Suriye	0,00	0,00	4,99	20,55	8,41	14,96	74,09	127,81	27,96	240,59	626,62	447,65	461,52
Diğer	2619,90	2586,85	2354,08	2147,76	2632,25	2857,71	2653,47	2765,09	2644,50	3153,26	3854,95	3423,98	3449,32
Toplam	52283,73	60123,66	59574,96	60986,73	44817,25	25698,84	30120,98	33545,96	23566,84	29418,53	36129,43	51662,42	60448,20

Örtü Altı Yetiştiriciliğinde Üretim Modellerinin ve Pazar Kanallarının Geliştirilmesi Projesi

Tablo 17 Türkiye Örtü Altı Hıyar İhracat Fiyatının Ülkeler İtibariyle Dağılımı (\$/ton)

Ülkeler/Yıllar	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Rusya	709,29	756,13	845,97	799,60	784,64	*	761,44	721,37	792,81	832,89	833,48	710,70	685,84
Ukrayna	576,46	651,96	745,13	665,93	627,71	519,23	504,18	509,53	552,04	600,46	614,99	680,92	697,92
Bulgaristan	763,00	701,74	856,44	763,02	700,85	643,61	711,00	691,64	680,04	726,58	749,76	819,55	740,68
Moldova	652,24	604,57	499,97	472,93	409,53	475,00	633,78	688,62	749,36	851,86	797,74	806,89	843,53
Gürcistan	513,32	446,29	436,66	357,73	316,47	321,60	299,40	197,05	197,31	294,08	149,98	129,01	132,63
Romanya	825,94	774,75	914,91	864,95	933,15	826,24	1069,98	940,54	1054,57	1007,86	790,24	856,68	906,58
Almanya	1295,77	1216,67	1248,87	1190,26	1158,17	1135,15	1112,64	1017,66	1021,94	1106,18	1109,09	1139,72	1141,03
Belarus	1185,82	935,01	1180,52	868,05	678,21	642,25	783,38	747,80	857,54	1015,45	795,84	781,48	804,84
Avusturya	1031,88	1180,95	1068,47	1037,37	1030,58	940,92	1060,86	964,50	997,14	1013,27	1144,73	1231,59	1191,86
Irak	308,54	1059,33	539,69	366,63	290,45	224,65	262,04	161,17	423,04	195,92	458,73	132,98	352,64
Litvanya	*	*	*	914,52	542,31	64,51	956,70	690,03	808,19	1118,03	916,01	758,55	783,01
Polonya	839,88	960,26	968,54	847,77	739,12	772,90	920,15	770,99	765,17	827,30	947,73	841,70	852,04
İsrail	*	*	*	1085,28	1096,87	778,09	617,96	536,34	489,99	491,77	653,73	686,76	615,42
Suriye	*	*	328,76	462,33	254,98	278,95	303,36	136,96	195,92	261,21	331,00	97,20	248,18
Diğer	967,74	953,47	988,34	1097,06	1308,54	984,50	932,35	556,97	758,68	787,91	890,16	645,47	713,83

Örtü Altı Yetiştiriciliğinde Üretim Modellerinin ve Pazar Kanallarının Geliştirilmesi Projesi

Uzun yıllar ortalamasına göre, Almanya ve Avusturya en yüksek fiyatla hıyar ihraç ettiğimiz ülkelerdir. Romanya, Belarus, Polonya ve Rusya yüksek fiyatla hıyar ihracat sıralamasında Almanya ve Avusturya'yı izleyen ülkelerdir. Suriye, Gürcistan ve Irak'ta hıyar ihracat fiyatları en düşük seviyede seyretmektedir. 2023 yılında Avusturya pazarının en yüksek fiyatlı ve Gürcistan'ın en düşük fiyatlı pazarlar olması beklenmektedir (Tablo 17).

3.2.3. Örtü Altı Hıyar İhracatının Değerlendirilmesi

Türkiye dünya hıyar ithalatının ilk 10 sırasında yer alan ülkelerden (ABD, Almanya, Birleşik Krallık, Hollanda, Polonya, Fransa, Kanada, Çekya, Belçika ve İsveç) ABD ve Kanada hariç hepsine hıyar ihraç etmektedir.

Türkiye hıyar ihracatında Ukrayna, Bulgaristan, Moldova, Suriye, İsrail ve Gürcistan pazarının lideri konumundadır. Lider konumunda olduğumuz Ukrayna ve Bulgaristan pazarlarında en önemli rakiplerimiz Belarus, Yunanistan, Almanya, İran ve Arnavutluk'tur. Lider konumunda olduğumuz Moldova pazarındaki rakiplerimiz Romanya, Ukrayna ve İspanya'dır. Önemli düzeyde hıyar ihraç ettiğimiz Suriye pazarındaki en önemli rakiplerimiz İran ve Suudi Arabistan'dır. Gürcistan pazarındaki rakibimiz İran ve Azerbaycan'dır. Türkiye, Rusya pazarında Çin, Azerbaycan ve Belarus'tan sonra dördüncü sıradadır. Rusya pazarındaki en önemli rakibimiz Çin'dir.

Türkiye örtü altı hıyar dış ticaretinde ihracat fiyatları, ihracat yapılan ülkenin iç piyasa fiyatlarına göre belirlenmektedir. Önce ihracat yapılan ülkelerin iç piyasa fiyatları belirlenmekte, daha sonra ürün kalitesi bu fiyatlara göre ayarlanmaktadır. Bu bağlamda son 12 yıllık veriler ışığında Türkiye örtü altı hıyar ihracatının gerçekleştiği ülkeleri 3 kategoriye ayırmak mümkündür. Son 12 yılda ortalama Türkiye hıyar ihracat fiyatı 739,17 \$/ton ve buna ait standart sapma 95,04 \$/tondur. Bu veriler kullanılarak yapılan gruptandırma 644,13 \$/tondan daha düşük fiyata sahip ülkeler üçüncü kategoriye, 834,21 \$/tondan daha fazla fiyata sahip olan ülkeler birinci kategoriye ve diğerleri ikinci kategoriye dâhil edilmiştir.

Birinci Kategori

İsveç (1235 \$/ton), Birleşik Krallık (1205 \$/ton), Almanya (1146 \$/ton), İsviçre (1139 \$/ton), Hollanda (1081 \$/ton), Danimarka (1061 \$/ton), Avusturya (1059 \$/ton), Romanya (905 \$/ton), Belarus (873 \$/ton), Polonya (850 \$/ton),

Örtü Altı Yetiştiriciliğinde Üretim Modellerinin ve Pazar Kanallarının Geliştirilmesi Projesi

İkinci Kategori

Rusya (779 \$/ton), Litvanya (752 \$/ton), Bulgaristan (734 \$/ton), İsrail (715 \$/ton), Kuzey Makedonya (653 \$/ton)

Üçüncü Kategori

Moldova (637 \$/ton), Ukrayna (604 \$/ton), Kazakistan (489 \$/ton), Irak (369 \$/ton), Gürcistan (305 \$/ton), Suriye (265 \$/ton)

Birinci kategoride yer alan ülkelerde hıyar iç piyasa fiyatları yüksek oluşmaktadır. Bu pazarlarda ihracat ürününden beklentiler ve standartlar nispeten daha yüksektir. Bu kategoride yer alan ülkelerin büyük çoğunluğu aynı zamanda domates ihracatçısı ülkelerdir ve bazı pazarlarda rakibimizdir. *Almanya*, Bulgaristan, Romanya ve Polonya pazarlarında önemli rakibimizdir. *Yunanistan*, benzer şekilde Romanya ve Bulgaristan pazarında temel rakibimizdir ve ayrıca Romanya pazarında liderliğini sürdürmektedir.

İkinci kategoride yer alan pazarlarda hıyar ihracat fiyatı, birinci kategori pazarlardan düşük olsa da katma değerli pazarlardır. Bu kategoride yer alan bazı ülkeler, hâlihazırda Türkiye'nin oldukça fazla rekabet gücüne sahip olduğu pazarlar, bazı ülkeler ise gelişmekte olan pazarlarımızdır. Ukrayna, Bulgaristan, Rusya, Moldova, Romanya, Suriye ve Gürcistan pazarları nispeten Türkiye'nin yerleşik olduğu ve derinliği olan piyasalardır. Polonya ve İsrail ikinci kategoride olan ve hızla gelişmekte olan pazarlardır.

Üçüncü kategoride yer alan pazarlar daha çok düşük fiyat ve yüksek miktarlarla ihracat yaptığımız ülkelere oluşmaktadır. Bu pazarlarda ülke içi fiyatlar düşük olduğundan, ihracat fiyatları düşük olmaktadır. Bu kategoride yer alan bazı ülkelere, miktar olarak fazla hıyar ihracatı gerçekleştirilse de sağlanan katma değer, ihracat miktarı kadar yüksek olmamaktadır. Bu pazarlarda fiyat değişkenliği yüksek seviyededir.

Örtü Altı Yetiştiriciliğinde Üretim Modellerinin ve Pazar Kanallarının Geliştirilmesi Projesi

3.3. Örtü Altı Patlıcan Dış Ticaret İstatistikleri

Türkiye 2022 yılı toplam patlıcan ihracat miktarı 27 bin ton civarındadır ve yaklaşık 19 milyon \$'lık değer oluşturmaktadır (Tablo 18). Çalışmada esas alınan 2011-2022 döneminde örtü altı patlıcan ihracatı, toplam patlıcan ihracatının ortalama %79'unu oluşturmuştur. Çalışmanın bundan sonraki bölümlerinde sadece örtü altı patlıcana ait istatistikler ele alınmıştır. Türkiye örtü altı patlıcan dış ticaret istatistikleri miktar, değer ve fiyat olarak yıllar itibariyle, aylık ve ülkeler bazında ortaya konulmuştur. Üretilen örtü altı patlıcan dış ticaret istatistikleri (ihracat ve ithalat miktar, değer, fiyatı) zamana bağlı olarak ve ülkeler bazında aşağıda verilmiştir.

3.3.1. Yıllar İtibariyle ve Aylık İhracat/İthalat Miktarı, Değeri ve Fiyatı

Türkiye örtü altı patlıcan dış ticaretinde net ihracatçı ülke konumundadır. Türkiye örtü altı patlıcan ihracat miktarı ve değeri 2011-2022 yılları arasında artış eğiliminde olmuştur. Örtü altı patlıcan ihracat miktarı, incelenen dönemde her yıl ortalama 1069 ton artış göstermiştir. Örtü altı patlıcan ihracat değeri, incelenen dönemde her yıl ortalama 642 bin \$ civarında artmıştır (Şekil 7, Tablo 19). Türkiye 2022 yılında yaklaşık 20 bin ton örtü altı patlıcan ihraç ederek yaklaşık 15 milyon \$'lık bir döviz katkısı sağlamıştır. Türkiye örtü altı patlıcan ithalatı incelenen dönemde 6 ton ile 115 ton arasında değişim göstermiştir. Türkiye, 2022 yılında sınırlı düzeyde (59 ton) örtü altı patlıcan ithalatı yapmıştır ve bunun için ithalat yaptığı ülkelere 72 bin \$ ödeme yapmıştır.

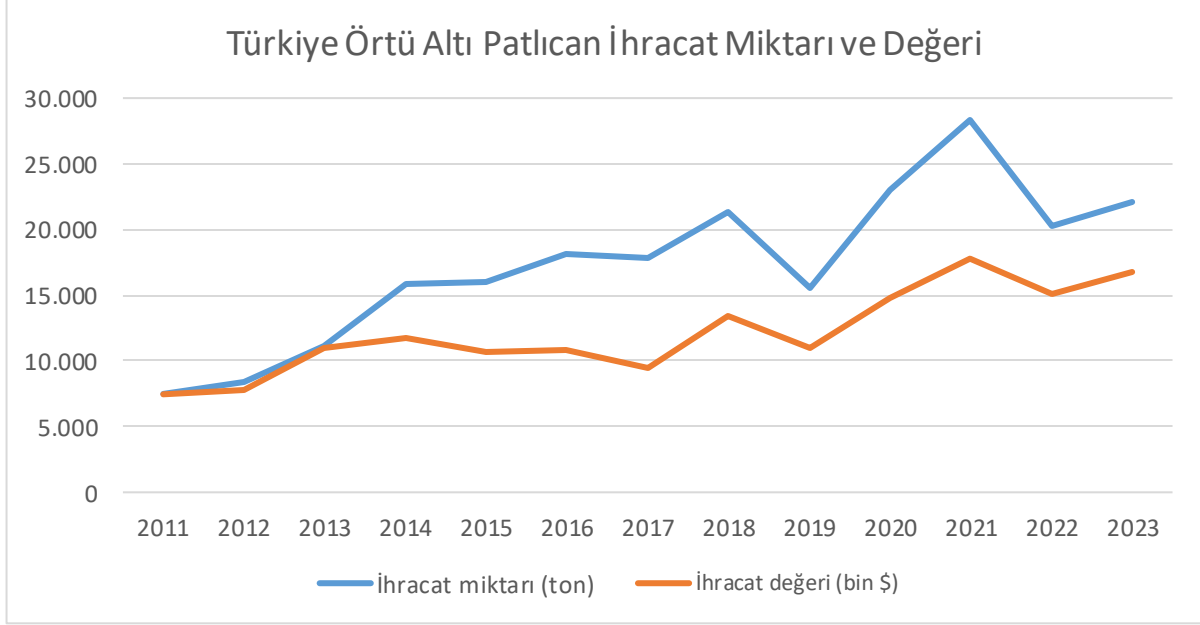
Örtü altı patlıcan ihracat fiyatı, incelenen dönemde azalış eğilimindedir. Örtü altı patlıcan ihracat fiyatı 2011 yılında 996 \$/ton seviyelerinden, 2022 yılında 747 \$/ton seviyelerine düşmüştür. Patlıcan ihracat fiyatının 2023 yılında 757 \$/ton seviyelerinde gerçekleşeceği öngörülmektedir. Örtü altı patlıcan ithalat fiyatı ise incelenen dönemde artış eğiliminde olmuştur. İthalat fiyatının 2023 yılında 976 \$/ton seviyesinde gerçekleşmesi beklenmektedir (Tablo 19).

Örtü Altı Yetiştiriciliğinde Üretim Modellerinin ve Pazar Kanallarının Geliştirilmesi Projesi

Şekil 7 Türkiye Örtü Altı Patlıcan İhracat Miktarı ve Değeri

Örtü altı patlıcan dış ticaret istatistikleri yıl içinde de önemli düzeyde değişiklik göstermektedir. İncelenen dönemin ortalaması olarak, örtü altı patlıcan ihracat miktarının en yüksek olduğu ay yaklaşık 4,4 bin ton ile Mayıs ayıdır ve bunu 3 bin ton ile Nisan ve 2,3 bin ton ile Aralık ayları takip etmektedir. Örtü altı patlıcan ihracatının yıl içinde en az olduğu ay Ağustos ayıdır (Tablo 20). Örtü altı patlıcan ihracat değerinin en yüksek olduğu aylar ise Mayıs ve Nisan aylarıdır. Ağustos ayı en düşük örtü altı patlıcan ihracat değerinin elde edildiği aydır (Tablo 21). Örtü altı patlıcan ihracat fiyatları yıl içinde değişmekte olup 2011-2022 dönemi ortalamasına göre en yüksek ihracat fiyatı 1152 \$/ton ile Şubat ayında gerçekleşmişken, en düşük ihracat fiyatı Haziran ayında gerçekleşmiştir (Tablo 22)

Örtü Altı Yetiştiriciliğinde Üretim Modellerinin ve Pazar Kanallarının Geliştirilmesi Projesi

Tablo 18 Türkiye Patlıcan (örtü altı + açıkta) İhracat ve İthalat Miktar, Değer ve Fiyatları

Yıllar	İhracat miktarı (ton)	İhracat fiyatı (\$/ton)	İhracat değeri (bin \$)	İthalat miktarı (ton)	İthalat fiyatı (\$/ton)	İthalat değeri (bin \$)	Net ihracat (ton)	Net ihracat (bin \$)
2011	10244,38	908,82	9310,31	104,71	928,56	97,23	10139,67	9213,08
2012	11419,50	824,84	9419,25	0,00	0,00	0,00	11419,5	9419,25
2013	13404,74	974,96	13069,11	114,71	911,52	104,56	13290,03	12964,55
2014	20143,77	692,72	13953,94	0,00	0,00	0,00	20143,77	13953,94
2015	20419,43	632,90	12923,47	14,68	1299,72	19,08	20404,75	12904,39
2016	21742,87	568,28	12356,13	92,69	997,19	92,43	21650,18	12263,7
2017	22430,48	543,75	12196,51	0,00	0,00	0,00	22430,48	12196,51
2018	24963,30	605,56	15116,73	34,02	603,76	20,54	24929,28	15096,19
2019	19803,00	665,97	13188,27	15,22	1091,98	16,62	19787,78	13171,65
2020	28808,55	622,73	17939,99	9,16	444,32	4,07	-13805,5	17935,92
2021	33986,54	595,02	20222,59	5,60	1362,50	7,63	33980,94	20214,96
2022	26700,98	710,40	18968,27	58,81	1220,20	71,76	26642,17	18896,51
2023	32072,40	632,58	20288,50	32,47	976,29	31,70	32039,93	20256,80

Örtü Altı Yetiştiriciliğinde Üretim Modellerinin ve Pazar Kanallarının Geliştirilmesi Projesi

Tablo 19 Türkiye Örtü Altı Patlıcan İhracat ve İthalat Miktar ve Değerleri

Yıllar	İhracat miktarı (ton)	İhracat fiyatı (\$/ton)	İhracat değeri (bin \$)	İthalat miktarı (ton)	İthalat fiyatı (\$/ton)	İthalat değeri (bin \$)	Net ihracat (ton)	Net ihracat (bin \$)
2011	7488,49	995,78	7456,90	104,71	928,56	97,23	7383,78	7359,67
2012	8435,09	920,13	7761,38	0,00	0,00	0,00	8435,09	7761,38
2013	11059,52	986,89	10914,47	114,71	911,52	104,56	10944,81	10809,91
2014	15867,95	741,82	11771,15	0,00	0,00	0,00	15867,95	11771,15
2015	15968,48	672,09	10732,22	14,68	1299,72	19,08	15953,80	10713,14
2016	18090,65	595,53	10773,46	92,69	997,19	92,43	17997,96	10681,03
2017	17820,82	529,22	9431,21	0,00	0,00	0,00	17820,82	9431,21
2018	21292,00	632,24	13461,66	34,02	603,76	20,54	21257,98	13441,12
2019	15607,30	707,34	11039,61	15,22	1091,98	16,62	15592,08	11022,99
2020	23035,76	638,64	14711,63	9,16	444,32	4,07	23026,60	14707,56
2021	28334,51	627,55	17781,22	5,60	1362,50	7,63	28328,91	17773,59
2022	20315,75	746,54	15166,42	58,81	1220,20	71,76	20256,94	15094,66
2023	22153,60	756,95	16769,10	32,47	976,29	31,70	22121,13	16737,40

Örtü Altı Yetiştiriciliğinde Üretim Modellerinin ve Pazar Kanallarının Geliştirilmesi Projesi

Tablo 20 Aylar İtibariyle Örtü Altı Patlıcan İhracat Miktarı (ton)

Yıllar	Ocak	Şubat	Mart	Nisan	Mayıs	Haziran	Temmuz	Ağustos	Eylül	Ekim	Kasım	Aralık	Toplam
2011	781,16	731,79	803,33	1199,16	1852,91	331,19	49,88	69,55	52,86	263,44	626,57	726,66	7488,493
2012	544,04	480,35	689,29	1004,28	2309,99	443,77	30,44	36,81	34,74	458,46	1133,39	1269,52	8435,085
2013	906,33	717,58	886,51	2164,32	2535,23	323,55	37,54	30,04	37,74	287,65	1514,83	1618,19	11059,52
2014	962,48	1181,78	1260,99	2414,48	4265,43	560,89	86,85	36,06	73,14	1266,10	2137,90	1621,86	15867,95
2015	834,31	725,89	895,39	1875,66	5031,75	679,67	65,85	34,52	57,69	896,28	2287,21	2584,26	15968,48
2016	882,99	1125,31	2022,58	4688,97	3877,88	518,60	59,07	44,94	51,42	548,53	2244,36	2026,00	18090,65
2017	1288,73	1188,30	1232,22	3679,87	4411,42	626,41	61,41	59,37	73,95	764,54	2077,72	2356,88	17820,82
2018	1365,45	1373,30	1987,07	3635,72	5938,35	430,98	62,90	53,84	84,95	1277,00	2664,71	2417,71	21292
2019	1116,21	862,96	832,22	2664,43	3734,21	373,81	139,04	106,11	104,10	850,32	2157,28	2666,61	15607,3
2020	1742,62	1470,59	1680,07	4851,44	5976,65	610,84	180,23	115,49	152,36	1013,00	2072,71	3169,76	23035,76
2021	2393,68	1691,17	2110,75	5442,02	8473,79	642,25	172,10	142,31	153,72	1446,09	2522,41	3144,21	28334,51
2022	1442,69	1219,14	1124,13	2744,65	4434,80	640,33	181,31	118,63	209,59	2062,97	2703,23	3434,28	20315,75
2023	1587,08	1447,12	1716,45	3049,73	5025,26	642,55	200,53	159,04	239,94	1717,30	2844,66	3536,06	22153,60

Örtü Altı Yetiştiriciliğinde Üretim Modellerinin ve Pazar Kanallarının Geliştirilmesi Projesi

Tablo 21 Aylar İtibariyle Örtü Altı Patlıcan İhracat Değeri (bin \$)

Yıllar	Ocak	Şubat	Mart	Nisan	Mayıs	Haziran	Temmuz	Ağustos	Eylül	Ekim	Kasım	Aralık	Toplam
2011	840,27	1064,42	980,47	1036,36	1322,37	201,41	34,85	52,92	51,45	285,99	706,89	879,51	7456,90
2012	720,84	680,35	869,19	702,94	1705,07	216,55	26,99	13,14	42,74	338,56	1025,08	1419,92	7761,38
2013	1111,89	999,77	1167,41	1736,76	2154,62	281,58	37,00	30,39	45,05	306,16	1383,27	1660,59	10914,47
2014	1135,81	1169,74	1298,54	1700,69	2386,59	266,47	54,74	36,12	53,18	1077,00	1513,87	1078,41	11771,15
2015	931,94	1048,05	907,92	1409,69	2650,27	279,87	40,31	36,09	56,16	607,88	1353,34	1410,70	10732,22
2016	975,18	1079,96	1773,22	2226,42	1377,46	160,03	39,86	44,49	47,71	472,67	1103,82	1472,64	10773,46
2017	1433,22	1071,34	407,19	1281,92	1669,68	217,27	46,42	58,30	78,32	608,06	1026,73	1532,77	9431,21
2018	1133,64	1202,69	1528,28	2011,97	3056,88	203,09	47,95	44,72	77,28	1197,21	1394,04	1563,90	13461,66
2019	1438,58	1024,30	993,13	1710,30	1998,40	162,35	58,90	68,29	80,75	615,96	1294,15	1594,50	11039,61
2020	1683,96	1468,94	1435,30	2148,17	2866,76	313,49	120,29	85,69	121,00	882,38	1478,55	2107,10	14711,63
2021	2210,71	1649,99	1718,45	2840,57	3612,72	277,10	127,89	101,88	118,94	1541,43	1618,15	1963,40	17781,22
2022	1572,52	1500,52	1333,09	2148,37	2306,01	285,27	129,40	90,04	179,92	1420,96	2038,19	2162,13	15166,42
2023	1948,97	1598,52	1523,32	2301,03	3041,74	285,86	142,42	118,25	191,30	1413,61	2274,01	2198,49	16769,10

Örtü Altı Yetiştiriciliğinde Üretim Modellerinin ve Pazar Kanallarının Geliştirilmesi Projesi

Tablo 22 Aylar İtibariyle Örtü Altı Patlıcan İhracat Fiyatı (\$/ton)

Yıllar	Ocak	Şubat	Mart	Nisan	Mayıs	Haziran	Temmuz	Ağustos	Eylül	Ekim	Kasım	Aralık
2011	1075,67	1454,54	1220,51	864,24	713,67	608,13	698,74	760,85	973,32	1085,60	1128,19	1210,35
2012	1324,98	1416,37	1260,99	699,94	738,13	487,98	886,62	356,96	1230,38	738,47	904,44	1118,47
2013	1226,80	1393,25	1316,86	802,45	849,87	870,29	985,55	1011,53	1193,71	1064,35	913,15	1026,20
2014	1180,09	989,81	1029,78	704,37	559,52	475,08	630,34	1001,85	727,11	850,64	708,11	664,92
2015	1117,02	1443,82	1013,99	751,57	526,71	411,77	612,15	1045,56	973,51	678,22	591,70	545,88
2016	1104,41	959,70	876,71	474,82	355,21	308,58	674,72	990,05	927,80	861,71	491,82	726,87
2017	1112,12	901,57	330,45	348,36	378,49	346,85	755,78	982,03	1059,09	795,33	494,16	650,34
2018	830,23	875,77	769,11	553,39	514,77	471,23	762,33	830,52	909,72	937,52	523,15	646,85
2019	1288,81	1186,96	1193,35	641,90	535,16	434,30	423,63	643,59	775,68	724,39	599,90	597,95
2020	966,34	998,88	854,31	442,79	479,66	513,21	667,41	742,01	794,15	871,06	713,34	664,75
2021	923,56	975,65	814,14	521,97	426,34	431,45	743,12	715,91	773,70	1065,93	641,51	624,45
2022	1089,99	1230,80	1185,89	782,75	519,98	445,50	713,69	759,00	858,44	688,79	753,98	629,57
2023	975,79	1169,28	1331,14	652,59	467,72	407,45	655,44	758,89	763,51	837,59	781,07	602,31

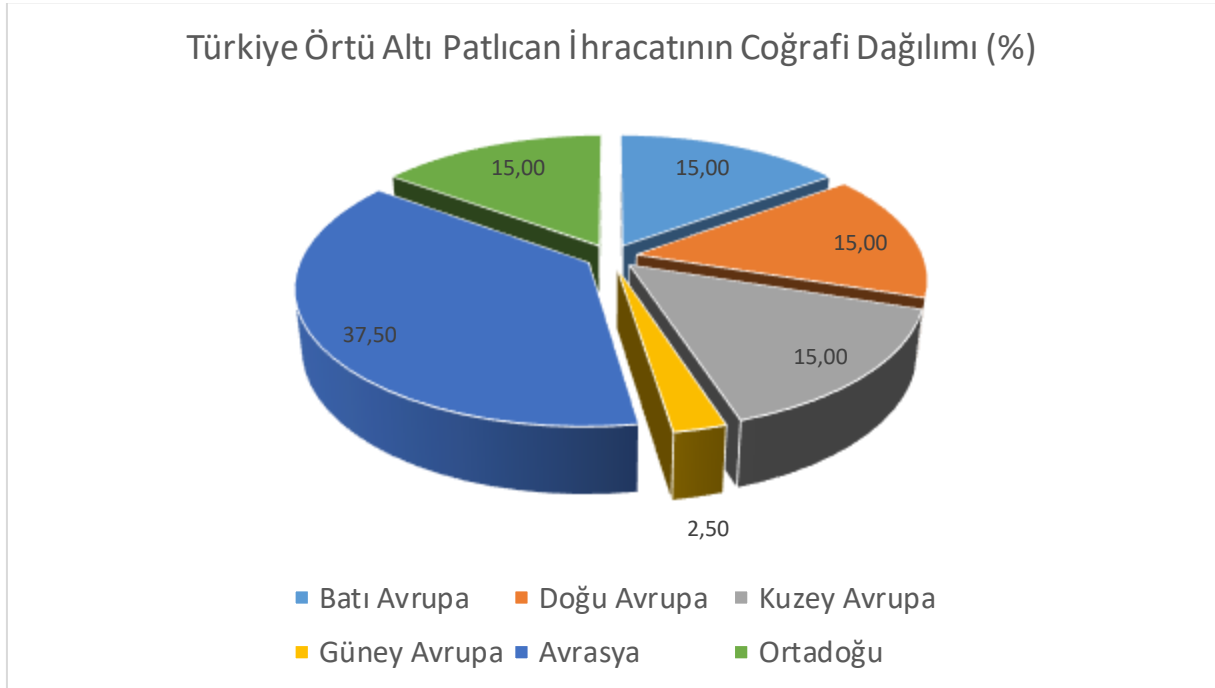

Örtü Altı Yetiştiriciliğinde Üretim Modellerinin ve Pazar Kanallarının Geliştirilmesi Projesi

3.3.2. Örtü Altı Patlıcan İhracat Miktarı, Fiyatı ve Değerinin Ülkeler İtibariyle Dağılımı

Patlıcan ihracatında İspanya, Hollanda, Meksika, ABD ve İran'dan sonra altıncı sırada yer alan Türkiye, dünya patlıcan ithalatının ilk 10 sırasında yer alan ülkelerden (Almanya, ABD, Fransa, Birleşik Krallık, Kanada, İtalya, Hollanda, İsviçre, Irak ve Belçika) ABD ve Kanada hariç hepsine patlıcan ihraç etmektedir. Türkiye örtü altı patlıcan ihracatının %15'i Doğu Avrupa, %37,5'i Avrasya, %15'i Batı Avrupa, %15'i Kuzey Avrupa, %15'i Orta Doğu ve %2,5'i Güney Avrupa'ya yapılmaktadır (Şekil 8). Doğu Avrupa'da Bulgaristan, Romanya ve Ukrayna patlıcan ihracatı yaptığımız önemli ülkelerdir. Avrasya'da Rusya ve Gürcistan en önemli payı almaktadır. Batı Avrupa'da Almanya, Avusturya ve Hollanda ön plana çıkmaktadır. Güney Avrupa'da Yunanistan ve Bosna-Hersek patlıcan ihraç ettiğimiz önemli ülkelerdendir. Kuzey Avrupa'da Litvanya, Danimarka, Norveç ve İsveç önemli pazarlardır. Ortadoğu pazarında ise Suriye, Irak ve İsrail patlıcan ihracatı yaptığımız ülkelerdir.

Şekil 8 Türkiye Örtü Altı Patlıcan İhracatının Coğrafi Dağılımı

Türkiye 2011 yılında 35 farklı ülkeye patlıcan ihraç ederken, 2022 yılı itibariyle 42 farklı ülkeye patlıcan ihraç etmiştir. 2011-2021 yılı ortalamasına göre Gürcistan, Türkiye'nin miktar olarak en fazla patlıcan ihraç ettiği ülkedir. İncelenen dönemde miktar olarak en fazla patlıcan ihracatı yapılan ülkeler sırasıyla Rusya, Almanya, Suriye, Bulgaristan, Irak, Avusturya, Ukrayna ve

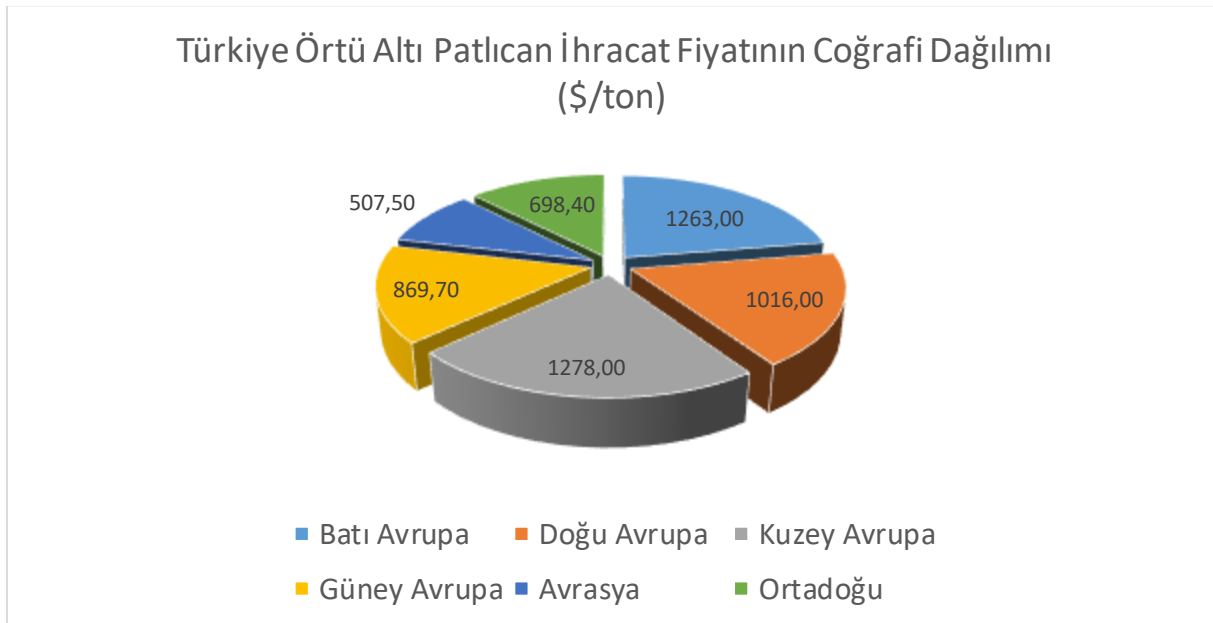
Örtü Altı Yetiştiriciliğinde Üretim Modellerinin ve Pazar Kanallarının Geliştirilmesi Projesi

Romanya'dır. Ancak, son yıllarda enerji maliyetlerinde yaşanan artışlar patlıcan ihracatı yapılan ülkelerin sıralamasında değişikliğe yol açmıştır. 2022 yılı itibarıyla Almanya ikinci sıraya yükselmiş ve Avusturya ile Bulgaristan paylarını artırmıştır. Mevcut sıralamanın 2023 yılında da devam edeceği beklenmektedir (Tablo 23).

Türkiye örtü altı patlıcan ihracat değerinde ülkelerin sıralaması değişmektedir. 2011-2021 yılları ortalamasına göre yaklaşık 3 milyon \$'lık ihracat değeri ile Almanya birinci sırada yer alırken, Rusya, Gürcistan, Avusturya ve Hollanda Almanya'yı takip etmektedir. Türkiye patlıcan ihracatında 2022 yılında 4 milyon \$'lık ihracat değeri ile Almanya ilk sırada yer almaktadır. Rusya ve Avusturya ise Ukrayna'yı takip etmektedir (Tablo 24).

İncelenen 2011-2022 döneminde en yüksek patlıcan ihracat fiyatı Kuzey Avrupa'da gerçekleşmiştir. Kuzey Avrupa'da patlıcan ihracat fiyatı ortalama 1278 \$/ton seviyesindedir. En düşük patlıcan ihracat fiyatları Avrasya pazarındadır (Şekil 9).

Şekil 9 Türkiye Örtü Altı Patlıcan İhracat Fiyatının Coğrafi Dağılımı

Örtü Altı Yetiştiriciliğinde Üretim Modellerinin ve Pazar Kanallarının Geliştirilmesi Projesi

Tablo 23 Türkiye Örtü Altı Patlıcan İhracat Miktarının Ülkeler İtibariyle Dağılımı (ton)

Ülkeler/Yıllar	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Hollanda	235,79	228,30	364,41	302,62	262,33	379,32	541,25	651,28	630,16	1110,85	1057,52	836,38	837,80
Almanya	1542,15	1482,63	1891,58	1647,85	1563,09	2159,93	2380,27	2878,81	2599,83	3805,46	4039,87	3210,23	3322,73
Avusturya	326,96	296,61	388,08	460,25	530,30	701,66	760,34	801,11	709,15	806,64	923,34	849,28	815,03
Bulgaristan	653,87	412,99	583,42	1178,51	878,70	1430,68	1171,91	1680,24	1369,91	1362,22	1523,66	1671,56	1641,09
Rusya	1619,67	2127,94	3416,27	4270,16	4040,79	1852,74	0,07	2382,19	2187,88	2826,44	2490,23	2901,92	2936,14
Gürcistan	1586,57	1411,52	2247,07	4576,13	4240,51	6019,12	5459,93	5581,42	4954,76	5254,69	6205,20	4987,46	5099,39
Suriye	0,00	0,00	102,71	866,02	803,34	26,67	1878,60	1775,67	570,37	4249,36	7279,95	2279,18	3569,87
Ukrayna	217,70	199,47	302,26	171,61	106,77	239,48	304,91	412,68	360,95	439,13	933,51	535,95	606,55
Romanya	53,81	42,06	55,64	15,55	82,86	313,66	1227,41	797,15	170,54	353,09	449,56	352,76	371,93
Irak	121,55	1234,26	336,00	1060,53	2344,73	2333,82	1707,73	1070,11	333,75	0,16	136,15	2,54	148,64
Diğer	1130,41	999,30	1372,08	1318,71	1115,06	2633,56	2388,38	3261,34	1720,00	2827,71	3295,53	2688,48	2804,43
Toplam	7488,49	8435,09	11059,52	15867,95	15968,48	18090,65	17820,82	21292,00	15607,30	23035,76	28334,51	20315,75	22153,60

Örtü Altı Yetiştiriciliğinde Üretim Modellerinin ve Pazar Kanallarının Geliştirilmesi Projesi

Tablo 24 Türkiye Örtü Altı Patlıcan İhracat Değerinin Ülkeler İtibariyle Dağılımı (bin \$)

Ülkeler/Yıllar	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Hollanda	311,58	275,16	399,60	303,06	299,28	394,19	530,82	644,38	666,09	829,77	939,51	754,10	701,56
Almanya	2356,76	2137,48	2610,89	2156,19	1997,22	2428,77	2548,13	3114,06	3237,72	3968,70	4777,01	4247,30	4324,18
Avusturya	449,55	414,61	495,76	535,95	652,72	663,34	775,63	809,71	794,58	864,59	1183,20	1146,38	1236,16
Bulgaristan	261,77	135,97	200,47	450,76	329,14	428,02	408,72	675,01	579,04	628,88	783,96	962,46	931,70
Rusya	1713,86	2227,73	3937,70	4526,49	3810,17	2236,82	67,15	3106,04	2319,47	3079,26	2572,03	3316,43	3483,33
Gürcistan	855,07	883,62	1224,70	1916,81	1650,59	1920,43	1448,60	1344,03	1006,06	1681,64	992,81	656,98	694,46
Suriye	0,00	0,00	44,47	159,56	128,29	48,47	308,66	251,88	75,26	703,91	2079,21	207,75	902,48
Ukrayna	178,00	180,60	293,40	130,29	90,25	213,97	272,93	381,58	332,04	359,29	763,37	441,87	542,92
Romanya	23,35	20,70	70,15	6,93	79,73	336,34	895,77	917,08	239,92	307,00	520,35	422,22	462,33
Irak	62,65	298,85	165,27	304,44	531,76	488,64	315,50	160,02	60,34	39,35	92,85	0,29	193,02
Diğer	1244,32	1186,64	1472,07	1280,65	1163,06	1614,47	1859,30	2057,88	1729,10	2249,25	3076,93	3010,64	3296,96
Toplam	7456,90	7761,38	10914,47	11771,15	10732,22	10773,46	9431,21	13461,66	11039,61	14711,63	17781,22	15166,42	16769,10

Örtü Altı Yetiştiriciliğinde Üretim Modellerinin ve Pazar Kanallarının Geliştirilmesi Projesi

Tablo 25 Türkiye Örtü Altı Patlıcan İhracat Fiyatının Ülkeler İtibariyle Dağılımı (\$/ton)

Ülkeler/Yıllar	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Hollanda	1206,01	1080,48	1083,33	1031,90	1074,33	991,68	1007,65	947,66	995,21	728,20	842,36	858,01	780,24
Almanya	1394,48	1292,38	1363,60	1221,87	1203,23	1073,03	1099,90	1036,08	1172,53	1016,95	1121,17	1259,00	1257,11
Avusturya	1254,89	1243,78	1262,05	1085,82	1159,09	902,14	1048,11	968,06	1054,94	1045,14	1215,02	1284,48	1406,99
Bulgaristan	365,37	295,14	339,45	357,17	352,74	285,48	358,33	384,78	397,96	450,15	487,85	547,91	600,07
Rusya	965,75	938,48	1138,70	989,86	887,95	1152,08	872,27	919,95	998,15	1062,31	979,31	1087,52	1031,98
Gürcistan	491,88	561,17	538,44	391,15	366,55	304,46	283,14	230,64	191,18	312,06	151,70	125,35	130,08
Suriye	0,00	0,00	427,68	172,04	150,39	173,35	168,81	135,69	124,23	161,52	270,80	86,74	139,80
Ukrayna	746,51	811,65	958,97	708,97	795,96	852,59	916,65	885,62	866,12	797,80	775,34	784,59	808,17
Romanya	395,93	441,24	1245,46	416,85	906,06	1023,27	749,83	1059,45	1241,46	847,79	1097,36	1255,47	1223,66
Irak	470,35	217,06	485,92	268,07	213,57	199,80	189,82	143,22	170,25	243,91	646,60	107,37	251,47
Diğer	1100,77	1187,47	1072,88	971,15	1043,05	613,03	778,48	630,99	1005,29	795,43	933,67	746,54	772,26

Örtü Altı Yetiştiriciliğinde Üretim Modellerinin ve Pazar Kanallarının Geliştirilmesi Projesi

Uzun yıllar ortalamasına göre, Almanya ve Avusturya en yüksek fiyatla patlıcan ihraç ettiğimiz ölkelerdir. Rusya ve Hollanda yüksek fiyatla patlıcan ihracat sıralamasında Almanya ve Avusturya'yı izleyen ölkelerdir. Suriye, Gürcistan ve Irak'ta patlıcan ihracat fiyatları en düşük seviyede seyretmektedir. 2023 yılında Avusturya pazarının en yüksek fiyatlı ve Gürcistan ile Suriye'nin en düşük fiyatlı pazarlar olması beklenmektedir (Tablo 25).

3.3.3. Örtü Altı Patlıcan İhracatının Değerlendirmesi

Türkiye dünya patlıcan ithalatının ilk 10 sırasında yer alan ölkelerden (Almanya, ABD, Fransa, Birleşik Krallık, Kanada, İtalya, Hollanda, İsviçre, Irak ve Belçika) ABD ve Kanada hariç hepsine patlıcan ihraç etmektedir.

Türkiye patlıcan ihracatında Gürcistan, Avusturya, Bulgaristan ve Suriye pazarlarının lideri konumundadır. Lider konumunda olduğumuz Ukrayna ve Avusturya pazarlarında en önemli rakiplerimiz Çin ve İsrail'dir. Önemli düzeyde patlıcan ihraç ettiğimiz Suriye ve Gürcistan pazarlarındaki en önemli rakibimiz İran'dır. Türkiye, Romanya pazarında İspanya, Hollanda ve Almanya'dan sonra dördüncü sıradadır.

Türkiye örtü altı patlıcan dış ticaretinde, ihracat fiyatları ihracat yapılan ölkenin iç piyasa fiyatlarına göre belirlenmektedir. Önce ihracat yapılan ölkelerin iç piyasa fiyatları belirlenmekte, daha sonra ürün kalitesi bu fiyatlara göre ayarlanmaktadır. Bu bağlamda son 12 yıllık veriler ışığında Türkiye örtü altı patlıcan ihracatının gerçekleştiği ölkeleri 3 kategoriye ayırmak mümkündür. Son 12 yılda ortalama Türkiye patlıcan ihracat fiyatı 808,65 \$/ton ve buna ait standart sapma 118,46 \$/tondur. Bu veriler kullanılarak yapılan gruptaırmada 690,16 \$/tondan daha düşük fiyata sahip ölkeler üçüncü kategoriye, 927,11 \$/tondan daha fazla fiyata sahip olan ölkeler birinci kategoriye ve diğerleri ikinci kategoriye dâhil edilmiştir.

Birinci Kategori

Belarus (1680 \$/ton), İsrail (1459 \$/ton), İsveç (1384 \$/ton), İsviçre (1357 \$/ton), Almanya (1188 \$/ton), Birleşik Krallık (1170 \$/ton), Avusturya (1127 \$/ton), Polonya (1096 \$/ton), Moldova (1074 \$/ton), Litvanya (1058 \$/ton), Rusya (999 \$/ton), Hollanda (987 \$/ton), Danimarka (976 \$/ton),

İkinci Kategori

Romanya (890 \$/ton), Ukrayna (825 \$/ton), Slovenya (794 \$/ton), Bosna-Hersek (625 \$/ton), Kosova (637 \$/ton)

Örtü Altı Yetiştiriciliğinde Üretim Modellerinin ve Pazar Kanallarının Geliştirilmesi Projesi

Üçüncü Kategori

Kazakistan (500 \$/ton), Irak (280 \$/ton), Gürcistan (329 \$/ton), Suriye (187 \$/ton), Bulgaristan (385 \$/ton), Kuzey Makedonya (596 \$/ton), Azerbaycan (321 \$/ton)

Birinci kategoride yer alan ülkelerde patlıcan iç piyasa fiyatları yüksek oluşmaktadır. Bu pazarlarda ihracat ürününden beklentiler ve standartlar nispeten daha yüksektir. Bu kategoride yer alan ülkelerin bazıları aynı zamanda domates ve hıyar ihracatçısı ülkelerdir ve bazı pazarlarda rakibimizdir. *Almanya*, *Avusturya*, *Romanya* ve *Bulgaristan* pazarlarında önemli rakibimizdir. *Yunanistan*, benzer şekilde *Romanya* ve *Bulgaristan* pazarında temel rakibimizdir ve ayrıca *Bulgaristan* pazarında ikinci konumdadır.

İkinci kategoride yer alan pazarlarda patlıcan ihracat fiyatı, birinci kategori pazarlardan düşük olsa da katma değerli pazarlardır. Bu kategoride yer alan bazı ülkeler, hâlihazırda Türkiye'nin oldukça fazla rekabet gücüne sahip olduğu pazarlarken, bazı ülkeler ise gelişmekte olan pazarlarımızdır. *Bosna ve Kosova* pazarları nispeten Türkiye'nin yerleşik olduğu ve derinliği olan piyasalardır. *Romanya* ve *Ukrayna* ikinci kategoride olan ve gelişmekte olan pazarlardır.

Üçüncü kategoride yer alan pazarlar daha çok düşük fiyat ve yüksek miktarlarla ihracat yaptığımız ülkelere oluşmaktadır. Bu pazarlarda ülke içi fiyatlar düşük olduğundan, ihracat fiyatları düşük olmaktadır. Bu kategoride yer alan bazı ülkelere, miktar olarak büyük patlıcan ihracatı gerçekleştirilse de sağlanan katma değer ihracat miktarı kadar yüksek olmamaktadır. Bu pazarlarda, fiyat değişkenliği yüksek seviyededir.

3.4. Örtü Altı Sivri Biber Dış Ticaret İstatistikleri

Türkiye 2022 yılı toplam sivri biber ihracat miktarı 20 bin ton civarındadır ve yaklaşık 32 milyon \$'lık değer oluşturmaktadır (Tablo 26). Çalışmada esas alınan 2011-2022 döneminde örtü altı sivri biber ihracatı, toplam sivri biber ihracatının ortalama %67'sini oluşturmuştur. Çalışmanın bundan sonraki bölümlerinde sadece örtü altı sivri bibere ait istatistikler ele alınmıştır. Türkiye örtü altı sivri biber dış ticaret istatistikleri miktar, değer ve fiyat olarak yıllar itibariyle, aylık ve ülkeler bazında ortaya konulmuştur. Üretilen örtü altı sivri biber dış ticaret istatistikleri (ihracat ve ithalat miktar, değer, fiyatı) zamana bağlı olarak ve ülkeler bazında aşağıda verilmiştir.

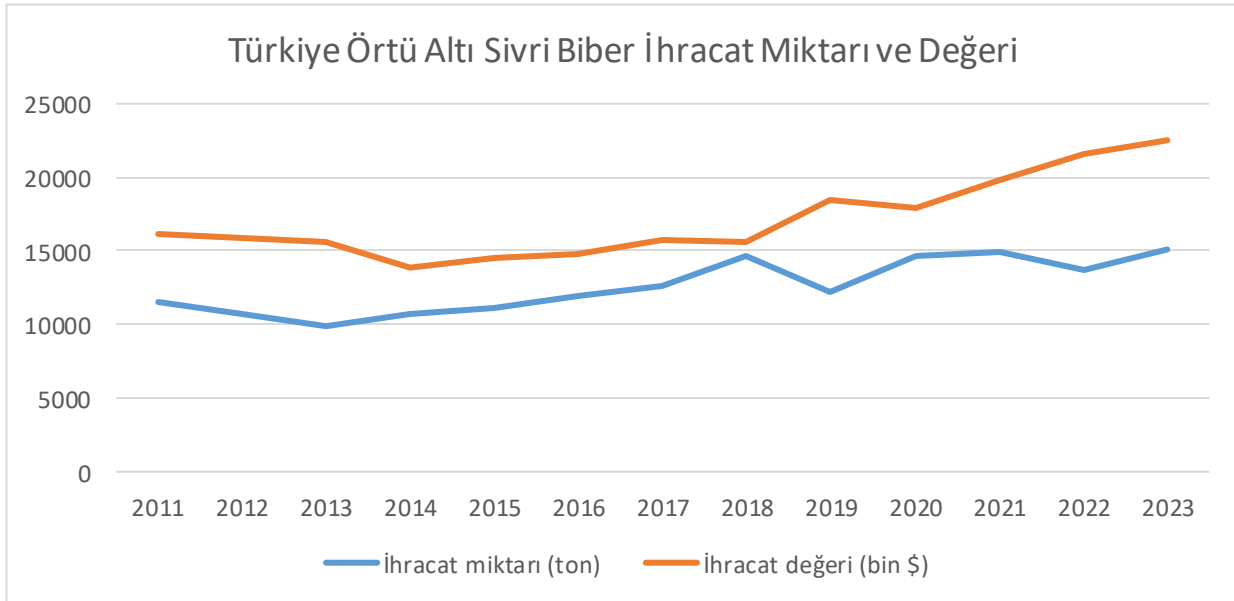
Örtü Altı Yetiştiriciliğinde Üretim Modellerinin ve Pazar Kanallarının Geliştirilmesi Projesi

3.4.1. Yıllar İtibariyle ve Aylık İhracat/İthalat Miktarı, Değeri ve Fiyatı

Türkiye örtü altı sivri biber dış ticaretinde net ihracatçı ülke konumundadır. Türkiye örtü altı sivri biber ihracat miktarı ve değeri 2011-2022 yılları arasında genellikle artış eğiliminde olmuştur. Örtü altı sivri biber ihracat miktarı incelenen dönemde her yıl ortalama 187 ton artış göstermiştir. Örtü altı sivri biber ihracat değeri incelenen dönemde her yıl ortalama 666 bin \$ civarında artmıştır (Şekil 10, Tablo 27). Türkiye 2022 yılında yaklaşık 14 bin ton örtü altı sivri biber ihraç ederek, yaklaşık 22 milyon \$'lık bir döviz katkısı sağlamıştır. Türkiye örtü altı sivri biber ithalatı incelenen dönemde 1 ton ile 684 ton arasında değişim göstermiştir. Türkiye, 2022 yılında sınırlı düzeyde (36 ton) örtü altı sivri biber ithalatı yapmıştır ve bunun için ithalat yaptığı ülkelere 71 bin \$ ödeme yapmıştır. Türkiye'nin 2022 yılında örtü altı sivri biber net ihracat miktarı yaklaşık 14 bin ton ve elde ettiği ihracat değeri 21,53 milyon \$'dır (Tablo 27).

Örtü altı sivri biber ihracat fiyatı incelenen dönemde dalgalı bir seyir izlemiş olup artış eğilimindedir. Örtü altı sivri biber ihracat fiyatı 2011 yılında 1407 \$/ton seviyelerinden, 2022 yılında 1568 \$/ton seviyelerine çıkmıştır. Sivri biber ihracat fiyatının 2023 yılında 1491 \$/ton seviyelerinde gerçekleşeceği öngörülmektedir. Örtü altı sivri biber ithalat fiyatı ise incelenen dönemde artış eğiliminde olmuştur. İthalat fiyatının 2023 yılında 1967 \$/ton seviyesinde gerçekleşmesi beklenmektedir (Tablo 27).

Şekil 10 Türkiye Örtü Altı Sivri Biber İhracat Miktarı ve Değeri

Örtü Altı Yetiştiriciliğinde Üretim Modellerinin ve Pazar Kanallarının Geliştirilmesi Projesi

Örtü altı sivri biber dış ticaret istatistikleri yıl içinde de önemli düzeyde değişiklik göstermektedir. İncelenen dönemin ortalaması olarak, örtü altı sivri biber ihracat miktarının en yüksek olduğu ay yaklaşık 2,2 bin ton ile Mayıs ayıdır ve bunu 2 bin ton ile Nisan ve 1,6 bin ton ile Aralık ayları takip etmektedir. Örtü altı sivri biber ihracatının yıl içinde en az olduğu ay Temmuz ayıdır (Tablo 28). Örtü altı sivri biber ihracat değerinin en yüksek olduğu aylar ise Mart ve Nisan aylarıdır. Temmuz ayı en düşük örtü altı sivri biber ihracat değerinin elde edildiği aydır (Tablo 29). Örtü altı sivri biber ihracat fiyatları yıl içinde değişmekte olup 2011-2022 dönemi ortalamasına göre en yüksek ihracat fiyatı 2287 \$/ton ile Mart ayında gerçekleşmişken, en düşük ihracat fiyatı Mayıs ayında gerçekleşmiştir (Tablo 30).

Örtü Altı Yetiştiriciliğinde Üretim Modellerinin ve Pazar Kanallarının Geliştirilmesi Projesi

Tablo 26 Türkiye Sivri Biber (örtü altı + açıkta) İhracat ve İthalat Miktar, Değer ve Fiyatları

Yıllar	İhracat miktarı (ton)	İhracat fiyatı (\$/ton)	İhracat değeri (bin \$)	İthalat miktarı (ton)	İthalat fiyatı (\$/ton)	İthalat değeri (bin \$)	Net ihracat (ton)	Net ihracat (bin \$)
2011	16786,80	1401,42	23525,41	36,84	549,95	20,26	16749,96	23505,15
2012	16347,95	1313,07	21466,06	0,00	0,00	0,00	16347,95	21466,06
2013	14753,53	1513,63	22331,44	684,43	465,38	318,52	14069,10	22012,92
2014	15761,97	1275,17	20099,23	125,15	930,48	116,45	15636,82	19982,78
2015	16654,54	1220,07	20319,71	0,00	0,00	0,00	16654,54	20319,71
2016	17699,89	1232,73	21819,21	0,00	0,00	0,00	17699,89	21819,21
2017	18785,90	1211,94	22767,42	0,00	0,00	0,00	18785,90	22767,42
2018	21038,95	1080,98	22742,63	196,00	566,02	110,94	20842,95	22631,69
2019	18237,66	1420,30	25902,95	1,20	1166,67	1,40	18236,46	25901,55
2020	22990,44	1221,60	28085,05	5,42	1116,24	6,05	22985,02	28079,00
2021	21970,21	1296,05	28474,55	0,00	0,00	0,00	21970,21	28474,55
2022	20329,22	1550,65	31523,60	36,32	1942,18	70,54	20292,90	31453,06
2023	22503,90	1458,08	32812,50	11,85	1967,09	23,31	22492,05	32789,19

Örtü Altı Yetiştiriciliğinde Üretim Modellerinin ve Pazar Kanallarının Geliştirilmesi Projesi

Tablo 27 Türkiye Örtü Altı Sivri Biber İhracat ve İthalat Miktar ve Değerleri

Yıllar	İhracat miktarı (ton)	İhracat fiyatı (\$/ton)	İhracat değeri (bin \$)	İthalat miktarı (ton)	İthalat fiyatı (\$/ton)	İthalat değeri (bin \$)	Net ihracat (ton)	Net ihracat (bin \$)
2011	11486,57	1407,35	16165,68	36,84	549,95	20,26	11449,73	16145,42
2012	10765,57	1474,42	15872,98	0,00	0,00	0,00	10765,57	15872,98
2013	9888,70	1583,69	15660,61	684,43	465,38	318,52	9204,27	15342,09
2014	10725,52	1292,80	13865,95	125,15	930,48	116,45	10600,37	13749,50
2015	11130,40	1303,62	14509,86	0,00	0,00	0,00	11130,40	14509,86
2016	11875,83	1240,46	14731,47	0,00	0,00	0,00	11875,83	14731,47
2017	12668,07	1242,57	15740,94	0,00	0,00	0,00	12668,07	15740,94
2018	14627,63	1068,05	15623,00	196,00	566,02	110,94	14431,63	15512,06
2019	12179,30	1519,92	18511,55	1,20	1166,67	1,40	12178,10	18510,15
2020	14615,92	1221,31	17850,60	5,42	1116,24	6,05	14610,50	17844,55
2021	14972,71	1324,81	19836,01	0,00	0,00	0,00	14972,71	19836,01
2022	13731,57	1568,11	21532,62	36,32	1942,18	70,54	13695,25	21462,08
2023	15101,20	1491,14	22518,00	11,85	1967,09	23,31	15089,35	22494,69

Örtü Altı Yetiştiriciliğinde Üretim Modellerinin ve Pazar Kanallarının Geliştirilmesi Projesi

Tablo 28 Aylar İtibariyle Örtü Altı Sivri Biber İhracat Miktarı (ton)

Yıllar	Ocak	Şubat	Mart	Nisan	Mayıs	Haziran	Temmuz	Ağustos	Eylül	Ekim	Kasım	Aralık	Toplam
2011	1325,80	1167,21	1236,58	1913,16	2374,83	192,29	122,94	171,14	190,52	153,23	1292,01	1346,86	11486,57
2012	1127,97	880,32	993,65	1557,63	2342,26	309,04	157,44	206,49	192,34	144,29	1478,10	1376,04	10765,57
2013	1167,76	941,11	954,62	1541,39	1805,18	217,01	178,14	186,39	159,60	129,66	1322,66	1285,18	9888,70
2014	1144,24	1210,01	1299,20	1739,35	1749,81	225,55	162,11	171,44	151,65	170,63	1300,08	1401,45	10725,52
2015	1242,01	1034,82	1012,52	1560,50	2306,24	254,01	162,57	190,11	146,84	200,66	1410,46	1609,66	11130,40
2016	1245,31	1207,53	1373,78	2015,68	2030,62	261,36	151,35	196,61	175,46	209,69	1444,52	1563,93	11875,83
2017	1342,08	1243,64	1187,16	2309,96	2134,93	243,01	191,77	197,16	195,49	226,16	1541,77	1854,95	12668,07
2018	1814,77	1641,89	1737,09	2386,84	2500,81	241,81	205,01	196,35	230,08	232,43	1658,65	1781,91	14627,63
2019	1319,74	1240,84	1141,35	1896,24	2143,61	223,89	196,43	212,94	190,68	225,10	1656,53	1731,96	12179,30
2020	1657,10	1496,20	1581,14	2447,99	2524,14	312,51	266,24	273,81	319,15	293,50	1590,69	1853,45	14615,92
2021	1677,71	1616,59	1835,55	2362,66	2671,55	310,01	206,14	263,46	235,15	258,64	1622,14	1913,12	14972,71
2022	1598,93	1599,57	1634,87	2115,85	2356,50	287,69	195,87	218,31	204,24	205,58	1614,17	1699,99	13731,57
2023	1966,06	1696,83	1781,41	2392,73	2565,22	303,02	228,47	218,84	250,73	252,93	1571,52	1873,44	15101,20

Örtü Altı Yetiştiriciliğinde Üretim Modellerinin ve Pazar Kanallarının Geliştirilmesi Projesi

Tablo 29 Aylar İtibariyle Örtü Altı Sivri Biber İhracat Değeri (bin \$)

Yıllar	Ocak	Şubat	Mart	Nisan	Mayıs	Haziran	Temmuz	Ağustos	Eylül	Ekim	Kasım	Aralık	Toplam
2011	1696,02	2211,12	2504,45	2642,99	1950,69	186,90	212,21	334,29	252,49	225,58	2005,97	1942,98	16165,68
2012	2010,90	2407,66	3074,28	2495,74	1912,50	239,24	162,53	206,72	246,89	156,74	1381,09	1578,69	15872,98
2013	2010,46	2280,61	3121,53	1983,86	1634,92	287,70	231,38	207,06	228,05	233,89	1600,42	1840,72	15660,61
2014	2084,86	1919,68	2540,62	2107,66	1291,27	199,32	230,42	216,98	215,13	226,00	1357,97	1476,04	13865,95
2015	1919,71	1967,04	2493,16	2273,82	1579,29	215,73	176,55	216,09	184,20	206,49	1463,13	1814,67	14509,86
2016	2048,91	2054,02	2719,21	1815,70	1522,74	276,63	199,36	209,93	197,48	327,87	1546,63	1812,99	14731,47
2017	2290,13	2095,78	2771,32	2551,03	1401,62	206,77	233,71	197,70	257,90	320,99	1707,80	1706,18	15740,94
2018	1941,73	2124,20	2707,05	1999,96	1672,72	285,78	240,05	179,11	261,75	260,29	1777,71	2172,67	15623,00
2019	2658,87	2601,88	3331,58	3222,72	1853,41	274,29	230,04	228,56	254,09	289,91	1739,72	1826,49	18511,55
2020	2073,05	2242,59	3109,82	2704,59	1827,68	353,28	342,30	331,39	406,28	358,45	2001,18	2099,98	17850,60
2021	2213,74	2600,74	3489,62	3380,16	2080,42	324,27	245,63	296,04	318,80	388,16	2171,46	2326,99	19836,01
2022	2723,36	3170,24	3245,19	4288,38	1997,86	313,76	345,04	307,00	362,63	355,02	2271,59	2152,55	21532,62
2023	2968,25	3185,70	3404,27	4442,26	2014,29	343,74	329,69	316,85	386,82	333,85	2524,59	2267,69	22518,00

Örtü Altı Yetiştiriciliğinde Üretim Modellerinin ve Pazar Kanallarının Geliştirilmesi Projesi

Tablo 30 Aylar İtibariyle Örtü Altı Sivri Biber İhracat Fiyatı (\$/ton)

Yıllar	Ocak	Şubat	Mart	Nisan	Mayıs	Haziran	Temmuz	Ağustos	Eylül	Ekim	Kasım	Aralık
2011	1279,24	1894,36	2025,30	1381,48	821,40	971,96	1726,03	1953,30	1325,28	1472,21	1552,60	1442,60
2012	1782,76	2734,98	3093,93	1602,27	816,52	774,13	1032,33	1001,12	1283,57	1086,29	934,37	1147,27
2013	1721,64	2423,32	3269,92	1287,06	905,68	1325,77	1298,91	1110,87	1428,94	1803,85	1210,00	1432,27
2014	1822,05	1586,50	1955,53	1211,75	737,95	883,72	1421,42	1265,61	1418,58	1324,46	1044,53	1053,22
2015	1545,65	1900,85	2462,33	1457,11	684,79	849,29	1086,01	1136,63	1254,40	1029,06	1037,34	1127,36
2016	1645,30	1701,01	1979,36	900,79	749,89	1058,42	1317,22	1067,74	1125,51	1563,63	1070,69	1159,25
2017	1706,40	1685,20	2334,41	1104,36	656,52	850,88	1218,72	1002,75	1319,25	1419,31	1107,69	919,80
2018	1069,96	1293,75	1558,38	837,91	668,87	1181,86	1170,91	912,23	1137,64	1119,85	1071,78	1219,29
2019	2014,69	2096,87	2918,98	1699,53	864,62	1225,12	1171,15	1073,36	1332,55	1287,89	1050,22	1054,58
2020	1251,01	1498,86	1966,82	1104,82	724,08	1130,46	1285,67	1210,31	1273,00	1221,31	1258,06	1133,01
2021	1319,50	1608,78	1901,13	1430,66	778,73	1045,99	1191,57	1123,64	1355,77	1500,77	1338,64	1216,33
2022	1703,24	1981,93	1984,98	2026,79	847,81	1090,62	1761,58	1406,26	1775,51	1726,92	1407,28	1266,21
2023	1460,84	1663,95	1862,00	1998,16	821,11	1131,91	1532,18	1676,21	1820,42	1363,69	1515,54	1104,33

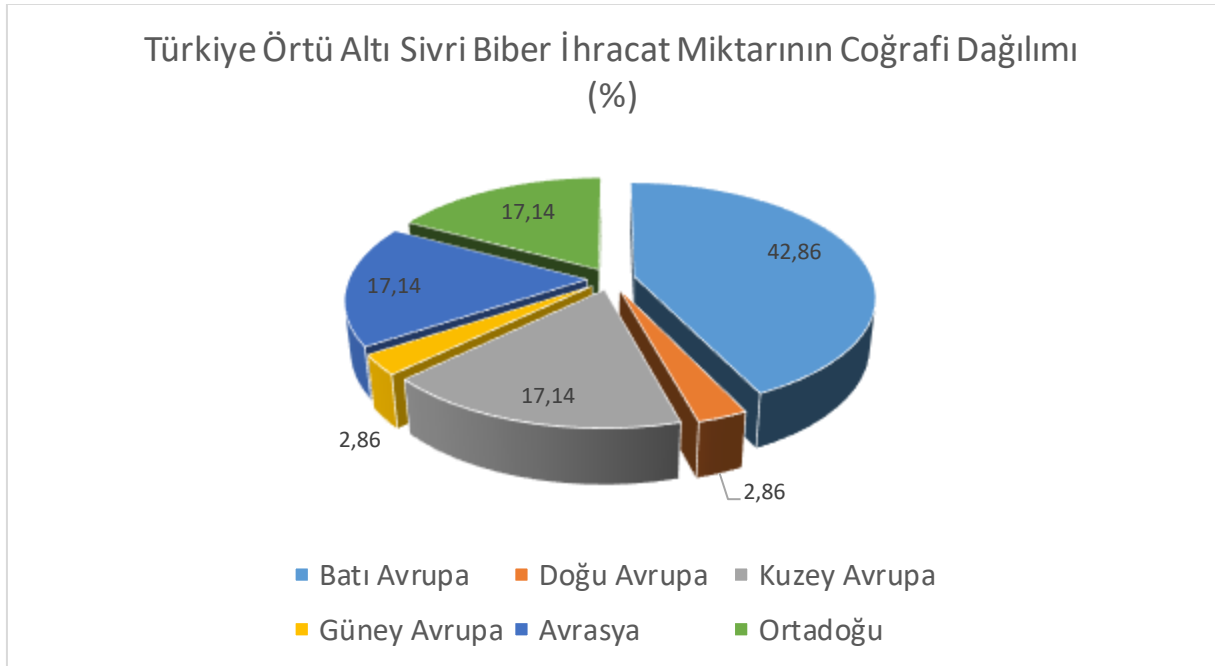

Örtü Altı Yetiştiriciliğinde Üretim Modellerinin ve Pazar Kanallarının Geliştirilmesi Projesi

3.4.2. Örtü Altı Sivri Biber İhracat Miktarı, Fiyatı ve Değerinin Ülkeler İtibariyle Dağılımı

Türkiye sivri biber ihracatında İspanya, Meksika, Hollanda, Kanada ve ABD'den sonra altıncı sırada yer almaktadır. Türkiye dünya sivri biber ithalatının ilk 10 sırasında yer alan ülkelerden (ABD, Almanya, Birleşik Krallık, Kanada, Fransa, Hollanda, Rusya, Polonya, İtalya ve Avusturya) ABD ve Kanada hariç hepsine sivri biber ihraç etmektedir. Türkiye örtü altı sivri biber ihracatının %2,86'sı Doğu Avrupa, %17,14'ü Avrasya, %42,86'sı Batı Avrupa, %17,14'ü Kuzey Avrupa, %17,14'ü Orta Doğu ve %2,86'sı Güney Avrupa'ya yapılmaktadır (Şekil 11). Doğu Avrupa'da Romanya ve Bulgaristan sivri biber ihracatı yaptığımız önemli ülkelerdir. Avrasya'da Rusya ve Gürcistan en önemli payı almaktadır. Batı Avrupa'da Almanya, Avusturya, Birleşik Krallık ve Hollanda ön plana çıkmaktadır. Güney Avrupa'da sadece Yunanistan ve Bosna-Hersek'e sivri biber ihracatı yapılmaktadır. Kuzey Avrupa'da İsveç, Danimarka ve Norveç önemli pazarlardır. Ortadoğu pazarında ise Suriye, Irak ve İsrail sivri biber ihracatı yaptığımız ülkelerdir.

Şekil 11 Türkiye Örtü Altı Sivri Biber İhracatının Coğrafi Dağılımı

Türkiye 2011 yılında 33 farklı ülkeye sivri biber ihraç ederken, 2022 yılı itibariyle 28 farklı ülkeye sivri biber ihraç etmiştir. 2011-2021 yılı ortalamasına göre Almanya, Hollanda ve Avusturya Türkiye'nin miktar olarak en fazla sivri biber ihraç ettiği ülkelerdir. İncelenen dönemde miktar

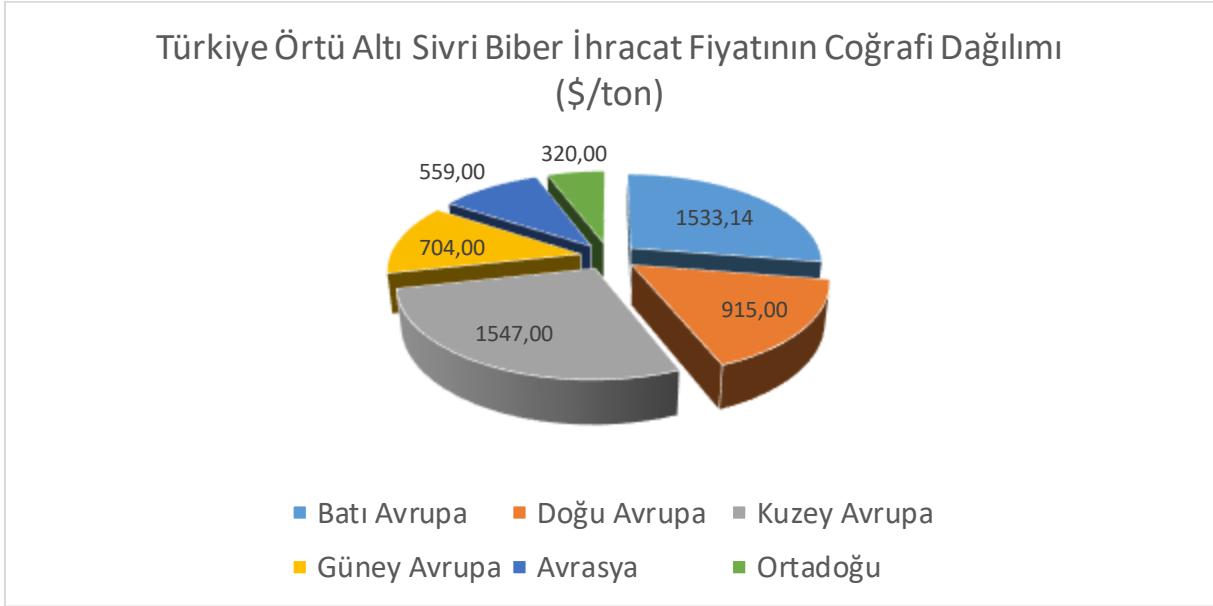
Örtü Altı Yetiştiriciliğinde Üretim Modellerinin ve Pazar Kanallarının Geliştirilmesi Projesi

olarak en fazla sivri biber ihracatı yapılan ülkeler sırasıyla Almanya, Hollanda, Avusturya, Birleşik Krallık, İsveç, Suriye ve Romanya'dır. 2022 yılı itibarıyla sivri biber ihracatında ülkelerin sıralaması aynıdır. 2023 yılında Avusturya'nın payını artırması beklenmektedir (Tablo 31).

Türkiye örtü altı sivri biber ihracat değerinde ülkelerin sıralaması değişmektedir. 2011-2022 yılları ortalamasına göre yaklaşık 9 milyon \$'lık ihracat değeri ile Almanya birinci sırada yer alırken, Hollanda, Avusturya ve Birleşik Krallık Almanya'yı takip etmektedir. Türkiye sivri biber ihracatında 2022 yılında 17 milyon \$'lık ihracat değeri ile Almanya ilk sıradaki yerini korumaktadır. Avusturya ve Hollanda ise Almanya'yı takip etmektedir (Tablo 32).

İncelenen 2011-2022 döneminde en yüksek sivri biber ihracat fiyatı Kuzey Avrupa'da gerçekleşmiştir. Kuzey Avrupa'da sivri biber ihracat fiyatı ortalama 1547 \$/ton seviyesindedir. En düşük sivri biber ihracat fiyatları Ortadoğu pazarındadır (Şekil 12).

Şekil 12 Türkiye Örtü Altı Sivri Biber İhracat Fiyatının Coğrafi Dağılımı

Örtü Altı Yetiştiriciliğinde Üretim Modellerinin ve Pazar Kanallarının Geliştirilmesi Projesi

Tablo 31 Türkiye Örtü Altı Sivri Biber İhracat Miktarının Ülkeler İtibariyle Dağılımı (ton)

Ülkeler/Yıllar	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Almanya	5770,81	5851,55	5361,72	5400,34	5585,67	6182,01	6212,54	7347,55	6012,66	6826,42	7452,08	6872,43	7360,69
Hollanda	1218,09	1108,71	1192,34	1377,20	1348,26	1581,17	1767,53	1743,20	1533,69	1729,31	1773,29	1502,76	1419,77
Rusya	1072,71	748,45	131,71	72,38	20,80	8,04	3,83	26,43	13,28	33,57	6,84	41,55	34,07
Romanya	556,04	339,91	293,10	342,93	197,11	123,51	127,33	121,01	39,66	72,38	105,12	141,98	143,85
Birleşik Krallık	502,26	533,55	548,93	593,31	679,76	748,95	780,70	1069,10	943,49	983,51	927,29	890,12	970,67
Avusturya	456,79	480,16	566,07	927,58	1143,60	1251,88	1247,92	1256,31	1420,58	1351,29	1439,43	1481,35	1544,67
İsveç	317,32	252,64	233,26	228,09	224,80	258,36	306,93	333,96	356,51	494,00	609,61	538,99	641,90
Fransa	310,02	264,80	321,12	358,35	332,44	342,21	431,42	490,10	431,63	463,57	464,84	345,17	460,77
İsviçre	238,29	227,53	215,27	220,24	229,63	215,18	226,87	221,92	202,24	223,38	234,28	199,22	336,48
Bulgaristan	176,41	55,85	94,24	110,19	67,55	50,46	30,29	81,05	119,41	527,62	108,25	62,05	190,83
Belçika	180,81	181,44	166,08	145,97	141,23	176,08	177,21	221,24	171,27	182,22	176,14	170,79	175,20
Azerbaycan	183,92	150,76	130,16	75,79	64,31	137,88	181,88	192,57	44,82	117,07	107,59	31,50	64,92
Norveç	92,20	89,61	87,92	108,68	95,94	119,84	120,26	151,70	137,80	161,97	173,83	155,78	178,81
Danimarka	123,35	276,93	287,26	276,71	248,37	211,34	239,45	261,21	236,74	207,77	210,53	213,64	361,34
Gürcistan	14,46	112,04	178,41	285,03	178,35	218,04	155,92	150,04	79,91	141,22	118,90	105,87	111,94
Suriye	0,00	0,00	0,00	26,50	15,17	37,75	222,98	207,92	184,13	641,39	901,04	854,52	909,51
Irak	43,96	19,59	13,31	104,68	524,03	170,37	356,63	704,91	231,89	171,14	122,60	20,95	74,96
Diğer	229,12	72,03	67,80	71,55	33,36	42,75	78,39	47,41	19,60	288,09	41,03	102,89	120,82
Toplam	11486,57	10765,57	9888,70	10725,52	11130,4	11875,83	12668,07	14627,63	12179,30	14615,92	14972,71	13731,57	15101,20

Örtü Altı Yetiştiriciliğinde Üretim Modellerinin ve Pazar Kanallarının Geliştirilmesi Projesi

Tablo 32 Türkiye Örtü Altı Sivri Biber İhracat Değerinin Ülkeler İtibariyle Dağılımı (bin \$)

Ülkeler/Yıllar	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Almanya	8988,73	8872,46	8858,38	7339,70	7736,50	8025,32	8331,54	8463,01	9628,88	8960,13	10475,38	11725,31	11998,92
Hollanda	2028,44	1946,95	2019,25	1824,32	1835,87	2096,61	2189,19	1943,14	2421,59	2373,58	2586,93	2507,24	2737,95
Rusya	1051,44	791,35	149,10	76,76	9,11	6,17	2,20	21,58	10,88	25,04	10,35	31,98	67,56
Romanya	293,97	276,82	294,11	372,01	216,39	130,84	132,08	132,33	48,06	88,99	142,44	170,65	171,75
Birleşik Krallık	832,62	870,01	980,03	819,51	994,33	960,45	1055,98	1375,54	1603,91	1536,67	1406,29	1454,36	1496,63
Avusturya	626,40	697,95	822,24	1207,04	1441,61	1378,08	1594,16	1333,13	2075,89	1730,01	2071,73	2618,28	2517,46
İsveç	463,69	422,44	357,17	300,63	348,38	331,52	435,16	415,87	567,30	630,88	803,04	881,67	1039,94
Fransa	493,71	434,97	530,39	491,59	471,60	427,95	551,55	570,60	700,16	687,00	679,13	628,19	650,07
İsviçre	379,12	391,70	350,36	265,52	299,60	241,52	239,01	197,79	311,98	299,64	349,57	334,96	407,61
Bulgaristan	152,73	25,52	55,33	73,38	44,76	39,50	17,58	46,56	111,37	274,10	75,30	61,54	123,84
Belçika	221,23	293,97	309,89	195,34	219,75	278,47	262,37	266,20	293,20	246,89	258,26	288,02	292,16
Azerbaycan	98,37	120,87	117,16	42,62	21,95	56,11	70,17	77,68	22,60	52,09	44,33	12,64	21,07
Norveç	156,81	169,90	173,14	165,13	168,15	175,70	174,06	202,21	238,13	224,08	261,70	273,16	294,68
Danimarka	143,32	398,97	452,22	439,00	396,67	376,01	378,35	264,15	282,93	228,54	233,35	265,84	299,88
Gürcistan	77,79	63,56	101,57	144,08	84,10	105,36	59,28	42,48	45,37	40,36	32,25	27,37	20,04
Suriye	0,00	0,00	0,00	5,69	6,51	14,35	91,57	43,82	35,73	149,93	287,50	79,48	185,62
Irak	26,79	10,70	6,91	32,88	183,64	54,55	106,57	160,28	84,13	76,92	49,09	4,35	34,27
Diğer	130,42	84,84	83,36	70,76	30,92	32,95	50,12	66,65	29,43	225,77	69,35	167,59	158,55
Toplam	16165,68	15872,98	15660,61	13865,95	14509,86	14731,47	15740,94	15623,00	18511,55	17850,60	19836,01	21532,62	22518,00

Örtü Altı Yetiştiriciliğinde Üretim Modellerinin ve Pazar Kanallarının Geliştirilmesi Projesi

Tablo 33 Türkiye Örtü Altı Sivri Biber İhracat Fiyatının Ülkeler İtibariyle Dağılımı (\$/ton)

Ülkeler/Yıllar	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Almanya	1551,06	1350,33	1579,10	1340,59	1296,26	1290,09	1308,03	1165,76	1496,47	1312,87	1375,18	1687,14	1646,99
Hollanda	1658,54	1563,84	1618,60	1306,59	1274,35	1317,73	1208,04	1128,19	1475,44	1372,87	1427,16	1649,85	1634,91
Rusya	976,05	941,61	1082,01	1046,11	410,02	763,80	561,01	825,99	765,84	746,46	1478,15	760,82	908,95
Romanya	526,46	725,29	959,03	1070,04	1027,35	1052,89	1011,80	1106,72	1132,35	1229,76	1325,44	1188,46	1175,73
Birleşik Krallık	1650,77	1452,17	1706,36	1362,39	1368,98	1274,40	1319,29	1302,22	1588,56	1562,82	1436,43	1615,70	1522,29
Avusturya	1365,55	1294,52	1388,29	1283,54	1185,70	1093,96	1245,97	1073,99	1365,51	1281,17	1407,99	1747,82	1532,04
İsveç	1455,12	1489,17	1463,50	1300,06	1301,74	1275,15	1382,84	1260,30	1486,97	1277,38	1288,72	1617,55	1509,03
Fransa	1585,80	1462,87	1578,68	1353,10	1327,65	1242,77	1246,90	1178,44	1515,80	1482,30	1542,31	1799,08	1627,39
İsviçre	1584,43	1533,13	1555,57	1189,19	1226,94	1115,40	1027,53	902,05	1441,50	1341,68	1459,74	1662,87	1660,56
Bulgaristan	862,13	406,83	561,23	656,80	640,25	777,92	566,24	581,37	871,55	519,60	680,45	980,62	811,38
Belçika	1307,41	1442,84	1783,40	1320,00	1456,22	1571,60	1444,03	1217,74	1599,84	1355,27	1434,41	1667,61	1503,44
Azerbaycan	532,17	713,98	860,24	554,60	363,73	404,38	376,29	408,23	471,45	445,05	403,08	396,51	470,76
Norveç	1156,96	1283,01	1504,62	1564,87	1554,84	1768,03	1541,09	1023,53	1116,69	1100,30	1084,35	1228,76	1271,71
Danimarka	1693,53	1688,54	1882,22	1498,64	1640,17	1456,96	1411,63	1349,15	1614,91	1383,73	1472,78	1736,65	1568,81
Gürcistan	535,78	505,19	544,11	498,58	448,93	480,17	370,49	286,56	530,47	285,83	265,43	255,61	232,07
Suriye	*	*	*	211,38	402,19	377,76	400,52	213,31	181,30	233,81	312,15	91,97	170,93
Irak	606,81	485,92	495,62	309,75	333,14	318,20	291,46	230,14	339,01	449,45	391,81	205,72	169,26
Diğer	569,23	1177,82	1229,58	988,93	926,93	770,81	639,36	1405,83	1501,97	783,68	1690,34	1568,11	1566,08

Örtü Altı Yetiştiriciliğinde Üretim Modellerinin ve Pazar Kanallarının Geliştirilmesi Projesi

Uzun yıllar ortalamasına göre, Belçika ve Hollanda en yüksek fiyatla sivri biber ihraç ettiğimiz ölkelerdir. Almanya ve İsveç yüksek fiyatla sivri biber ihracat sıralamasında Belçika ve Hollanda'yı izleyen ölkelerdir. Suriye, Irak ve Gürcistan'a sivri biber ihracat fiyatları en düşük seviyede seyretmektedir. 2023 yılında İsviçre pazarının en yüksek fiyatlı ve Irak ile Suriye'nin en düşük fiyatlı pazarlar olması beklenmektedir (Tablo 33).

3.4.3. Örtü Altı Sivri Biber İhracatının Değerlendirmesi

Türkiye, dünya sivri biber ithalatının ilk 10 sırasında yer alan ölkelerden (ABD, Almanya, Birleşik Krallık, Kanada, Fransa, Hollanda, Rusya, Polonya, İtalya ve Avusturya) ABD ve Kanada hariç hepsine sivri biber ihraç etmektedir.

Türkiye sivri biber ihracatında Avusturya, Romanya ve Suriye pazarlarının lideri konumundadır. Lider konumunda olduğumuz Avusturya ve Romanya pazarlarında en önemli rakiplerimiz İspanya ve Almanya'dır. Önemli düzeyde sivri biber ihraç ettiğimiz Suriye pazarındaki en önemli rakibimiz İran'dır. Türkiye, Hollanda ve Almanya pazarlarında dördüncü sıradadır. Bu pazarlarda en önemli rakiplerimiz İspanya, Fas ve Belçika'dır.

Türkiye örtü altı sivri biber dış ticaretinde ihracat fiyatları, ihracat yapılan ölkenin iç piyasa fiyatlarına göre belirlenmektedir. Önce ihracat yapılan ölkelerin iç piyasa fiyatları belirlenmekte, daha sonra ürün kalitesi bu fiyatlara göre ayarlanmaktadır. Bu bağlamda son 12 yıllık veriler ışığında Türkiye örtü altı sivri biber ihracatının gerçekleştiği ölkeleri 3 kategoriye ayırmak mümkündür. Son 12 yılda ortalama Türkiye sivri biber ihracat fiyatı 1074,7 \$/ton ve buna ait standart sapma 341,47 \$/tondur. Bu veriler kullanılarak yapılan gruplandırmada 733,23 \$/tondan daha düşük fiyata sahip ölkeler üçüncü kategoriye, 1416,17 \$/tondan daha fazla fiyata sahip olan ölkeler birinci kategoriye ve diğerleri ikinci kategoriye dâhil edilmiştir.

Birinci Kategori

İsrail (1853 \$/ton), Norveç (1678 \$/ton), Belçika (1466 \$/ton), Birleşik Krallık (1470 \$/ton), Moldova (1438 \$/ton), Hollanda (1417 \$/ton)

İkinci Kategori

Almanya (1396 \$/ton), İsveç (1383 \$/ton), İsviçre (1337 \$/ton), Danimarka (1327 \$/ton), Avusturya (1311 \$/ton), Belarus (1056 \$/ton), Romanya (1030 \$/ton), Polonya (1026 \$/ton), Rusya (863 \$/ton), Kırgızistan (805 \$/ton)

Örtü Altı Yetiştiriciliğinde Üretim Modellerinin ve Pazar Kanallarının Geliştirilmesi Projesi

Üçüncü Kategori

Ukrayna (609 \$/ton), Irak (371 \$/ton), Gürcistan (417 \$/ton), Suriye (269 \$/ton), Bulgaristan (675 \$/ton), Azerbaycan (396 \$/ton)

Birinci kategoride yer alan ülkelerde sivri biber iç piyasa fiyatları yüksek oluşmaktadır. Bu pazarlarda ihracat ürününden beklentiler ve standartlar nispeten daha yüksektir. Bu kategoride yer alan ülkelerin bir kısmı bazı pazarlarda rakibimizdir. *Hollanda*, *Almanya*, *Avusturya*, *Birleşik Krallık* ve *Danimarka* pazarlarında önemli rakibimizdir. *İspanya*, benzer şekilde *Birleşik Krallık*, *Avusturya*, *Romanya*, *Almanya* ve *Danimarka* pazarında temel rakibimizdir. *İspanya*, *Avusturya* ve *Romanya* pazarlarında Türkiye'den sonra ikinci konumdadır.

İkinci kategoride yer alan pazarlarda sivri biber ihracat fiyatı, birinci kategori pazarlardan düşük olsa da katma değerli pazarlardır. Bu kategoride yer alan bazı ülkeler, hâlihazırda Türkiye'nin oldukça fazla rekabet gücüne sahip olduğu pazarlarken, bazı ülkeler ise gelişmekte olan pazarlarımızdır. *Almanya*, *Hollanda*, *Avusturya* ve *Romanya* pazarları nispeten Türkiye'nin yerleşik olduğu ve derinliği olan piyasalardır. *Danimarka* ikinci kategoride olan ve gelişmekte olan pazarlardır.

Üçüncü kategoride yer alan pazarlar daha çok düşük fiyat ve yüksek miktarlarla ihracat yaptığımız ülkelere oluşmaktadır. Bu pazarlarda ülke içi fiyatlar düşük olduğundan, ihracat fiyatları düşük olmaktadır. Bu kategoride yer alan bazı ülkelere, miktar olarak büyük sivri biber ihracatı gerçekleştirilse de sağlanan katma değer ihracat miktarı kadar yüksek olmamaktadır. Bu pazarlarda, fiyat değişkenliği yüksek seviyededir.

3.5. Örtü Altı Dolmalık Kabak Dış Ticaret İstatistikleri

Türkiye 2022 yılı toplam dolmalık kabak ihracat miktarı 64 bin ton civarındadır ve yaklaşık 43 milyon \$'lık değer oluşturmaktadır (Tablo 34). Çalışmada esas alınan 2012-2022 döneminde örtü altı dolmalık kabak ihracatı, toplam dolmalık kabak ihracatının ortalama %99'unu oluşturmuştur. Çalışmanın bundan sonraki bölümlerinde sadece örtü altı dolmalık kabak istatistikleri ele alınmıştır. Türkiye örtü altı dolmalık kabak dış ticaret istatistikleri miktar, değer ve fiyat olarak yıllar itibarıyla, aylık ve ülkeler bazında ortaya konulmuştur. Üretilen örtü altı dolmalık kabak dış ticaret istatistikleri (ihracat ve ithalat miktar, değer, fiyatı) zamana bağlı olarak ve ülkeler bazında aşağıda verilmiştir.

Örtü Altı Yetiştiriciliğinde Üretim Modellerinin ve Pazar Kanallarının Geliştirilmesi Projesi

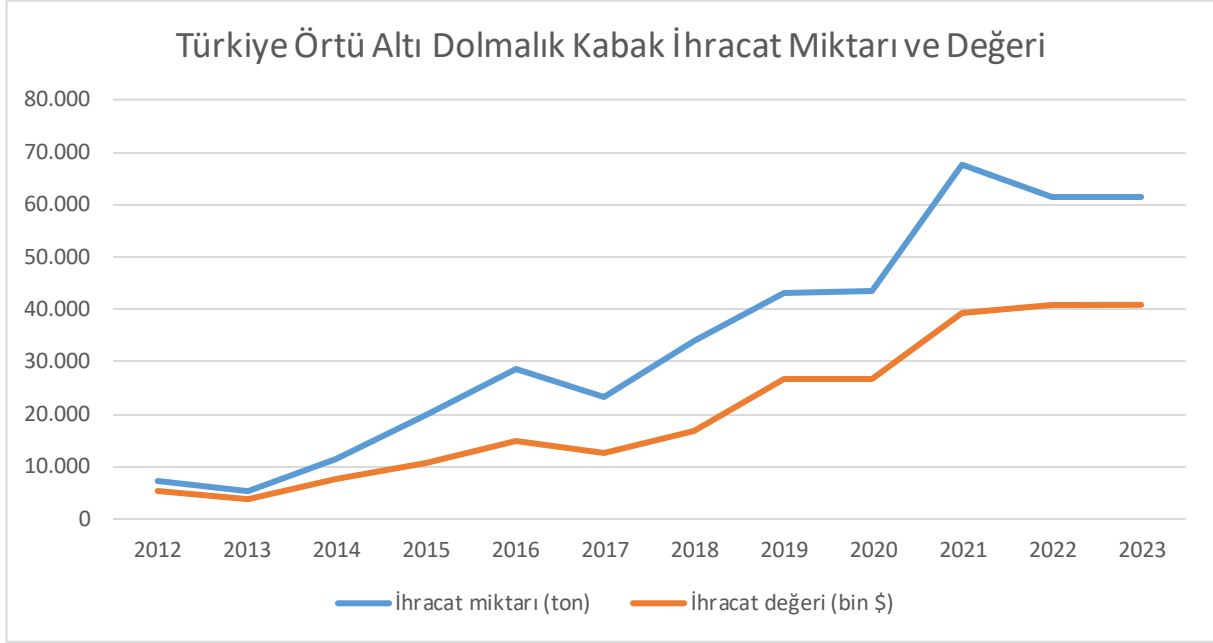
3.5.1. Yıllar İtibariyle ve Aylık İhracat/İthalat Miktarı, Değeri ve Fiyatı

Türkiye örtü altı dolmalık kabak dış ticaretinde net ihracatçı ülke konumundadır. Türkiye örtü altı dolmalık kabak ihracat miktarı ve değeri 2012-2022 yılları arasında genellikle artış eğiliminde olmuştur. Örtü altı dolmalık kabak ihracat miktarı incelenen dönemde her yıl ortalama 6 bin ton artış göstermiştir. Örtü altı dolmalık kabak ihracat değeri incelenen dönemde her yıl ortalama 3,7 milyon \$ civarında artmıştır (Şekil 13, Tablo 35 Türkiye Örtü Altı Dolmalık Kabak İhracat ve İthalat Miktar ve Değerleri). Türkiye 2022 yılında yaklaşık 61,5 bin ton örtü altı dolmalık kabak ihraç ederek, yaklaşık 41 milyon \$'lık bir döviz katkısı sağlamıştır. Türkiye örtü altı dolmalık kabak ithalatı incelenen dönemde 9 ton ile 87 ton arasında değişim göstermiştir. Türkiye, 2022 yılında sınırlı düzeyde (61 ton) örtü altı dolmalık kabak ithalatı yapmıştır ve bunun için ithalat yaptığı ülkelere 69 bin \$ ödeme yapmıştır. Türkiye'nin 2022 yılında örtü altı dolmalık kabak net ihracat miktarı 61,4 bin ton ve elde ettiği ihracat değeri yaklaşık 41 milyon \$'dır (Tablo 35).

Örtü altı dolmalık kabak ihracat fiyatı incelenen dönemde dalgalı bir seyir izlemiş olup azalış eğilimindedir. Örtü altı dolmalık kabak ihracat fiyatı 2011 yılında 740 \$/ton seviyelerinden, 2022 yılında 665 \$/ton seviyelerine düşmüştür. Dolmalık kabak ihracat fiyatının 2023 yılında 664 \$/ton seviyelerinde gerçekleşeceği öngörülmektedir. Örtü altı dolmalık kabak ithalat fiyatı ise incelenen dönemde azalış eğiliminde olmuştur. İthalat fiyatının 2023 yılında 610 \$/ton seviyesinde gerçekleşmesi beklenmektedir (Tablo 35).

Örtü Altı Yetiştiriciliğinde Üretim Modellerinin ve Pazar Kanallarının Geliştirilmesi Projesi

Şekil 13 Türkiye Örtü Altı Dolmalık Kabak İhracat Miktarı ve Değeri

Örtü altı dolmalık kabak dış ticaret istatistikleri yıl içinde de önemli düzeyde değişiklik göstermektedir. İncelenen dönemin ortalaması olarak, örtü altı dolmalık kabak ihracat miktarının en yüksek olduğu ay yaklaşık 6,3 bin ton ile Nisan ayıdır ve bunu 5,7 bin ton Mart ve 4,7 bin ton ile Aralık ayları takip etmektedir. Örtü altı dolmalık kabak ihracatının yıl içinde en az olduğu ay Temmuz ayıdır (Tablo 36). Örtü altı dolmalık kabak ihracat değerinin en yüksek olduğu aylar ise Nisan ve Mart aylarıdır. Temmuz ayı en düşük örtü altı dolmalık kabak ihracat değerinin elde edildiği aydır (Tablo 37). Örtü altı dolmalık kabak ihracat fiyatları yıl içinde değişmekte olup, 2012-2022 dönemi ortalamasına göre en yüksek ihracat fiyatı 862 \$/ton ile Temmuz ayında gerçekleşmişken, en düşük ihracat fiyatı Aralık ayında gerçekleşmiştir (Tablo 38).

Örtü Altı Yetiştiriciliğinde Üretim Modellerinin ve Pazar Kanallarının Geliştirilmesi Projesi

Tablo 34 Türkiye Dolmalık Kabak (örtü altı + açıkta) İhracat ve İthalat Miktar, Değer ve Fiyatları

Yıllar	İhracat miktarı (ton)	İhracat fiyatı (\$/ton)	İhracat değeri (bin \$)	İthalat miktarı (ton)	İthalat fiyatı (\$/ton)	İthalat değeri (bin \$)	Net ihracat (ton)	Net ihracat (bin \$)
2012	7384,02	773,54	5711,80	44,00	1745,45	76,80	7340,02	5635,00
2013	5302,71	710,29	3766,44	0,00	0,00	0,00	5302,71	3766,44
2014	11301,66	678,27	7665,58	0,00	0,00	0,00	11301,66	7665,58
2015	19828,39	520,52	10321,01	86,30	571,96	49,36	19742,09	10271,65
2016	28838,79	490,27	14138,84	68,44	636,62	43,57	28770,35	14095,27
2017	23563,86	548,47	12924,02	17,10	677,19	11,58	23546,76	12912,44
2018	34519,38	499,42	17239,72	9,04	787,61	7,12	34510,34	17232,60
2019	43854,13	625,46	27429,03	47,62	785,80	37,42	43806,51	27391,61
2020	44407,36	617,02	27400,07	48,97	577,90	28,30	44358,39	27371,77
2021	68858,86	588,64	40533,05	55,89	778,14	43,49	68802,97	40489,56
2022	63682,42	667,35	42498,60	60,71	1127,82	68,47	63621,71	42430,13
2023	71878,30	715,05	51396,80	59,64	609,83	36,37	71818,66	51360,43

Örtü Altı Yetiştiriciliğinde Üretim Modellerinin ve Pazar Kanallarının Geliştirilmesi Projesi

Tablo 35 Türkiye Örtü Altı Dolmalık Kabak İhracat ve İthalat Miktar ve Değerleri

Yıllar	İhracat miktarı (ton)	İhracat fiyatı (\$/ton)	İhracat değeri (bin \$)	İthalat miktarı (ton)	İthalat fiyatı (\$/ton)	İthalat değeri (bin \$)	Net ihracat (ton)	Net ihracat (bin \$)
2012	7365,73	740,03	5450,88	44,00	1745,45	76,80	7321,73	5374,08
2013	5292,58	712,32	3770,01	0,00	0,00	0,00	5292,58	3770,01
2014	11277,73	687,77	7756,46	0,00	0,00	0,00	11277,73	7756,46
2015	19779,38	534,46	10571,34	86,30	571,96	49,36	19693,08	10521,98
2016	28609,78	515,82	14757,38	68,44	636,62	43,57	28541,34	14713,81
2017	23175,97	543,82	12603,49	17,10	677,19	11,58	23158,87	12591,91
2018	34072,53	494,92	16863,09	9,04	787,61	7,12	34063,49	16855,97
2019	43267,80	620,57	26850,70	47,62	785,80	37,42	43220,18	26813,28
2020	43628,55	607,95	26524,05	48,97	577,90	28,30	43579,58	26495,75
2021	67582,72	582,87	39392,17	55,89	778,14	43,49	67526,83	39348,68
2022	61420,74	664,84	40834,78	60,71	1127,82	68,47	61360,03	40766,31
2023	61529,00	664,01	40856,10	59,64	609,83	36,37	61469,36	40819,73

Örtü Altı Yetiştiriciliğinde Üretim Modellerinin ve Pazar Kanallarının Geliştirilmesi Projesi

Tablo 36 Aylar İtibariyle Örtü Altı Dolmalık Kabak İhracat Miktarı (ton)

Yıllar	Ocak	Şubat	Mart	Nisan	Mayıs	Haziran	Temmuz	Ağustos	Eylül	Ekim	Kasım	Aralık	Toplam
2012	593,01	1097,54	1912,67	1797,08	245,95	1,67	0,99	0,02	0,00	79,16	1000,53	637,12	7365,73
2013	360,00	648,38	964,94	1758,50	205,18	1,42	0,00	0,08	0,00	59,62	785,48	508,98	5292,58
2014	778,72	1311,05	2152,33	2433,18	684,93	2,74	0,48	0,38	0,09	668,91	2135,64	1109,28	11277,73
2015	727,33	1370,91	3902,36	5405,47	1897,59	3,89	2,49	0,65	0,26	1827,85	3016,87	1623,71	19779,38
2016	1735,39	4304,22	7203,49	7123,00	845,52	8,90	4,04	11,28	10,37	1583,29	3221,33	2558,96	28609,78
2017	1862,22	2758,92	5197,18	4489,35	326,75	24,41	7,75	12,95	13,36	980,38	2838,45	4664,24	23175,97
2018	3693,45	6111,39	6015,71	5408,66	1258,45	12,28	7,58	17,59	22,33	2032,88	5015,61	4476,60	34072,53
2019	3069,46	4372,28	7924,60	8664,17	2245,26	18,18	10,73	15,58	35,47	1474,60	7240,34	8197,13	43267,80
2020	4871,74	4871,82	7722,80	7083,90	2688,12	29,48	19,53	28,24	33,19	1055,52	6340,74	8883,46	43628,55
2021	8373,71	10027,72	11584,62	12242,37	4278,32	45,92	21,72	36,43	67,95	2024,81	9379,47	9499,68	67582,72
2022	6792,59	6348,11	7853,11	12449,62	5759,61	143,00	28,81	37,04	85,62	2289,93	9999,18	9634,12	61420,74
2023	6869,67	6448,11	7858,99	12325,50	5876,72	209,76	31,67	36,95	87,59	2140,47	10001,80	9641,77	61529,00

Örtü Altı Yetiştiriciliğinde Üretim Modellerinin ve Pazar Kanallarının Geliştirilmesi Projesi

Tablo 37 Aylar İtibariyle Örtü Altı Dolmalık Kabak İhracat Değeri (bin \$)

Yıllar	Ocak	Şubat	Mart	Nisan	Mayıs	Haziran	Temmuz	Ağustos	Eylül	Ekim	Kasım	Aralık	Toplam
2012	393,95	737,16	1233,77	1392,70	167,90	1,10	0,92	0,02	0,00	46,78	1086,44	390,14	5450,88
2013	541,74	451,15	611,33	1073,88	122,11	0,90	0,00	0,06	0,00	30,13	565,33	373,38	3770,01
2014	660,72	1034,68	1303,69	1792,18	489,71	1,90	0,36	0,32	0,09	426,20	1338,88	707,73	7756,46
2015	502,50	935,08	2202,69	2894,20	1047,83	2,75	2,33	0,50	0,18	1023,60	1225,97	733,72	10571,34
2016	1022,02	2351,09	3263,54	3119,23	534,37	7,38	3,91	10,27	9,28	1445,92	1498,95	1491,41	14757,38
2017	1503,74	1666,69	2722,13	2516,37	201,42	18,42	6,83	10,20	12,88	566,66	1310,68	2067,47	12603,49
2018	1608,76	2691,76	2848,14	2746,79	774,84	9,36	6,77	13,51	16,50	1036,71	2578,93	2531,02	16863,09
2019	1986,46	3184,64	5236,10	5283,41	1556,30	14,35	8,32	10,78	28,09	782,47	3896,82	4862,95	26850,70
2020	2822,20	3630,43	5294,29	4035,91	1535,99	24,93	16,30	20,11	27,63	431,98	3386,72	5297,56	26524,05
2021	4666,00	6238,04	6563,61	6786,07	2743,17	38,17	21,71	37,22	56,77	1310,38	5727,01	5204,02	39392,17
2022	4238,39	4961,74	5629,99	7660,03	3389,85	97,42	25,12	29,57	64,52	1799,73	6855,17	6083,25	40834,78
2023	3951,18	4946,48	5641,80	7508,87	3429,86	136,52	27,66	29,66	64,99	1716,74	6957,65	6444,69	40856,10

Örtü Altı Yetiştiriciliğinde Üretim Modellerinin ve Pazar Kanallarının Geliştirilmesi Projesi

Tablo 38 Aylar İtibariyle Örtü Dolmalık Kabak Biber İhracat Fiyatı (\$/ton)

Yıllar	Ocak	Şubat	Mart	Nisan	Mayıs	Haziran	Temmuz	Ağustos	Eylül	Ekim	Kasım	Aralık
2012	664,33	671,65	645,05	774,98	682,67	660,22	932,52	1000,00	693,38	590,97	1085,86	612,35
2013	1504,82	695,81	633,54	610,68	595,16	635,74	635,74	668,75	668,75	505,43	719,73	733,58
2014	848,47	789,20	605,71	736,56	714,98	692,72	753,01	854,96	928,57	637,16	626,92	638,01
2015	690,88	682,09	564,45	535,42	552,19	706,55	935,93	763,12	685,31	560,00	406,37	451,88
2016	588,93	546,23	453,05	437,91	632,00	828,81	968,15	910,46	895,19	913,24	465,32	582,82
2017	807,50	604,11	523,77	560,52	616,44	754,53	881,68	787,21	963,55	578,00	461,76	443,26
2018	435,57	440,45	473,45	507,85	615,71	762,72	892,34	768,19	738,86	509,97	514,18	565,39
2019	647,17	728,37	660,74	609,80	693,15	789,54	775,03	692,15	792,15	530,63	538,21	593,25
2020	579,30	745,19	685,54	569,73	571,40	845,58	834,71	712,00	832,25	409,26	534,12	596,34
2021	557,22	622,08	566,58	554,31	641,18	831,11	999,38	1021,77	835,52	647,16	610,59	547,81
2022	623,97	781,61	716,91	615,28	588,56	681,26	871,92	798,33	753,56	785,93	685,57	631,43
2023	663,14	652,38	665,20	587,01	636,20	736,47	875,71	823,41	811,78	625,26	697,19	572,24

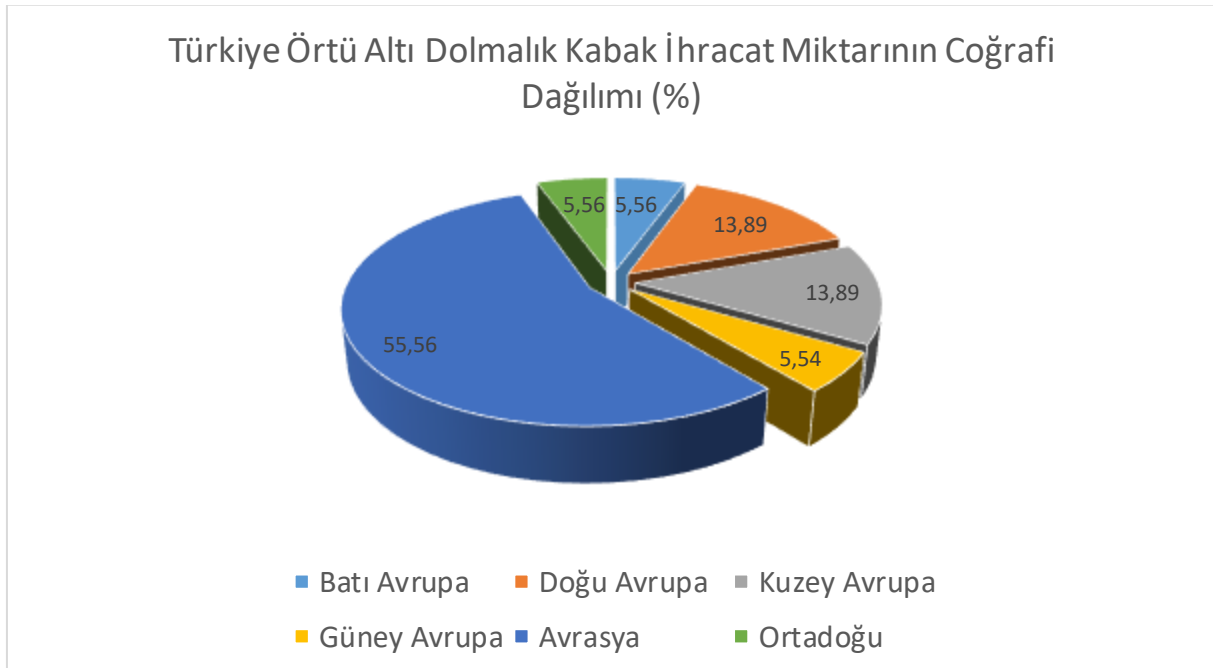

Örtü Altı Yetiştiriciliğinde Üretim Modellerinin ve Pazar Kanallarının Geliştirilmesi Projesi

3.5.2. Örtü Altı Dolmalık Kabak İhracat Miktarı, Fiyatı ve Değerinin Ülkeler İtibariyle Dağılımı

Türkiye dolmalık kabak ihracatında İspanya, Meksika ve Hollanda'dan sonra dördüncü sırada yer almaktadır. Türkiye dünya dolmalık kabak ithalatının ilk 10 sırasında yer alan ülkelerden (ABD, Fransa, Almanya, Birleşik Krallık, Hollanda, Japonya, Kanada, Rusya, İtalya, Belçika, Fransa, Avusturya, Polonya, Singapur ve Kore) ABD, Kanada, Singapur ve Kore hariç hepsine dolmalık kabak ihraç etmektedir. Türkiye örtü altı dolmalık kabak ihracatının %13,89'u Doğu Avrupa, %55,56'sı Avrasya, %5,56'sı Batı Avrupa, %13,89'u Kuzey Avrupa, %5,56'sı Orta Doğu ve %5,54'ü Güney Avrupa'ya yapılmaktadır (Şekil 14). Doğu Avrupa'da Romanya, Bulgaristan, Belarus ve Ukrayna dolmalık kabak ihracatı yaptığımız önemli ülkelerdir. Avrasya'da dolmalık kabak ihracatının neredeyse üçte ikilik kısmını yaptığımız Rusya ve Gürcistan en önemli payı almaktadır. Batı Avrupa'da Almanya, Avusturya, Birleşik Krallık ve Hollanda ön plana çıkmaktadır. Güney Avrupa'da sadece Yunanistan ve Sırbistan'a dolmalık kabak ihracatı yapılmaktadır. Kuzey Avrupa'da İsveç, Danimarka ve Norveç önemli pazarlardır. Ortadoğu pazarında ise İsrail, Irak ve Suriye dolmalık kabak ihracatı yaptığımız ülkelerdir.

Şekil 14 Türkiye Örtü Altı Dolmalık Kabak İhracatının Coğrafi Dağılımı

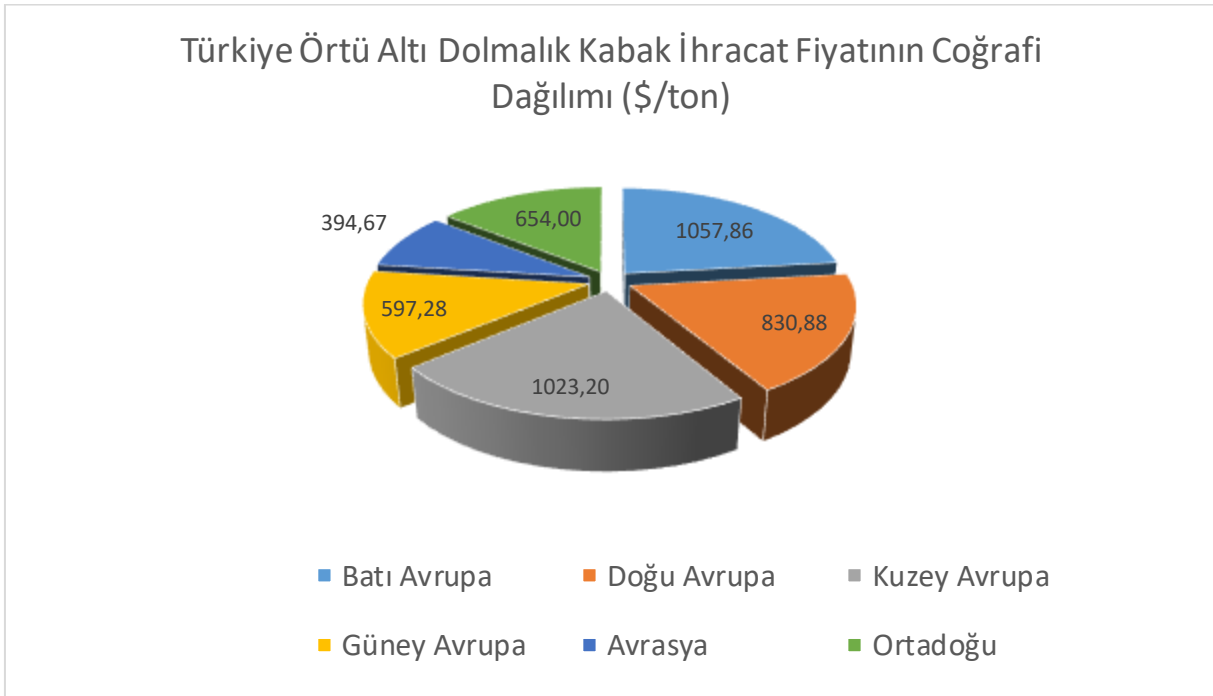
Örtü Altı Yetiştiriciliğinde Üretim Modellerinin ve Pazar Kanallarının Geliştirilmesi Projesi

Türkiye 2011 yılında 32 farklı ülkeye dolmalık kabak ihraç ederken, 2022 yılı itibariyle 45 farklı ülkeye dolmalık kabak ihraç etmiştir. 2011-2021 yılı ortalamasına göre Rusya, Romanya, Bulgaristan ve Belarus Türkiye'nin miktar olarak en fazla dolmalık kabak ihraç ettiği ülkedir. 2022 yılı itibariyle dolmalık kabak ihracatında ülkelerin sıralaması değişmiştir. 2022 yılında Ukrayna üçüncü sıraya yükselirken, Belarus'un payı %1'in altına düşmüştür. 2023 yılında Yunanistan, Birleşik Krallık ve İsrail'in payını artırması beklenmektedir (Tablo 39).

Türkiye örtü altı dolmalık kabak ihracat değerinde ülkelerin sıralaması değişmektedir. 2011-2022 yılları ortalamasına göre yaklaşık 11 milyon \$'lık ihracat değeri ile Rusya birinci sırada yer alırken, Romanya, Belarus ve Almanya Rusya'yı takip etmektedir. Türkiye dolmalık kabak ihracatında 2022 yılında 27 milyon \$'lık ihracat değeri ile Rusya ilk sıradaki yerini korumaktadır. Romanya, Almanya, Ukrayna ve Bulgaristan ise Rusya'yı takip etmektedir (Tablo 40).

İncelenen 2011-2022 döneminde en yüksek dolmalık kabak ihracat fiyatı Batı Avrupa'da gerçekleşmiştir. Batı Avrupa'da dolmalık kabak ihracat fiyatı ortalama 1058 \$/ton seviyesindedir. En düşük dolmalık kabak ihracat fiyatları Avrasya pazarındadır (Şekil 15).

Şekil 15 Türkiye Örtü Altı Dolmalık Kabak İhracat Fiyatının Coğrafi Dağılımı

Örtü Altı Yetiştiriciliğinde Üretim Modellerinin ve Pazar Kanallarının Geliştirilmesi Projesi

Tablo 39 Türkiye Örtü Altı Dolmalık Kabak İhracat Miktarının Ülkeler İtibariyle Dağılımı (ton)

Ülkeler/Yıllar	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Rusya	2376,24	2591,79	7020,80	14721,52	17756,29	6145,84	22872,99	31811,83	30878,76	47409,35	40961,86	40930,33
Ukrayna	113,37	16,71	6,73	19,42	108,92	253,68	478,86	947,26	1006,03	2330,05	2806,80	2834,96
Romanya	579,54	319,24	453,52	965,63	634,54	537,75	1731,26	3586,60	3992,10	6014,79	5864,76	5709,24
Bulgaristan	1274,29	588,59	1439,48	973,92	1056,56	1039,14	1072,26	1093,46	1342,49	1936,99	1833,84	1702,06
Almanya	73,27	65,67	77,70	160,81	441,53	1138,41	785,47	838,10	1211,83	1824,19	1939,42	1935,34
Sırbistan	786,43	625,95	829,92	778,93	1082,28	1726,14	1078,36	791,45	596,40	1323,88	798,22	972,64
Yunanistan	907,44	596,14	653,30	521,72	702,37	1007,21	774,71	579,83	340,04	931,43	681,52	710,50
Gürcistan	32,22	40,31	121,79	105,68	142,02	144,16	305,60	792,32	764,72	596,15	670,65	683,19
Belarus	0,00	0,00	19,45	303,63	5222,92	13184,73	2776,74	594,54	248,51	552,96	395,92	628,32
İsveç	7,31	3,00	6,29	48,72	48,12	51,24	131,11	166,62	279,40	475,99	430,07	326,41
Azerbaycan	17,39	27,24	30,56	30,01	76,73	250,31	177,96	102,72	155,40	393,60	164,12	213,01
Avusturya	25,58	0,00	10,25	23,54	124,02	330,04	315,72	310,71	358,32	384,95	568,26	592,71
Moldova	125,53	31,20	38,32	117,25	134,84	71,90	55,95	145,77	216,14	336,02	250,84	215,60
Bosna Hersek	144,32	121,38	280,21	177,64	145,97	279,75	313,30	215,00	231,14	193,02	206,07	201,45
Suriye	101,79	0,00	2,28	18,18	28,84	22,74	124,94	11,21	141,57	178,69	83,78	99,18
Birleşik Krallık	11,51	14,08	0,00	5,58	33,02	87,46	33,22	64,51	120,98	180,92	204,41	207,18
Irak	456,90	132,33	83,21	243,05	95,56	652,93	19,18	57,20	24,74	29,74	207,85	156,47
Diğer	332,60	118,96	203,91	564,17	775,27	1686,35	1024,90	1158,67	1719,97	2490,02	3352,34	3410,41
Toplam	7365,73	5292,58	11277,73	19779,38	28609,78	23175,97	34072,53	43267,8	43628,55	67582,72	61420,74	61529,00

Örtü Altı Yetiştiriciliğinde Üretim Modellerinin ve Pazar Kanallarının Geliştirilmesi Projesi

Tablo 40 Türkiye Örtü Altı Dolmalık Kabak İhracat Değerinin Ülkeler İtibariyle Dağılımı (bin \$)

Ülkeler/Yıllar	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Rusya	1464,64	1660,67	5282,06	7707,81	9112,02	1792,17	10137,04	18828,11	17429,43	25544,01	25813,83	25801,60
Ukrayna	67,77	14,77	5,36	11,54	66,57	134,97	361,78	623,12	727,82	1395,11	1866,07	1844,94
Romanya	342,30	224,11	361,75	738,82	397,64	320,99	1191,09	2754,51	2858,66	4078,23	4400,03	4385,73
Bulgaristan	726,70	374,33	875,00	555,99	547,22	412,83	597,70	597,51	735,62	1106,09	974,52	918,31
Almanya	107,01	113,29	48,83	122,19	394,66	930,24	752,18	885,48	1260,64	1915,84	2117,32	2111,07
Sırbistan	434,39	354,00	367,49	232,08	254,51	449,15	472,15	413,82	587,64	700,71	521,13	558,54
Yunanistan	592,34	473,70	448,23	473,99	401,56	700,15	501,98	425,45	335,05	520,96	481,07	498,73
Gürcistan	14,43	18,33	44,25	43,08	54,48	27,70	90,30	388,66	753,47	115,81	124,63	220,68
Belarus	0,00	0,00	16,33	122,69	2560,14	6154,45	1353,20	311,68	244,84	419,88	410,02	459,15
İsveç	0,56	2,18	6,09	51,82	37,00	41,26	124,31	164,51	287,44	550,35	523,79	392,22
Azerbaycan	10,16	15,79	11,68	11,45	26,39	79,68	78,11	52,31	74,43	92,22	71,54	52,71
Avusturya	22,51	0,00	5,24	21,33	113,22	253,48	268,38	275,57	334,76	398,18	621,18	729,91
Moldova	56,90	20,09	16,20	52,43	64,27	35,43	37,37	95,19	181,00	230,88	223,69	218,63
Bosna Hersek	73,19	75,57	130,47	74,88	60,84	110,62	144,90	107,59	121,69	94,07	127,81	133,39
Suriye	278,62	0,00	1,38	4,73	3,73	3,02	20,71	3,33	34,16	56,53	12,01	19,09
Birleşik Krallık	16,02	11,78	0,00	6,24	37,72	78,03	37,96	63,99	114,96	197,43	201,48	221,14
Irak	777,10	321,71	27,81	77,88	22,74	120,96	3,04	13,24	10,48	13,35	31,28	17,66
Diğer	466,25	89,70	108,28	262,39	602,68	958,37	690,90	846,63	431,97	1962,52	2313,37	2272,60
Toplam	5450,88	3770,01	7756,46	10571,34	14757,38	12603,49	16863,09	26850,7	26524,05	39392,17	40834,78	40856,10

Örtü Altı Yetiştiriciliğinde Üretim Modellerinin ve Pazar Kanallarının Geliştirilmesi Projesi

Tablo 41 Türkiye Örtü Altı Dolmalık Kabak İhracat Fiyatının Ülkeler İtibariyle Dağılımı (\$/ton)

Ülkeler/Yıllar	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Rusya	644,27	640,61	741,95	503,15	487,76	363,05	447,22	596,55	572,86	544,13	632,58	612,97
Ukrayna	624,77	884,11	784,44	578,47	580,84	677,71	762,41	662,99	734,00	604,66	586,01	667,35
Romanya	617,32	701,87	786,64	745,16	595,64	743,18	694,25	774,05	726,09	684,73	753,09	705,05
Bulgaristan	596,10	635,85	599,46	555,99	492,28	494,63	562,49	550,76	556,00	576,68	533,43	498,51
Almanya	1526,51	1724,93	619,72	740,05	849,56	1017,34	966,31	1064,88	1055,80	1060,61	1095,86	1072,20
Sırbistan	577,40	565,44	436,69	290,18	223,51	323,96	441,83	526,97	654,70	535,00	655,35	685,98
Yunanistan	682,30	794,45	676,63	869,86	543,41	865,45	653,85	739,54	787,66	564,87	708,53	703,70
Gürcistan	468,33	454,52	358,32	397,03	364,33	239,25	298,23	494,41	471,19	196,23	186,54	297,64
Belarus	*	*	827,64	393,52	465,90	581,16	491,77	528,36	764,90	766,86	1039,58	941,69
İsveç	782,13	726,33	955,25	1035,99	731,03	1002,65	956,86	995,04	1044,13	1167,72	1222,50	1163,67
Azerbaycan	610,60	579,86	376,95	371,80	344,69	396,33	442,89	513,12	486,13	236,58	437,54	416,46
Avusturya	919,94	*	503,41	882,46	867,63	956,16	857,77	893,94	948,23	1045,33	1080,73	975,81
Moldova	473,80	643,73	416,85	435,57	453,07	613,53	673,81	658,13	850,04	693,96	895,11	828,05
Bosna Hersek	530,12	622,50	459,19	410,49	396,24	492,34	466,68	504,41	534,31	487,06	622,56	561,49
Suriye	286,17	*	595,36	253,03	123,28	165,25	167,27	299,82	244,95	319,38	143,89	268,94
Birleşik Krallık	1455,31	836,64	*	1089,98	1085,87	1110,49	1152,88	1036,50	964,12	1102,08	989,43	1155,05
Irak	1777,80	2430,62	329,62	312,04	226,25	230,63	159,92	233,09	430,44	452,94	151,12	229,44
Diğer	1401,83	753,99	531,01	465,09	777,38	568,31	674,11	730,69	251,15	788,15	664,84	721,14

Örtü Altı Yetiştiriciliğinde Üretim Modellerinin ve Pazar Kanallarının Geliştirilmesi Projesi

Uzun yıllar ortalamasına göre, Birleşik Krallık ve Almanya en yüksek fiyatla dolmalık kabak ihraç ettiğimiz ülkelerdir. İsveç ve Avusturya yüksek fiyatla dolmalık kabak ihracat sıralamasında Birleşik Krallık ve Almanya'yı izleyen ülkelerdir. Suriye ve Gürcistan'da dolmalık kabak ihracat fiyatları en düşük seviyede seyretmektedir. 2023 yılında Birleşik Krallık pazarının en yüksek fiyatlı ve Suriye'nin en düşük fiyatlı pazarlar olması beklenmektedir (Tablo 41).

3.5.3. Örtü Altı Dolmalık Kabak İhracatının Değerlendirmesi

Türkiye dünya dolmalık kabak ithalatının ilk 10 sırasında yer alan ülkelerden (ABD, Fransa, Almanya, Birleşik Krallık, Hollanda, Japonya, Kanada, Rusya, İtalya, Belçika, Fransa, Avusturya, Polonya, Singapur ve Kore) ABD, Kanada, Singapur ve Kore hariç hepsine dolmalık kabak ihraç etmektedir.

Türkiye dolmalık kabak ihracatında Rusya, Romanya, Belarus, Bulgaristan, Yunanistan, Sırbistan, İsrail ve Irak pazarlarının lideri konumundadır. Lider konumunda olduğumuz Bulgaristan ve Romanya pazarlarında en önemli rakiplerimiz Almanya, İspanya ve Arnavutluk'tur. Önemli düzeyde dolmalık kabak ihraç ettiğimiz Irak pazarındaki en önemli rakibimiz İran'dır. Türkiye, Almanya pazarında altıncı sıradadır. Almanya pazarında en önemli rakiplerimiz İspanya, Hollanda, İtalya, Fas ve Güney Afrika'dır.

Son 12 yıllık veriler ışığında Türkiye örtü altı dolmalık kabak ihracatının gerçekleştiği ülkeleri 3 kategoriye ayırmak mümkündür. Son 12 yılda ortalama Türkiye dolmalık kabak ihracat fiyatı 656,71 \$/ton ve buna ait standart sapma 226,40 \$/tondur. Bu veriler kullanılarak yapılan gruplandırmada 430,31 \$/tondan daha düşük fiyata sahip ülkeler üçüncü kategoriye, 883,11 \$/tondan daha fazla fiyata sahip olan ülkeler birinci kategoriye ve diğerleri ikinci kategoriye dâhil edilmiştir.

Birinci Kategori

Norveç (1323 \$/ton), Birleşik Krallık (1066 \$/ton), Almanya (1065 \$/ton), Hollanda (981 \$/ton), İsviçre (968 \$/ton), İsveç (966 \$/ton), Avusturya (893 \$/ton),

İkinci Kategori

Polonya (823 \$/ton), Belçika (788 \$/ton), Moldova (777 \$/ton), Romanya (711 \$/ton), Ukrayna (680 \$/ton), Belarus (651 \$/ton), İsrail (637 \$/ton), Irak (612 \$/ton), Bulgaristan (559 \$/ton), Danimarka (589 \$/ton), Rusya (561 \$/ton), Kazakistan (406 \$/ton)

Örtü Altı Yetiştiriciliğinde Üretim Modellerinin ve Pazar Kanallarının Geliştirilmesi Projesi

Üçüncü Kategori

Gürcistan (357 \$/ton), Suriye (257 \$/ton), Azerbaycan (428 \$/ton)

Birinci kategoride yer alan ülkelerde dolmalık kabak iç piyasa fiyatları yüksek oluşmaktadır. Bu pazarlarda ihracat ürününden beklentiler ve standartlar nispeten daha yüksektir. Bu kategoride yer alan ülkelerin bir kısmı bazı pazarlarda rakibimizdir. Almanya, Romanya ve Bulgaristan pazarlarında önemli rakibimizdir. İspanya, benzer şekilde Belarus, Yunanistan, Romanya, Almanya ve Sırbistan pazarlarında temel rakibimizdir. İspanya, Belarus pazarında Türkiye'den sonra ikinci ve Yunanistan, Romanya ve Sırbistan pazarlarında üçüncü konumdadır.

İkinci kategoride yer alan pazarlarda dolmalık kabak ihracat fiyatı, birinci kategori pazarlardan düşük olsa da katma değerli pazarlardır. Bu kategoride yer alan bazı ülkeler, hâlihazırda Türkiye'nin oldukça fazla rekabet gücüne sahip olduğu pazarlarken, bazı ülkeler ise gelişmekte olan pazarlarımızdır. Rusya ve Romanya pazarları nispeten Türkiye'nin yerleşik olduğu ve derinliği olan piyasalardır. Ukrayna ve İsrail ikinci kategoride olan ve gelişmekte olan pazarlardır. Belarus, Bulgaristan ve Sırbistan pazarları ise küçülme eğilimindedir.

Üçüncü kategoride yer alan pazarlar daha çok düşük fiyat ve yüksek miktarlarla ihracat yaptığımız ülkelere oluşmaktadır. Bu pazarlarda ülke içi fiyatlar düşük olduğundan, ihracat fiyatları düşük olmaktadır. Bu kategoride yer alan bazı ülkelere, miktar olarak büyük dolmalık kabak ihracatı gerçekleştirilse de sağlanan katma değer ihracat miktarı kadar yüksek olmamaktadır. Bu pazarlarda, fiyat değişkenliği yüksek seviyededir.

Örtü Altı Yetiştiriciliğinde Üretim Modellerinin ve Pazar Kanallarının Geliştirilmesi Projesi

4. SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu çalışmada, örtü altı domates, hıyar, patlıcan, sivri biber ve dolmalık kabak için dış ticaret istatistikleri yıllar, aylar ve ülkeler itibarıyla ortaya konulmuştur. Oluşturulan veri seti ile örtü altı dış ticaret stratejileri daha etkin belirlenebilecek ve sektöre daha iyi yön verilebilecektir. Örtü altı üretim için tüketim ve dış ticaret istatistiklerinin üretilmesi ve bu çalışmada ortaya konulan veri seti ile birleştirilerek örtü altı yetiştiriciliğine ilişkin zaman serilerinin oluşturulması için gerekli çalışmalara hızlıca başlanmalıdır. Bu çalışma ile ortaya konulan istatistikler, toplulaştırılmış resmi istatistiklerin ayrıştırılması yoluyla elde edildiğinden belli bir düzeyde hata payı içermektedir. Bu sebeple, TOB örtü altı ürün piyasaları için kendi ürettiği idari kayıtları uluslararası ve ulusal standartlara uygun bir şekilde temsil düzeyi yüksek, geçerliliği ve güvenilirliği ispatlanabilecek şekilde üretmek için TÜİK işbirliği ile çalışmalara başlamalıdır. Takiben, üretilen örtü altı verilerinin resmi istatistiklere dönüştürülmesi sürecine geçilmelidir.

TÜBİTAK-TÜSSİDE tarafından yürütülen “Örtü altı Yetiştiriciliğinde Üretim Modellerinin ve Pazar Kanallarının Geliştirilmesi Projesi” kapsamında hazırlanan bu rapor, Tarım ve Orman Bakanlığı (TOB), ilişkili kurum ve kuruluşlar, STK'lar ile örtü altı ürün piyasalarında rol alan bütün taraflara kendilerini daha iyi konumlandırabilmeleri açısından yarar sağlayabilecektir.

Örtü Altı Yetiştiriciliğinde Üretim Modellerinin ve Pazar Kanallarının Geliştirilmesi Projesi

KAYNAKÇA

- Rowe G. and [Wright G](#) (2001). "[Expert Opinions in Forecasting. Role of the Delphi Technique.](#)" (PDF). In Armstrong (ed.). Principles of Forecasting: A Handbook of Researchers and Practitioners. International Series in Operations Research & Management Science. Vol. 30. Boston: Kluwer Academic Publishers. pp. 125–144. [doi:10.1007/978-0-306-47630-3_7](#). [ISBN 978-0-7923-7401-5](#).
- SERA-BİR (2023). Bireysel Görüşme. Sera Yatırımcıları ve Üreticileri Birliği
- Trademap (2023). Uluslararası Dış Ticaret İstatistikleri. International Trade Centre. <https://www.trademap.org/Index.aspx>. Erişim Tarihi: 03.04.2023-05.05.2023.
- Türkten, H. (2021). Topraksız Tarım Teknolojisi İle Domates Yetiştiriciliği Yapan İşletmelerin Çevresel Etkinliği ve Atık Değerlendirme Biçimlerinin Ekonomik Analizi. Doktora Tezi. OMÜ Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Samsun.
- TÜİK (2022). Dış Ticaret İstatistikleri. <https://www.tuik.gov.tr>. Erişim Tarihi: 03.04.2023.
- Yaffee, R. and McGee, M. (1996). An Introduction to Time Series Analysis and Forecasting. With Application of SAS and SPSS, First Edition, 522 sayfa.
- YMSİB (2023). Bireysel Görüşme. Yaş Meyve ve Sebze İhracatçıları Birlikleri.

Örtü Altı Yetiştiriciliğinde Üretim Modellerinin ve Pazar Kanallarının Geliştirilmesi Projesi

EK-1 Delphi Sürecinde Kullanılan Soru Formu

ÖRTÜALTI DIŞ TİCARET İSTATİSTİKLERİ ÇALIŞMASI SORU FORMU

1. Bildiğiniz üzere Türkiye'de ihracat miktarı ve ihracat değeri istatistikleri açıkta ve örtü altında yapılan üretimi toplulařtırmıő bir Şekilde üretilmektedir. Örtü altı ürünler için münhasıran yıllar ve aylar itibariyle ihracat miktarı ve değeri verileri bulunmamaktadır ve sektörde kabaca tahminlenen oranlar kullanılarak hareket edilmektedir. Bu sorunu ortadan kaldırmak için örtü altı domates yetiştiriciliği özelinde 2021 yılında yapılan araştırma sonuçları ve sektör paydaşlarının görüşleri kullanılarak örtü altı ihracat miktarı ve değeri istatistikleri ayrıştırılmıştır. Ekte verilen excel dosyasında örtü altında yetiştirilen domates, hıyar, sivri biber, patlıcan ve dolmalık biber için 2011-2021 yılı ihracat miktarı, ihracat değeri ve ihracat fiyatı aylar itibariyle verilmiştir. Topplulařtırılmıő istatistiklerden bilimsel yöntemler yardımıyla üretilen örtü altı istatistikleri hakkındaki düşünceleriniz bizim için önem taşımaktadır. Veri seti hakkındaki düşüncelerinizi aşağıda belirterek bize ulaştırdığınız için Őimdiden teőekkür ederiz.

.....

.....

.....

Örtü Altı Yetiştiriciliğinde Üretim Modellerinin ve Pazar Kanallarının Geliştirilmesi Projesi

2. Türkiye’de örtü altında yetiştirilen ürünlerin toplam ihracat içindeki payı hakkındaki düşüncelerinizi aşağıdaki tabloda belirtiniz.

Yıllar	Örtüaltı ihracat oranı (%)					Açıklama
	Domates	Hıyar	Sivri biber	Patlıcan	Dolmalık kabak	
2011						
2012						
2013						
2014						
2015						
2016						
2017						
2018						
2019						
2020						
2021*1	16,67	16,67	16,67	16,67	16,67	
2022						

3. Türkiye’nin 2023 yılı örtüaltı ihracat oranına ilişkin tahmininiz nedir?

Domates: %....., Hıyar: %....., Sivri biber:%....., Patlıcan:%....., Dolmalık kabak:%.....
Gerekçe:.....

4. Sizce 2023 yılı örtüaltı ihracat miktarı (ton) en az ne kadar olur?

Domates:, Hıyar:....., Sivri biber:....., Patlıcan:....., Dolmalık kabak:.....
Gerekçe:.....

5. Sizce 2023 yılı örtüaltı ihracat miktarı (ton) en fazla ne kadar olur?

Domates:, Hıyar:....., Sivri biber:....., Patlıcan:....., Dolmalık kabak:.....
Gerekçe:.....

6. Sizce 2023 yılı örtüaltı ihracat fiyatı (\$/ton) en az ne kadar olur?

¹ * 0,166 oranı 2021 yılında yaz döneminde üretilen toplam domates miktarının (81026,2 ton) 0,40 ile çarpımı (0,40 yaz döneminde üretilen örtüaltı domatesin ihraç edilen kısmı. Bireysel mülakatlar yardımıyla tespit edildi) sonucunda elde edilen rakamın (32410,40 ton), Haziran-Ekim ayları arasında toplam domates ihracat miktarına (açık+örtüaltı) (195661,07 ton) bölünmesiyle bulunmuştur. Diğer ürünler için saha çalışması olmadığından aynı oranın diğer ürünler içinde aynı olduğu varsayılmıştır.

Örtü Altı Yetiştiriciliğinde Üretim Modellerinin ve Pazar
Kanallarının Geliştirilmesi Projesi

Domates:, Hıyar:....., Sivri biber:....., Patlıcan:....., Dolmalık kabak:.....
Gerekçe:.....

7. Sizce 2023 yılı örtüaltı ihracat fiyatı (\$/ton) en fazla ne kadar olur?

Domates:, Hıyar:....., Sivri biber:....., Patlıcan:....., Dolmalık kabak:.....
Gerekçe:.....

8. Örtüaltı domates, hıyar, sivri biber, patlıcan ve dolmalık kabak ihracatını etkileyecek önemli bir gelişme bekliyor musunuz? (belirtiniz)

.....
.....

EK-2. Delphi Sürecine Katılan Uzman Görüşleri

Ek-2. Delphi Sürecine Katılan Uzmanların Örtü Altı İhracat Oranına Ait Görüşleri

Yıllar	Örtüaltı ihracat oranı (%)																								
	Domates					Hıyar					Sivri biber					Patlıcan					Dolmalık kabak				
	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5
2011	15	10	13,6	13	15	10	9	11,6	20	10	15	10	12,3	20	23	10	10	13,6	20	23	10	10	12,6	14	17
2012	15	10	13,7	13	15	10	9	11,6	18	10	15	10	12,4	18	21	10	10	13,3	20	24	10	10	12,6	15	17
2013	16	10	13,7	14	16	9	10	11,6	18	10	16	11	12,5	18	21	9	11	13,3	20	24	9	11	12,8	16	18
2014	16	12	13,6	13	15	9	9	11,6	17	10	16	10	12,3	17	21	9	10	13,2	20	23	9	10	12,8	15	18
2015	16	13	13,7	13	15	12	9	11,6	18	10	16	10	12,4	18	21	12	10	13,2	20	24	12	10	12,6	14	17
2016	16	13	13,5	13	15	12	10	11,6	16	10	16	11	12,3	16	19	12	11	12,9	19	23	12	11	12,5	14	16
2017	17	15	13,3	13	16	12	10	11,5	14	10	17	11	12,4	14	17	12	11	12,6	18	22	12	11	12,0	11	13
2018	17	19	13,1	13	16	12	11	11,5	14	10	17	12	12,4	14	16	12	12	12,5	17	20	12	12	12,0	11	13
2019	17	19	13,1	14	16	12	11	11,5	14	10	17	12	12,5	14	17	12	12	12,5	17	20	12	12	12,1	12	14
2020	17	23	13,2	18	21	12	13	11,5	14	10	17	14	13,2	14	16	12	14	12,5	18	21	12	14	11,8	10	12
2021	18	17	13,0	17	13	17	17	11,4	17	9	18	17	12,0	17	14	17	17	12,1	17	19	17	17	11,6	17	10
2022	18	25	13,1	12	14	12	14	11,4	12	9	18	15	12,1	12	15	12	15	12,3	17	20	12	15	11,6	9	10